

ЦЕНА

С илг
549.

ӨСКӨНБАЙ БЕРДИБАЕВ

**ДОСТУКТУН
ОРДОСУ БОЛГОН
АЛТЫН ӨРӨӨН**

Формуляр книги

87825

Баев О.

ордоу

05

Скырг
Б 48

Бердибаев Өскөнбай

ДОСТУКТУН ОРДОСУ БОЛГОН АЛТЫН ӨРӨӨН

(Чыгармалар)

"Достуктун ордосу болгон алтын өрөөн" китеби Россия Федерациясында эмгектенип жүргөн Мургаптын чыгаан айымдарынын бири Майизбүбү Бердибекованын демөөрчүлүгү менен жарыкка чыкты.

2025
Балыкчы

УДК 821,512,154-3
ББК 84(Кир) - 44
Б 48

Бердибаев Өскөнбай
Б 48 Достуктун ордосу болгон алтын өрөөн.-
Б: 2025. - 230б.

ISBN 978 – 9967 -600-32-4

Бул китепте автордун советтик Памир. Мургап өрөөнүндө жашаган кыргыздардын жашоо турмушу, тагдыры, басып өткөн жолу, коңшулаш жашаган элдер менен болгон ынтымак достугу жана ой-тилектери камтылган.

Автордун кара сөз түрүндө жазылган бул эмгектери, окурмандарды кайдыгер калтырбайт.

Китепте тоо элинин мүнөзү жана өткөн турмушу кызыктуу сүрөттөлгөн.

УДК 821,512,154-3
ББК 84(5Кир)-44

ISBN 978 – 9967 -600-32-4

Бердибаев Ө., 2025

БАШ СӨЗ ОРДУНА

Биз Мургаптык кыргыздар көптөгөн этностук топтордун арасында ынтымакта жашап келгенибизге жүздөгөн жылдар болду.

Үркөрдөй бир ууч кыргыз чайпалсак төгүлбөдүк, толкусак бөлүнбөдүк.

Жылдыздуу Памирдин арасындагы бийик тоолоорунда кут орнотуп кылымдар бою жашап келдик.

Биздин самап көксөгөнүбүз улуттар аралык ынтымак биримдик жана түбөлүк достук.

Дал ушул күндөрү Кыргыз-тажик чек-аралары келишимдин негизинде чечилип турганы бизди кубантты.

Себеби алыскы Памир аймагында жашаган бир ууч кыргыздар үчүн бул нерсе абдан маанилүү.

Ылайым эле өлкө башчалырбыз ынтымак биримдикке үндөгөн, алыскы тоо арасындагы бир ууч кыргыздарды унутпаган инсандардан болсун.

Чек-араларыбыз тынч, өлкөбүз бейпил болсун.

Эч качан согуш болбосун.

Кыргыз Мамлекетбиз гүлдөп өнүккөн өлкөгө айлансын.

Биз жалпы Мургаптык кыргыздар, кылымдардан бери тынчтыкты жана ынтымак биримдикти туу тутуп жашап келген элбиз.

Мындан кийин да ынтымак биримдикте жашай берүүнү жараткандан тилейбиз.

Коңшулаш өлкөлөр менен достук жана ынтымак биримдикте жашоону жараткан бизге буюрулган болсун!!

Достуктун ордосу болгон алтын өрөөндүн турмуштагы күбөсү, жана аны ак кагазга түшүргөн

Өскөнбай Бердибаев.

КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕГИ ЧЫГАРМАЛАР I бөлүм

АЛИЧОРГО ВЕРТОЛЁТ КОНГОНДО

(Болгон окуя)

1995-жылдын 20-июнь күнү Памир тоолорунун арасындагы катуу бороон чапкын болуп, аба-ырайы заматта өзгөрдү. Дал ушул күнү Душанбе шаарынан Мургап жергесине вертолет менен Президент Эмомали Рахмон учуп келе жаткан эле.

Вертолет Мургапка жетпестен, Аличор айылына келгенде аба-ырайынын катаал шартынан улам конууга аргасыз болду.

Аличор айылындагы эл жабыла чогулуп, капыстан келип калган конокту, конок болгондо да өлкө башчысын күтүүсүз тосуп алды.

Дал ушул күн тоо арасындагы жашаган элдин тарыхында өзгөчө эсте каларлык болду.

Аличор айылынын эли өлкө башчысын конок кылып дасторкон жайып, бар тапканын алдына коюп меймандостугун көрсөттү.

Тоо арасындагы куулук шумдугу жок, ак көңүл берешен кең пейил эл, өлкө башчысынын күтүүсүз жерден келип калганына көңүлү эргип сүйүнүп, не бир толкунданып турду.

Ошол жылдары Тажикстанда жашоо чынында оор эле, айрыкча алыскы тоолуу айылдарда тамак-аш, кийим кечек, бензин солярка тартыш болчу.

Айыл эли Президентти Мургапка жеткирүү үчүн Жоробек Акимовдун "НИВА" автомашинасын ылайык көрдү, себеби алыскы райондун борборуна жетүүгө жарай турган унаа керек эле.

Бирөөсү бензинин даярдап, бирөөсү машинасын даярдап, бирөөсү келген конокторго тамак-ашын белеңдеп эл камын көрүп жатты.

Ошентип Жоробай Азимов агабыздын машинасы менен Президент райондун борборуна аман эсен жетти.

Мургап элинин айкөл, бирөөгө жаман тилек нээти жок пейилинен улам өлкө башчысына бул өрөөндө эл аралап беймарал жүрүүсү ыңгайлуу эле. Ал кезде Тажикстандын бир канча жерлеринде согуш оту өчпөй, кырдаал өзгөчө оор болчу, бирок ошол учурда Мургаптык кыргыздар арасында жашоо бейпил эле, тоо арасындагы эл ар-дайым тынчтыкты сүйүп жашайт эле.

Тынчтыкты сүйгөн элдин арасына ар-дайым тынчтык бейпилдик жана достук менен ынтымактык түбөлүк орноп кала берди.

Сары-Кол деп кылымдар боюу аталган бул өрөөн достуктун жана биримдиктин алтын өрөөнүнө айланды.

РАХМОН САРЫ-КОЛ ӨРӨӨНҮНӨ КЕЛГЕНДЕ

(Болгон окуя)

Памир тоолору аркылуу Кытай-Тажиктсан, Көлмө-Мургап-Душанбе автожолу курулуу долбоору башталып жумушчулар Кош-Агыл өрөөнүнө келе баштады, ошол кездерде Түркиянын "ENTES" жол куруучу компаниясы келип жол курууну баштады жана башка Тажикстандагы бир топ автобазалар ишке тартылды, жол куруу иштеринде түрдүү улуттар: түрктөр, кыргыздар, тажиктер, өзбектер жана башка ар мамлекеттен келген ар улуттар бул эки өлкөнү байланыштырган чоң жол куруу жумушун аткарып жатышты, Түркиянын жол куруу компанияларынын да техникалары тартылды, дал ушул жылдары бул өрөөнгө өлкө башчысы келди, ошондо Сары-Колдук жергиликтүү кыргыздар эзелтен ата-бабалары сактап келген улуу салтын улантып, Эмомали Рахмонго ат мингизип ак калпак кийгизип улуу элдин сый урматын көрсөттү.

Аксакалдар өлкө башчысына ак батасын берди, чынында эл өлкө башчысынын демилгеси менен салынып жаткан Мургап-Көлмө, Душанбе-Кашкар жолунан келечекке үмүтү чоң эле, тоо элинин жашоосунун экономикалык жактан өнүгүп кетүүсүнө ушул жол себепкер боло алат деген үмүт оту ар бар адамда билик сыяктуу жанып турду, андан бери канча мезгил өттү бирок улуу эл ошол жол аркылуу жашоосун улап, өлкөнүн экономикасы өсүп өнүгүп алдыга жыла берди.

Мен ойлойм: өлкө жетекчиси Мургаптык кыргыздардын сый урматын унутууга мүмкүн эмес.

КЫЛЫМДАР БОЮ ЫНТЫМАК ДОСТУКТА ЖАШАГАН ЭЛ

(Ой толгоо)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө жашаган кыргыздар кылымдар бою коңшулаш жашаган элдер менен ынтымак биримдикте жашап келди, жакынкы жүз жыл ичиндеги тарыхка саресеп салган болсок, бул доорлордо канатташ жашаган улуттар менен жакшы күндөрүн чогуу майрамдап өмүр кечирген тура.

Негизи бул тоо арасындагы кыргыз эли жашоонун жазыл-баган мыйзамынын чийип койгон чийиминен чыкпай, баарына бирдей калыс карап, өз мээнетин менен күн көрүп жашап келген ак- ниет асыл эл тура.

Бул өрөөндөрдө бир канча этностук топтордун өкүлдөрү жашайт, Бадахшан автономиялуу облусунун эли ар-бир аймагы өз тилинде сүйлөйт, ар-кимисинин өз каада салты бар.

Бул жерде элдер ар-дайым жергиликтүү кыргыздарга сый урмат менен мамиле кылышат.

Мургаптык кыргыздардын ак-нээт, жөнөкөй, эмгекчил, калыс, меймандос жана башка ушул сыяктуу көптөгөн асыл сапаттары башка элдерге өзгөчө жагат, Мургаптык кыргыздар тээ илгерки ата-бабалардан калган маданий мурастарды урматтап сактап аны аздектеп жашап келишет.

Алар достуктун жана биримдиктин символу деп толук айта алабыз.

Бар болгула Бадахшан эилини урмат сыйына арзыган улуу эл, силер кыргыздын залкары Дооронбек Садырбаев агабыз айткандай: "ЖУРТУМДУН КӨРӨҢГӨСҮ" силер-сиңер!!

КАЧКЫНДАРДЫ КАБЫЛ АЛГАН МУРГАПТЫК КЫРГЫЗДАР

(Болгон окуя)

Тажикстандагы токсонунчу жылдардагы граждандык согуштан көптөгөн элдер жабыр тартты, канчалаган адамдар үй-жайынан, жакындарынан ажырап азалуу азаптын отуна кабылышты, бул чынында сөз менен түшүн-дүрүү мүмкүн эмес жагдайдагы кыйын оор жылдар болду.

Дал ушул оор жылдарда Мургап өрөөнүндө тынчтык өкүм сүрүп турду, бирок тээ алыстагы согуш отунун учкундары көрүнгөнсүп элдин жүрөк үшүн алып санаага салып турду.

Ушул оор жылдарда мен жетинчи сегизинчи класста окуп калган бала элем, согуштан качкан өң алеттен азган адамдар күндө райондун борборунда пайда болуп калар эле, районго жакын айыл кыштактарды кыдырып нан сурап тамак-аш сурап жүргөн качкындарды көргөндө балалык аруу сезимдерибиз түпсүз тунгуюкка кабылып, аларга боорубуз ооруй биз мектеп окуучусу балдар-кыздар көзүбүзгө жаша ала шуу үшкүрөр элек.

Качкындарга биздин ата энелерибиз тапкан тамак ашын берип кийим кечек берип узатышаар эле, ал кездерде биздин жашоолорубуз деле жыргап кеткен жашоо эмес эле, айлык жок, тамак аш кийим кечек тартыш мезгил эле.

Чынында Мургаптык кыргыздар көптөгөн качкындарды кабыл алды аларга жардам берди, кийин ошол качкындардын арасынан элге аралашып эл ичинде кадыр барк күтүп чоң кызматтарда иштеп кеткендери да болду.

Андан бери далай жылдар өттү, далай суулар акты.

Бирок мени согуштан качкан адамдардын өң түсү, алардын үмүтсүз чүнчүп илкий баскан караандарын азыркы күнгө чейин көз алдымдан кетире албайм.

Чынында биздин аймак бейпил болчу, биздин кичинекей шаарчабыз көптөгөн качкындарды өз коюнуна батыра алды.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСЫНДА ЭМГЕКТЕНГЕН МУРГАПТЫК КЫРГЫЗДАР (Ой толгоолор)

Тагдыр буйругу менен тээ алыскы Сары-Кол өрөөнүнөн, тактап айтканда Мургап Районунун кыргыз улан кыздары ага эжелерибиз, ини карындаштарыбыз Россиянын булун бурчуна миграцияга кетишти, бул эмгекчил адамдар Россияда өлкөсүндө эмгектенишип жалпы Мургаптык кыргыздарга жардам берип келишет.

Мургаптык кыргыздар Россия Федерациясында эмгектенип жүрүшүп, ар ай сайын Мургаптык жердештерге акчалай материалдык жардамдарды берип жатышат, жердештерибиз Кыргызстанда жана Мургапта (кайсы жерде бол-босун) ар тараптуу жардам колун сунуп келишет, алар ооруп калган Мургаптык жердештерине жана жашоо шарты оор кыйналган адамдарга, коомдук уюмдарга, курулуш ашар иштерине, түрдүү иш чараларга, маданий көргөзмөлөргө, каза болуп калгандарга, кырсыкка учурагандарга, операция боло турган зарыл адамдарга жана башка ушул сыяктуу иштерге мигрант Мургаптык кыргыздар өтө чоң салым кошуп келишет.

Учурда Мургаптык мигранттар бир эле үй-бүлөсүн эмес жалпы Мургаптык кыргыздардын жүгүн кошо тартып келе жатышат.

Алар ай сайын жүз миндеген акча каражаттарын салып жатышат, себеби алардын жүрөгү Мургаптык кыргыздар деп согуп жашап келишет.

Алар бүгүнкү күндүн каармандары деп айтар элем.

Себеби эгин өспөгөн тоо арасындагы бир ууч элдин, ар жерге турмуш тагдыр айдап көчүп, туруктуу жашаган үйү жок Кыргызстандын баардык шаарларында батирден батирге көчүп конуп жүргөн Мургаптык кыргыздарга алар көптөгөн муктаждык маселелерин чечип келүүдө.

"Баканын өзү чөлдө болсо да, көзү көлдө" дегендей, Мургаптык мигранттар ата журттан алыста жүрсө да журтташтарын таштабай алардын түйшүгүн кошо көтөрүп алга карай кадам таштап өмүр кечиришүүдө...

ХОРОГ ШААРЫНДА КӨЧКҮДӨ КАЗА БОЛГОН КЫРГЫЗДАР (Ой-толгоолор)

Тоолуу Бадахшан автономиялуу облусунун борбору Хорог шаарында 2023-жылдын 15-февралында табигый кырсыктан улам жети Мургаптык кыргыз боордошубуз каза болду, албетте бул кырсыкка баарыбыздын кабыргабыз кайышып аттиң деп көзгө жаш алып отуруп калдык.

Ушул учурда дагы ынтымактуу эл өз салтын бузбай Кыргызстанга көчүп келип жашап жатышкан Мургаптык кыргыздар акча каражатын чогултуп Россияда миграцияда жүргөн Мургаптык кыргыздар баары биригишип акча каражаттарын чогултулуп Хорог шаарындагы табият кырсыгынан каза болгон кыргыздардын үй-бүлөлөрүнө жөнөтүп жатышты, ал эми Хорог шаарында жашаган жергиликтүү элдер улуттарга бөлүнбөстөн акча-каражат жана башка жардамдарын чогултушуп, Хорог шаарындагы

кыргыздарга жардам колун сунушуп, алардын аза кайгыларын тең бөлүшүп жатышты.

Хорог шаарынын эли Мургаптык кыргыз элини канчалык сый урмат кыларын биз ушул жерде даана көрүп жаттык.

Ошондо Ватсап группаларга ошол учурдагы кайгылуу окуялардын тартылган видеолору келип жатты, биз алыста болсо да өтө кайгыруу менен көрүп жаттык, ошондо бир видеодо бир топ тажик улутундагы аялдар Хорог шаарындагы оорукананын жанында өтө кайгырып ыйлап жаткандарын көрдүк, демек биз улутубуз башка болсо да бир өрөөндө кылымдар боюу жашаган бөлүнгүс бир эл экенбиз деп ойлой менин да каңырыгым түтөдү.

Ошол кырсыктан жапа чеккен үй-бүлөлөргө Тажик өкмөтүнүн Президентинин атынан дагы жардамдар берилип жатканын көрүп билип жаттык.

Албетте адам ушундай кыйын күндө, оор мезгилде кимдин ким экенин билет тура, өмүрдүн өлүмдүн ортосунда турганда адам улутуна жынысына жана башкасына карабастан алардын түпкү тилек үмүтү баскан жолу да бир болот экен деп ойлодум.

Бир өрөөндө жашаган адамдардын тилектештиги ушундай мезгилдерде даана билинет экен.

Биз жалпы адамзат бул кыска өмүрдө бири бирибизди кечирип, түшүнүп, ынтымак биримдикте жашаганыбыздын өзү чоң бакыт экен.

МУРГАБ ШААРЧАСЫНДАГЫ ДОСТУКТУН СИМВОЛУ БОЛГОН МЕМОРИАЛДЫК ТАКТА

(Ой толгоолор)

Мургап шаарчасына кире бериште жолдун оң жагында Кыргыз-Тажик элинин биримдигинин достугунун урматына арналып отургузулган бул эстелик мага өзгөчө жагат.

Бул жер кандайдыр бир сырдуу ары касиеттүү сыяктуу сезиле берет.

Мургаптык жаштар мектепти бүтүрүү салтанатында жана үйлөнүү тойлорунда ар-дайым ушул жерге келишип сүрөткө түшүп кетишет.

Мургаптык кыргыздар учун бул ардак белги өтө маанилүү, анткени эки элдин канатында жашаган бул эл Кыргыз-Тажик ынтымак достугун биримдигин ар-дайым жараткандан тилешет.

Алар эч качан согуш болуусун каалабайт, достуктун алтын өрөөнүндө жашаган бул эл согуштун запкысын тарткан канчалаган качкындарды көргөн эл, ошондуктан бийик жерди мекендеген элдин тилек максаты да бийик.

Бул тынчтыктын алтын ордосу болгон Мургап шаарчасындагы эки элдин достугунун урматына тургузулган мемориалдык такта, мен үчүн ааламдын чокусундагы адамзатты ынтымакка достукка биримдикке чакырган, аруулукка үндөгөн бийик мунара сыяктуу элестей берет.

ДООРЛОРДУ ТООЛОРГО ЖАШЫРГАН ОШ-ХОРОГ ЖОЛУ

(Ой толгоолор)

Белгилүү Памир авто жол тракты.

Өткөн доорго бир кылчайып карасак тээ асман чоку Памир тоолору жана ал тараптан келе жаткан жүк ташыган машиналар Ош шаарына сапарын улайт, бул элестер ошол доордо жашаган ар бир адамзаттын жүрөгүндө бекем сакталып калган.

Бир кездерде достуктун ордосу болгон алтын өрөөндө достуктун биримдиктин күүлөрү жаңырып, ырлары ырдалып турар эле.

Ал кезде Памир Ош жолунда иштеген түрдүү улуттар келечекке ишенимдүү кадам таштап, тоо жолдорун кесип карым катнаш түзүлүп адам баласынын жаркын келечегине сапар улаган бийик жол күндү карай бийиктеп кете бергендей болор эле.

Биздин Мургаптык кыргыздардын азыркы тилек үмүтү да ушул, эки элдин ортосунда достук ынтымак кайрадан орноп, тарыхый мааниси бар Ош-Памир жолу кайрадан жанданып иштеп баштаса улуттар аралык достук, соода са-тык, алака-береке, карым-катнаш түзүлүп калса тоо арасын-да жашаган Мургаптык кыргыздарга бир ак жылдыз жарк этип жангандай болор эле, кудайдан үмүтүбүз чоң. Өлкө башчыбыз Жапаров Садыр Нургожоевичтин жүргүзгөн туу-ра саясатынын негизинде ылайым эле эки өлкөдө тынчтык жана биримдик түбөлүк орноп калсын.

Ош-Памир жолу өткөн доорлордон тоолорго жашырыл-гая үнү кайра жаңырып, ааламдын чатыры болгон Памирге болгон адамзаттын сапары кайра уланса экен.

Түбөлүк достуктун биримдиктин өрөөнү болгон алтын өрөөнгө барууга жол ачылып калса экен.

Бул биздин асыл ой, максат тилегибиз!!

МИНИСТРДИН УУЛУНУН ТУУЛГАН КҮНҮ

(Болгон окуя)

Бул окуя мен тогузунчу класста окуп жүргөн кезимде болгон.

Ал кезде СССР деген үлкөн мамлекет чачырап, жашоо оор болуп турганынана беш алты жыл болуп калган кез эле.

Биз "Кош-Агыл" "Көлмө" деген жерлерде топоз багып жашап калдык, эч ким жок ээнсиреген шамалдуу талаалар, күндө топоз карап тээ жылгаларга барып келебиз, аларды чогултуп санап кайра үйгө кайтабыз.

Көлмөдө коён көп, аркар кулжа көп, кээ күндөрү коен атып келебиз келе күндөрү аркар же кулжа атабыз, үйдө эт бар болгондуктан айылдын же райондун борборунда жашагандардан жашообуз кыйла тың эле.

Райондон келгендер биздин үйдөн аркардын этин жеп тамшанып: "силерде жашоо соонун" деп кетишет, бизден өйдө жакта Кара-Жылга деген кыштоо бар ал жерде Россиянын чек арачылары бар, (ал кезде Тажикстандын чек-араларын Россиянын аскерлери карайт эле).

Ошентип заставадан солярка алабыз аны чыракка куябыз, кечинде чырактын жарыгында карта ойнойбуз.

Анан ошентип жүргөн күндөрүн биринде март айынын баш ченинде "Маз" машинасы менен бир топ адам келип калды.

Үстүндө жүктөгөн жүктөрү бар беш алты адам келип бизге кошуна болуп калышты, бир кичинекей вагон үй жүктөп келишиптир аны түшүрүп жашап калышты.

Бир орус эки татар калган үчөө тажик улутундагы адамдар экен.

Алар биз менен кошуна болуп калганы биз үчүн чоң жаңылык болду, алар келгенге чейин биз үч үйлүү боз үйдө

жашайт элек, алар: Токтомуш айылынан Курбанбаев Ысмайыл жана Сейдан деген кишилер эле.

Ошентип бизге жаңы кошуна келгени биз үчүн чоң жаңылык болду.

Көрсө алар Кытайга жол салганы келишиптир, алар Геодзист кесибиндеги адамдар экен, ошентип алар күндө ар жерге жыгач казыктарды кагып аларга бирнеселерди жазып, аны журналга жазып, дагы кадамдап басып ченөөчү приборлору менен бир нерселерди ченеп жазып жүрүштү.

Ошентип алар күндө эртең менен кетип кеч келишет, аларды биз кээде конокко чакырабыз, өзгөчө мен аларды кичинекей жыгач вагондоруна киргим келет.

Аларга биз жакын кошуна болуп өтө ынак болуп кеттик.

Атам менен күндө алар орусча сүйлөгөшөт, атам алар менен тамашалашып тамеки чегип карта ойноп калышат, кээде атам аларга комуз чертип берет, Ысмайыл аксакал да кээде комуз чертет, Сейдан аке да комуз чертет, апам Алима эже Салкын эже баардык кыргыз аялдар ырдайт аларга кошулуп биз ырдайбыз, биздин кошуналар бизге таң калып бүтө албайт,-: "кыргыздар силер баарың комуз чертет экенсиңер баарын ырдайт экенсиңер",- деп калышат.

Суу алыс тээ Ак-Суу дарыясынан ат менен ташып ичебиз, алар келгени бери ат менен суу ташыбай "МАЗ" машинасы менен ташып калдык, алар бизге сухарик берет, чыракка солярка берет. Ошентип биз геодзисттер менен не бир кызыктуу жашап калдык, мен үчүн бул окуя абдан кызыктуу болду, негедир мен бала кыялымда ошолорго окшоп геодзист болгум келип кетер эле.

Алардын арасында бир ак жуумал жаш жигит бар эле, ал аркар кулжаларды абдан таң калуу менен карап дүрбүсүн асынып алар эле, кулжалардын эски куурап калган мүйүздөрүн жыгач вагондун жанына көтөрүп келе берер эле.

Бир күнү алар, кой чабандарга барып бир кой алып келүүнү айтып калышты, көрсө ошол жигиттин туулган күнү экен, анан атам жана мен аларга кошулуп барып "Бакшы-Өлдү" деген жерден Жума аттуу чабандан 50 литр соляркага бир кой алмашып алып келдик, ошондо мен "МАЗ" деген машинанын ичине түшүп шофердун жанында отуруп барып келдим, шофер тамашалап сен да айда деп рулду мага берип койду мен шашып кетип оңго солго буруп жиберсем ал акырын түздөп коюп келе жатты.

Көрсө ошол кулжанын эски мүйүздөрүн көтөрүп келе берчү жигит министрдин баласы экен, ал геологиялык чоң окуу жайда окуп практикага келген экен, аны бизге жашы бир аз улуураак татар айтып берди.

Биз министрдин баласы кантип ушундай жөнөкөй болсун деп таң калабыз, кээде ишенбей да кетебиз, ал жигит купайке шым кийип алып жөнөкөй жүрө берчү.

Биз ал кезде министрдин баласы десе кастюм шым кийген галстук тагынган башкача адам деп элестетчүбүз.

Ошол күнү кеч туулган күн болду, алардын жыгач вагону тар болгондуктан, Ысмайыл акенин чоң ак өргөөдөй үйүнө конокторду тосуп алып жатышты, заставадан офицерлер келишти туулган күнгө, ошентип туулган күн өзгөчө өтүп жатты, биз кыргыздар ал жигитке кыргыз саймасы түшүрүлгөн сүлгү (кол чачык) калпак, жана кулжанын мүйүзүнөн жасалган сувенир бердик, жана башкаларда белектерин берип жатышты, куттуктоолор айтылып жатты, ошондо ал жигит ордуна туруп: "Мен ушул тоолордун арасында жашаган силердей меймандос кыргыздарга таазим кылам, силер өзгөчө адамдар экенсиңер" силерге чексиз ыраазычылык билдирем", деп кубанып сүйлөй көзүнө жаш алды, чынында ал өтө толкунданып турган эле.

Заставадан орус чек-арачылары вино алып келишкен экен атамдар бир чөйчөктөн вино ичишип мага да бир

ууртам куюп бергени, мен аны ичкен соң бетим албырып ичим жылый түшкөнү такыр эсимден кетпейт.

Ошол ээн Памирдин шамалдуу талаасында ар улут чогуу отуруп министрдин уулунун туулган күнүн белгилегенибиз менин эсимде түбөлүк сакталып калды.

Ээх менин сүйүктүү Памирим сенин коюнунда мен керемет жомок сыяктуу балалык күндөрүмдү жашап өткөн экенмин.

Достуктун жана биримдиктин символу болгон сенин бийик тоолорун мага жашоонун маягы сыяктуу сезиле берет.

УЛУТТАР АРАЛЫК ДОСТУКТУН БЕЛГИСИН БИЛДИРГЕН АДАМ ЫСЫМДАРЫ

(Ой толгоолор)

Тоолуу Бадахшан өрөөнүндө биз менен коңшулаш жашаган элдердин арасында Кыргызбай, Кыргызбек, Кыргызмо, (Кыргызмо аялзатына таандык ысым) деген ысымдарды көп эле учураттык, менимче бул ысымдар илгери улуттар арасындагы достуктун бир белгисинин символу сыяктуу.

Андан кийин көп жерлерде Казакбай, Өзбекбай, Кыргызбай, Орусбек, Калмакбай, Дунган, Тажикбай ж.б.у.с ысымдарды угуп билип жүрөбүз.

Ар улут башка коңшулаш улуттар менен жашагандан коюлуп калган ысымдар деп ойлойм.

Ушул Элчибек, Элчибай, Өзбекбай, Арапбай, Тажикбай, Ооганбек, Түркбай, Кытайбек, Азарбек, Кыргызбек, Кыргызбай, Казакбай, Памирбек деген сыяктуу ысымдар мага өзгөчө сезиле берет.

Кеп төркүнү улуттардын достук ынтымагы жөнүндө болмокчу.

Ишкашим району, Кыргызбай, Кыргызбек.

Хорог шаары Кыргызбай, Кыргызбегим, Кыргызмо.

Чоң-Алай району Жайылма айылы Өзбекбай.

Өзгөн району Өзбекбай,

Мургап району Тажикбай, Казакбай.

Чоң Памир өрөөнү Ооганбек.

Бул ысымдар өткөн доордогу адамдардын достук биримдигин билдирип турат, өткөн доорлордо бир эле аймакта бир канча улуттун өкүлдөрү чогуу эмгектенишип, шайыр шатман жашоо кечирчү.

Ал кезде атаандашуу, бөлүнүп жарылуу деген болчу эмес, баардык адамдар дили таза эле.

Биз азыркы муундар мындан кийинки жашообузда достукту ынтымакты туу тутуп жашоону ак-ниет асыл ой менен жашап өтүүнү үйрөнүшүбүз керек.

Адам баласынын жынысына, динине, улутуна, өң түсүнө карабай адам деген жалпы улуу түшүнүктөрдүн алдында жашоо кечирип келечек муундарга ушул адатты калыптандыруубуз зарыл.

Жашасын элдердин достугу!!

Жашасын улуттар биримдиги!!

АЗИЗ АТАНЫН КОЛ ЖАЗМАЛАРЫ

(Ой толгоолор)

Тагдырдын буйругу менен Сейитбеков Азиз аксакалдын кол жазмалары колума тийип калды, ал кол жазмалар жазылган дептерди барактап отуруп көптөгөн кызыктуу окуяларды окудум, Чынында Азиз аксакалдын өмүр жолу миң түркүн турмуш дабаандарын ашып, далай жолду басып өтүптүр.

Сейитбеков Азиз Мамажакыпович 1936-жылы Чоң-Алай өрөөнүндөгү Чак айылында жарык дүйнөгө келиптир, атасы отуз алты жашында каза болуп Азиз атанын эжеси он эки, агасы 10, өзү 6 жашында атасынан ажырап жетим калыптыр.

Андан соң бир тууган таякеси Өзбекстанга Ферганага алып кетиптир, ал жакта Азиз ата таякесинин колунда эки жыл жүрүптүр. Таякелери түпкү теги Чоң-Алайлык бирок кийин Өзбекстанга ооп кетишип ошол тарапта жашап калышкан экен, Азиз атанын өз кол жазмасында эскергендей, таякелери Чоң-Алай тарапка Тенизбай ашуусу аркылуу жайлоого мал жайлатканы көчүп келишчү экен, ошол кездерде Азиз атанын апасы аларга жайлоого кошо чыгышып май курут камдап, кийиз жасап кыштын камын көрүп, кайра күзүндө Дароот-Коргонго келип жашап калчу экен.

Азиз атанын Токур аттуу таякеси Өзбек ССРинин Ахунбобоев атындагы колхоздо башкарма болуп эмгектенчу экен.

Таякелерим менен бийик тоолу Чоң-Алайдын Таш-Күнгөй, Тогуз-Күнгөй деген жайлоолорунда балалык күндөрүн өткөрүп таякелери менен чогуу жүрүптүр.

Апасы күйөөсү каза болгон соң Чоң-Алайда дан өсүмдүктөрүн (арпа буудай) сактаган кампага кампачы болуп иштеп калыптыр, ошол жылдары чынында эл турмушу бир

топ оор болчу экен, бул жылдар согуш мезгилинин азаптуу жылдары эле деп эскерет Азиз ата өз кол жазмасында.

Ошентип күз айларында эл жайлоодон кайтып, Азиз ата дагы таякелери менен Чоң-Алайдын жайлоолорунан Өзбекстанга кайтып көчүп жөнөшөт, ат улоолорго көчтөрүн жүктөп асман тиреген айтылуу Тенизбай ашуусуна жетип калганда көч артынан чабарман келип Азиз атанын Мургап тараптагы эжеси келгенин ал эжеси Азиз атаны алып кете турганын айтат, ошондо ашуудагы көчтү түшүрүшүп таякелери баланын кийимдерин беришет.

Ал Тенизбайга көч артынан барган Абдираим аттуу бир тууган агасы экен.

Ошентип Азиз атаны Алтын аттуу эжеси Мургапка алып келет.

Эжеси жана анын күйөөсү Карабай алардын уулу Назар өтө жакшы адамдар болуп Азиз атаны эч нерседен кем кылбай тарбиялап чоңойтушат.

Жездеси Карабай соода тармагында, эжеси эт-сүт, курут, май, топтоочу фермада, алардын уулу Назар райком-сомолдун секратары болуп эмгектенген Мургап өрөөнүндө үлгүлүү инсандардан болушат.

Ошентип Азиз атанын жаш өмүрү Памир Мургап тоолорунун арасында өтөт, Азиз ата өз кол жазмаларында Мургап кыргыздарынын ошол кездеги турмушун, кулк мүнөзүн, малчылардын тоо арасындагы жашоосун өтө кызыктуу сүрөттөп жазган. Азиз ата Жайлоордо (Чыгыш Памир) Мургап өрөөнүнүн көптөгөн кереметтүү жерлерин сүрөттөйт, Азиз ата Базар-Дара, Аксуу, Чеш-Дөбө жана башка көптөгөн жерлерде жүрүп далай кызыктуу окуяларга күбө болгонун эскерет. Жайында жайлоого чыгып өзү менен курдаш балдар менен козу багып, кой кайтарып, каймак жеп, айран ичип балалыктын не бир алтын күндөрүн өткөргөнүн эскерет.

Ак-Суу, Чеш-Дөбө тарапта аш тойлордо ат оюндарына далай күбө болгонун, Чым сээри, Сары-Горум жайлоолорун ал өрөөндөгү балыктын көптүгүн өз кол жазмасында кеңири жазат. Азиз ата алгач Мургапта анан Ак-Суудагы мектептерде окуганын, ал ар-дайым үлгүлүү окуучу болгонун, кийим кечектен эч кыйналбай алдыңкы окуучулардын катарында болгонун, классташтары менен ынтымакта биримдикте бир туугандай жүргөнүн эскерип жазат.

Дээринен зээндүү акылы жетик Азиз ата Султан атуу тууганына жети жашында комуз чаап берет, Азиз ата дагы бир эскертүүсүндө Ажимамат аттуу устага өтүкчү болуп жардам берип ал өнөрдү да үйрөнүп алат.

Азиз ата Сары-Колдук кыргыздардын ошол кездеги орус чек-арачылары менен болгон байланышы тыгыз мамилеси жөнүндө да кеңири токтолуп, "Чеш-Дөбөдө чек-ара кайтарган орус солдаттын алыстан келе жаткан караанын малчылар көрүп, Белканы минип Сашка келе жатат", деп жазбай таанышканын айтат, ал солдаттар махорка берерин жергиликтүү малчылардын көпчүлүгү тамеки тартарын, алар ким кепбесин меймандостукта келген конокко бар тапканын алдына коюп дасторкон жаярына токтолот.

Азиз атанын кол жазмаларын окуп отуруп не бир кызык-тарга батып сонун бир кино көргөндөй болдум.

Азиз ата Мургапта алтындай балалыгын өткөрүп, мектепти аяктаган соң Кыргызстандын Жогорку окуу жайына сырттан окуу бөлүмүнө тапшырып, анан Ташкентке аскерге кетиптир, аскердик кызматын өтөп келген соң, кайра өзүнүн алтын күндөрү өткөн бийик тоолу Памирде мугалим болуп эмгектенип жүрүп далай сонун жоро жолдошторду тааптыр, айтылуу Мурза Гапаров агай менен чогуу иштеп не бир сонун күндөрдү тоо арасында чогуу өткөрүптүр.

Азиз атанын кол жазмаларында ал кишинин бала кездеринде эл ичинде ырдалып жүргөн кээ бир ырларга да токтолуп өтүптүр, анда - "Чатыра жылдыз жаркыган папай,

Чапанчан кантип жатты экен папай,

Көктөгү жылдыз көк аяк папай,

Көйнөкчөн кантип жатты экен папай,

Мүлү-мүлү, мүлү-мүлү," деген элдик оозеки биз угуп көрбөгөн ырларды кагазга жазып кетиптир.

Азиз ата өз кол жазмаларында жакын досторун, кесиптештерин, агайларын, жоро-жолошторун, классташтарын, тууган-уруктарын өз өзүнчө тизме кылып баарына жакшылык тилеп ак тилек баталарын арнап жазып кетиптир.

Бул кол жазмалар мен үчүн өтө баалуу табылга болду, баарын терип өзүнчө бир китеп чыгарса болчудай экен.

Кол жазмаларды окуп отуруп көзүмө жаш алдым, өлбөй кал жакшы адам, аттиң адамдын өмүрү ушунча кыска тура, бир жакшы өмүр бир кылымга сыйбайт тура.

Азиз агай өз эскерүү кол жазмаларында Алайда Сары-Моголдо жашап андан соң Чүй тарапка көчүп келгенин уул-кыз, небере чеберелерин, келиндерин жана баардык үй-бүлөсү жөнүндө толуктап жазып өз кол жазмасын соңуна чыгыптыр.

Азиз ата 2022-жылы Чүй Облусунун Сокулук районундагы Новое айылында сексен алты жаш курагында ааламдан өтүптүр.

Азиз ата өзүнүн өрнөктүү өмүрүн, бала кезиндеги татаал тагдырын, андан соң жалындуу жаштык курагын, Алай-Памир тоолорунун арасындагы кыргыздардын жашоосун, ошол кездеги элестүү сүртүмдөрдү баарын ак баракка түшүрүп кетиптир.

Жайыңыз жаннаттан болсун, адамдык асылдыкты аздектеген Азиз ата.

ЧЕКИР ЧООРЧУ

(Болгон окуя)

Бул окуя алыскы Памир тоолорунун арасында мындан жыйырма жети жыл мурда болгон.

Ал убактарда атам совхоздун топоздорун багат эле, биз Чыгыш-Памирдин (Мургаб району) Кош-Агыл деген өрөөнүндө жайлоо, күздөө, жана кыштоого мезгил алмаштырып тоо жакалай көчүп конуп жашап жүрчүбүз.

Күндөрдүн бир күнүндө, апам ооруп калып атам апамды Райондун борборуна ооруканага алып кетти.

Мен кошуналардын үйүндө жашап топоз кайтарып калдым.

Кош-Агыл өрөөнү Чыгыш-Памирдин күн чыгыш тарабында Кытайга жакын чек-арада жайгашкан кумдуу өрөөн. Кош-Агылда кыш жеңил болуп кар аз жаайт, тоолорунда аркар кулжалар жүздөп жүрөт.

Кумдуу таала бөксөлөрдө боз от (кумдуу жерде өсүүчү өсүмдүктөр) көп өсөт. Кар жааса шамал учуруп калганы кумга сиңип тез эле жер карарып кетет. Кош-Агылдын жылга жыбыттарында тескей беттерде кар кетпей күрткү болуп уюп калат, топоз койлор суунун ордуна ошол тескей беттеги карды жеп кыштан чыгышат. Элсиз ээнсиреген талаалар.

Биз ал кезде бир жылгада үчтөн төрттөн үйлүү койчу топозчулар кошуна болуп жашайт элек. Аккан булак тоңуп калгандыктан кышында музду эритип суу кылып пайдаланчубуз.

Кош-Агылга атайын бирөө барбаса райондун борборунан ат арытып эч ким деле барбайт. Кээде чек арачылар ылдыйкы заставадан келип кабар алып кетет.

Биз жашаган конуштан он чакырым аралыкка жетпеген жерде Кытайдын чек арасы бар эле. Биз күндө кытайлык малчылардын короо короо кой топоздорун жана өздөрүн көрчүбүз, бирок чек-арачылар көрүп калбасын деп аларга жакын барып сүйлөшпөйт элек, алар да бизден коркуп жакын келе алышчу эмес.

Ошентип Кош-Агылда топоз багып кошуналардын үйүндө жүрөм, ата-энем районго кеткен, же бирөө келбейт азыркыдай телефон жок байланышканга. Аларды эстейм сагынам, апам кантти экен деп кээде ыйлайм.

Күндө кеч киргенде кошуналар бир үйгө чогулуп тамак ичишип, кой топозго баргандар эмне көрдү, эмне билди, жаңылык кылып айтып беришет. Мен үчүн жарытылуу деле жаңылык жок, бирөөсү тескей тараптан карышкыр көргөнүн, бирөө жылганын төрүнөн аркарларды көргөнүн ошондой сөздөрдү айтышат.

Ошентип бир күн адаттагыдай топозчулар чогулуп кечки тамакка отурдук, Чекир аттуу бир кой баккан чабан киши бар эле, ошол киши ордунан туруп төрдөгү идиш аяк койгон боз эски шкафтан чоор алып чыкты, ал чоор жыгачтан жасалган боорунда катар тизилген бир канча тешикчелери бар түтүкчө сыяктуу чоор болчу. Мен өмүрүмдө чоор ойногон адамды биринчи жолу көрдүм. Биз тарапта ал кезде эч ким чоор ойночу эмес. Баарыбыз Чекир акени карап танданып калдык. Чекир акырын отуруп чоорун аарчып сыбызгытып үйлөп калды.

Менин ошол мүнөттө таң калуума чек жок эле, ал киши ушундай бир мукам үндөрдү сыбызгытып көпкө ойноду.

Мен Чекир акени кошуна катары жакшы билсем да ошол күнгө чейин ал кишинин чоор тартканын эч качан көрбөптүрмүн. Бир билгеним уул балам жок деп көп арман кылаар эле.

Чекир аке чоорун сыбызгытып көпкө ойноп, анан алда бир нерсени ойлоп көпкө тунжурап үнсүз отурду.

Көрсө Чекир чоорчу ар-дайым кой кайтарганы барганда чоор тартып жүрчү экен.

Ошол күндөн бүгүнкү күнгө чейин Чекир чоорчунун мукам не бир мундуу сыбызгыган обону менин жүрөгүмдө калды.

Андан кийин көп жылдар өттү биз айылга көчүп кеттик, кийин Чекир чоорчу бул дүйнөдөн өтүп кетти.

Өзүнүн айтымында ал кишинин биринчи аялы Ош тараптан болгон, Ошто эки кызы бар экен биринчи турмушунан ажырашып анан ошол биз кошуна болуп жүргөн кезде, башка аялы менен жашайт эле.

Мен азыркы күнгө чейин ойлойм Чекир чоорчунун чоор тартканын менден башка бирөө жарым билет болду бекен. Же эч кимге көрүнбөй кой кайтарып жүргөндө чоорун тартып жүрүп бир таланттуу адам белгисиз бул ааламдан өтүп кеттиби.

Мен бала кезимде топоз багып жүргөн кезимди тоолорду эстегенде, көз алдыма шамалга кошулуп сыбызгыган мукам үндүү Чекир чоорчунун авазы кулагыма угула берет, угула берет.

Мен Чекир аттуу кишинин чоору жөнүндө эч-кимге, эч-качан, эч жерде айта элек болчумун, бүгүн түнү өткөн күндөрдү эстеп отуруп жаздым.

Тоо арасында жашап өткөн чоорчу жөнүндө эскерүүмдү жаңы-жыл күнү жаздым.

АТТАРДЫН ИЗДЕРИ

(Атамдын айткандары)

Күлүктүн изи күн өтсө өчөөр,
Күлүк да күнү түгөнсө кетээр.
Агыны катуу дайраны далай,
Күүгүмдө күлүк күчүндө кечээр.

Таскактуу аттардын издери, демек алар бир топ мезгилге чейин сакталат экен.

Мен Памир тоолорунун арасында эски көөнөргөн аттардын издерин көп көрдүм, аттар баскан эски чыйыр жолдор тапталып катуу болуп агыш тартып бүгүнкү күнгө чейин сакталып келет, ал ат жолдор тээ өткөн доорлордон Алайдан Памирге андан ары күн батыш тарабы Бадахшан аркылуу Көлөпкө ал эми күн чыгыш тарабы Кашкар тарапка узай кеткен аттар баштаган кербен жолдор.

Мен бала кезде эски аттардын жолдоруна далай жолу эски такаларды таап алар элем, атам ал аттардын такаларын карап туруп: "балам бул така орус така экен, бул орустун Никалайдын аскерлеринин аттарынын такасы экен" деп айтар эле, мен дагы бир жолу эски аттын такасын таап алдым, адаттагыдай аны үйгө атама көтөрүп келдим, ал таканы айландыра карап, "бул така өтө илгерки колдо жасалган кыргыз така экен деди, бул така демек Никалайдын аскерлери келгенге чейинки доорлордогу така экен" деп айтты, биздин үйдүн сырткы далисинде эски такалар тизилип турар эле, алардын арасында өтө чоң жана өтө кичинекей өлчөмдөгү таң калыштуу такалар да бар эле.

Ошентип мен Памир тоолорун арасында жүргөндө эски аттардын тапталган чыйыр жолдоруна кызыгып калдым, аттар Памир тоолорунун арасындагы кыртышы катуу жерди

оюп баскандыктан ал жердеги сары топурак жер бетине чыгып жердин бетинин түсү өзгөрүп бир топ жылдар билинип калат тура, ошентип кылымдар өтүп боз дөңсөөлөрдө агарган сызык сыяктуу тартуу кашка эски жолдор даана байкалат.

Атам аябай жылкы баласына кызыккан адам эле, аттардын сын сыпатын жакшы билип өзү да ат минип көк-бөрү тартчу.

Атам аттар жөнүндө көп айтчу; - ээ балам, бул бийик тоолуу Памирде ат жашай албайт, деген ал кечээки эле сөз, ал сөздөр адамдардын ойлорунан чыгарылган сөздөр, бул Памир тоолорунда согуш жылдары Сталиндин буйругу менен аттар атайын жок кылынган экен, себеби чек-арада турган эл согушка барбай Кытайдын жана Оогандын чек арасынан өтүп ошол тарапка качып кетет деп, эл ичиндеги аттарды этке планга өткөрүп жок кылышкан, (чынында эле ал кездерде ал тараптарга ооп кеткендер арбын болушкан экен), андан кийин бир канча мезгилдер өтүп эл ичинде кай-ра аттар көбүрөөк пайда боло баштаганда Хрушев кайра аттарды жок кылды, аттардын баарын этке планга өткөрүп эл аттарынан экинчи жолу кол жууду, балам чындыгында бул тоолордун арасында илгертен бери кыргыз баласы ат минип чоңойгон" деп жарыктык атам көп айтаар эле. Ат жөнүндө кеп болгондо мен жата калып сөз тыңшап, далай кызыктуу баяндарды укчумун.

Илгери бул Памир тоолорунун арасында Манастын атасы Жакыптын Мадиян өрөөнүндө үйүр жылкылары, не бир күлүк аттары болгон экен, андан бери карай айтып отурсак Памир тоолорунун арасындагы атактуу бай, Кудайберген ажынын Чай-Сары, Таш-Көк, Миң-Дилде деген не бир күлүк аттары болгон экен.

Рахманкул хандын атасы атактуу Жапаркул миң башы Кудайберген байдын Апияда аттуу кызын алганда чоң той болуп

ошондо алыстан чакырылган коноктор Кашкардан, Көлөптөн, Бадахшандан, Алайдан күлүк аттарды алып келишип көк-бөрү, ат-чабыш, саат-эңмей, жорго салыш жана башка ат оюндарына катышып төө коштогон бир тогуз, топоз коштогон бир тогуз, кой коштогон бир тогуз, жамбы байланган бир тогуз баш байгелерди алышкан экен.

Демек алыскы Памир тоолорунун арасында ат жашай алган эмес деген сөз атам айткандай ойдон чыгарылган эле, чындыкка коошпогон сөз тура (ошол доордогу саясий өнүктөгү сөз болгон).

Тээ өткөн кылымдардан бери эле Памир тоолорунун арасында кыргыз баласы ат минип чоңойгону айныгыс чындык.

Атам аттар жөнүндө демейкидей айткан сөздөрүндө: "Ээ балам аттар кийин орустар келгенде жок кылынды, элдер айласыз өкмөттүн буйруган коркушуп не бир асыл жылкы тукумун ары карап ыйлап, бери карап күлүп этке өткөрүп беришпедиби, ошондо көптөгөн күлүк аттар жок болду, ошол замандарда эл улак (көк-бөрү) оюнун (жалпы эле ат оюнун) ойной албай калышты, ал кезде закон күчтүү, бир жолу элдер улак тартып ойноп жатса райондун жетекчилери келишип көк-бөрү (тартылган серкенин этин) ГАЗ-69 машинага салып алып кетип калды, биз ойноо балдар элек, ошол өкмөттөн келген өкүлгө улакчылар тескери бата беришти, үч күндөн соң ошол өкмөттүн өкүлү райондун борборуна кетип жатып авария болуп аска бетиндеги жолдон кулап көк ирим Гунт дарыясына агып жок болгон экен, улакчылардын батасы, каргышы катуу болорун ошондо көрдүм," деп айтып калчу.

Атамдын дагы бир эскерүүсүндө: "-Бу Чыгыш-Памир, Мургап жергесинде кайрадан аттар көбөйүп эл турмушу оңолуп Алайдан аттарды алып келе баштады, ал кезге чейин Мургаптын чек-ара отрядына гана аттар бар эле, ал аттар

өтө чоң, буту колу жоон, араба тарткан аттар жана аскерлер чек-ара көзөмөлдөө үчүн нөөмөткө минген аттар болчу, отрядда аттар көп эле, боюу узун Патчахан деген киши отряддагы орустардын араба тарткан аттарын минээр эле, төрт дөңгөлөктүү жыгач арабаны кошуп Мургаптын дарыясынан төрт чоң жыгач бочкалар менен суу ташыйт эле, кийин ат оюндары кайра жанданды, малчылардын слету, майрамдар, тойлор, ар иш чараларда ат оюндары ойнолуп саат эңмей, улак-тартыш, кыз-куумай, ат жарыш оюндары болуп эл ичинде аттарга болгон элдердин ышкы оттору кайра жанды, бирок саясий жактан алып караганда баш байгелер көбүнчө отряддын аттарына берилээр эле, (атайын ошолорго ыйгарышаар эле) ошол кездерде кыргыз ат оюндарына отряддын аттары да катышып, аттарды алып келген офицерлер саат, жоолук, радио, магнитофон жана башка кызыктыруучу сыйлыктарды алып ыраазы болуп кетээр эле, жергиликтүү бийлик жана коопсуздук кызматы Мургап чек-ара аскер бөлүгүнүн офицерлерин кубанып ыраазы болуп кетүүсү үчүн атайын ошентешээр эле, бирок отряддын аттары чынында өтө күчтүү чоң болоор эле, бирок анчейин катуу чуркай албайт болчу" деп атам айтып берчү. Кийин жылдан жылга чек-ара отряддагы аттардын саны азайып, техникалары көбөйүп атайын жүк ташуучу машиналар келип, отряддын аттары тоо арасындагы элдин ат оюндарына катышпай калды. Жергиликтүү кыргыздар ат оюндарын жыл сайын улантып ойноп келишти, союз кулап Чыгыш-Памир, Мургап өрөөнүндө социалдык экономикалык кыйынчылыктар пайда болду, бирок ошол кездерде да жылкы баласын аздектеген кыргыз эле аттарды сактап ат оюндарын улантып ойной беришти, районго Агахан гум жардам азык-түлүк бере баштады, бул жылдары чыныда азык-түлүк айрыкча ун азыктары тартыш эле. Агахан фонду ошол оор жылдары тоо элине чоң таяныч болду, ошондо

алгачкы жолу Принц Агахан төртүнчү өзү келди, вертолет менен учуп келип Мургаптын аэропортуна конгон кезде тоо арасында жашаган кыргыздар ат оюндарын көрсөтүп кадырлуу конокту тосуп алышты, ал кишиге ак калпак кийгизип улуу элдин салты менен өз меймандостугун көрсөтүштү.

Принц Агахан ошондо Мургаптык кыргыздарга абдан ыраазы болуп кетти, ушул жылдары мен жетинчи класстагы бала элем, атамдын Чоң-Алайдагы Орто-Коргон деген жерден Өктөм досунан алып келген күлүк тору атына учкашып атамды ээрчип Принц Агаханды тосууга барып катышканмын.

Андан бери далай жылдар өттү, Памир тоолорунда жылкы тукуму кээде азайып, кээде көбөйүп бирок үзүлбөй уланып бүгүнкү күнгө чейин жетти, албетте тоо элинин башынан көптөгөн тагдырлар өттү, бирок атты сүйгөн кыргыз эли жылкысын унутпай ат жалын кармап минип келди.

Совхоздор жоюлду Мадиян өрөөнүндөгү жылкы чарбасы менчиктештирилип кетти, сарайлар талкаланды, түптүү советтик чарба өз доорун аяктады.

Убакыт айланып өтүп бир нече жылдар жылгалар ээнсирей түштү, жылкы дээрлик азайып бирин-серин саналуу эле адамдарда калды. Арадан жыйырма жылдан ашык убакыт өтүп, Мадиянда кайрадан жылкы тукуму көбөйүп Акмат агайдын балдарынын жылкы чарбасы пайда болду, жыл сайын ал жылкылар көбөйүп жатышат, үч төрт жылдан бери кайрадан жылкы чарбасында бээлер саалып, саамал кымыз уюштурулуп эл ичинде саамал ичүүчүлөр көбөйгөндөн көбөйүүдө. Ал эми чет мамлекеттен келген кыргыз жылкысын изилдөөчү "Кыргыз-аты" уюмунун жетекчиси Жаклин айымдын жана Мургаптан чыккан чыгаан инсан Сулайман Олжочиев агабыздын дагы Памир

тоолорун арасында жылкы тукумунун өсүп өнүгүүсүнө кошкон салымдары өтө чоң, бул инсандар кыргыз жылкыларын Кыргызстандан алып барышып атайын чарба уюштуруп жылкы баласынын тукум уулоосуна өтө бараандуу салым кошо алышты.

Мен аттардын кылымдар бою издерин Памирден көрдүм, ал издер Памирдеги бир ууч кыргыз элинин тарых тагдырына терең чырмалышкан.

Аттардын издери Памир тоолорунун арасында бүгүнкү күнгө чейин эскирип көөнөрүп сакталып турат, жаңы издер ал издерди жолуна улай басып жаңыртып турат.

Памирге жол тарткан ар бир саякатчы, аскер адамы, Алымбек Курманжандай даткалар, бектер, байлар, казы эшендер, олуялар, ак урган дербиш жер кезерлер, айтканынан кайтпаган Абдылдабектей көк жал шерлер, илим изилдөөчү, соодагер, улуу державалардын ак сөөк офицерлери, медицина, илим- билим, маданият, адамзаттын жаңы жашоосуна жол салган советтик инсандар баардыгы, дээрлик баардыгы ушул аттардын жолу менен ат үстүндө тоо арасына алгачкы жолу жеткирилген.

Мен атамдын айткан сөздөрүн эстеп, аттардын издерине саресеп салып өткөн доорлорго кайрылып не бир кызыктуу не бир эсте каларлык ойлорду ойлой берем.

ДОСТУКТУН ОРДОСУ БОЛГОН АЛТЫН ӨРӨӨН

(Ой толгоолор)

Өткөн СССР доорунда Алай өрөөнүндө, Алай-Памир тоо кыркаларынын түбүндөгү түздүктө, биз бала кезибизде чоң жайлоолор болуп ал жерлерге Кыргыз ССРинин, Тажик ССРинин, Өзбек ССРинин малчылары жыл сайын чогулушуп улак тартышып, кымыз ичишет эле. Бул жерлерге Өзбек ССРинин короо-короо койлору жайлоого келгендиктен Өзбек-Чукур аталып калган экен. Ары жагы Чыгыш-Памир Мургаб районунун эли, бери жагынан Алай эли, Өзбекстандын малчылары баардыгы ушул жерде таанышып далай жакшы күндөрдү баштан кечиришкенин атам көп эстеп айтып калчу. Ал кездерде жыл сайын малчылардын слету өткөрүлүп турчу. Ошол кезде адамдар улут улутка бөлүнбөй, баары бир туугандай достук мамиледе болгон. Атам баланча деген досум менен Өзбек чуңкурда таанышып дос болгонмун деп айтып калчу, атамдын ошол жайлоолордо тапкан өзбек, түрк, көп достору жана Алайлык Амит чабандес деген жакын достору болгон. Улуттар аралык соода сатык, асыл тукум мал алмашуу, пикир алмашуу, тажрыйба алмашуу сыяктуу адам баласынын турмушуна зарыл нерселер дал ушул жайлоолордо болгон экен. Ошол жайлоолорго жакын Памир-Ош автожолунун жээгинде ак койдун эстелиги бар болчу.

Мен бүгүнкү күнгө чейин, ошол өрөөндөрдү өткөн доордун достук ордосу деп эсептеймин.

ЖАПАЙЫ АДАМ

(Аңгеме)

Асманга кулач жайып тээ бийиктерде, аппак мөңгү чокуларын күнгө чагылтып Памир тоолору не бир сүрдүү, не бир көзгө кооз тартылат.

Кокту-колот, жылга-жыбыттарында түркүн жаныбарлар байырлап, ары-бири өзүнүн табигый түзүлүшүнө жараша шарт-жагдайда ыңгайлуу жерлеринен түнөк таап мекендеп алышкан. Памир тоо арасы жапайы жандыктарга өтө ыңгайлуу болуп эсептелет.

Тоо тамырынан ийген мөлтүр булактары, шаркырап аккан суулары, берметтей тунук көлдөрү, жашыл тулаң шиберлери, аска-зоо тектирлеринде боз от шыбак, терскен, алтын тамыр, аркар оту, көөрөк жана башка түркүн-түрдүү өсүмдүктөрү, айтор, Памир тоо коюнунда жапайы жаныбарларга, кайберен кийиктерге азык-түлүк эселсиз мол.

Тоо арасында түркүн чөптөрдүн жыты аңкып, жел шамалга ыргала шуулдап өзгөчө бир керемет.

Памир тоолорунун коюнунан суурулуп тээ алыстан бир караан жылга оозуна карай төмөн түшүп келе жатты. Жалгыз караандын көлөмү алыстан өзгөчө көрүнүшүнө караганда, өтө чоң жаныбардай сезилет. Аюубу же чоң кулжабы?

Шамалда түркүн чөптөр ыргалып шуу-шуу, шырт-шырт калдайган караан жылга оозуна жакындап келе берди. Суурлар ийиндеринен баш чыгарып ышкырышып, кандайдыр бир коркунуч болуп кеткенсип бири-бирине белги берип жатышты.

Тээ бийикте аркар-кулжалар селт этип чочуркашып, калдайган караанды таңгалыштуу тиктешет.

Шырт-шырт, шырт-шырт – бул калдайган караан не бир сырдуу, не бир таңгалыштуу, не бир табышмактуу, көзгө көп көрүнбөгөн Памир тоолорунун арасында жашырынып жашап жүргөн жападан жалгыз жапайы адам эле. Бул табышмактуу жандыктын тоодон төмөн карай жөнөшүндө бир мандем бар сыяктуу.

Ар дайым жылга-жыбыт төрлөрүндө таш корум, жар-үңкүрлөрдө, деги эле адам баласы оңой-олтоң жете албаган жерлерди түнөк кылган жапайы адам бүгүн өлүмгө тике караган баатыр сыяктуу өз эрки менен төмөн көздөй кетүүсү да (өзгөчө) биринчи жолу эле.

Илгери-илгери бул сырдуу Памир тоолорунда анча көп эмес (саналуу эле) жапайы адам сыяктуу жандыктар жашачу.

Кудайдын кудуретиби же табийгат сырыбы? Айтор, бул өтө сейрек кездешүүчү сырдуу жандыктар тукуму уланып көбөйүп кете алышпады. Жылдан жылга азайып, жоголуп отуруп жападан жалгыз ушул жандык калган эле. Бул жаныбардын артына түшүп андыган, сары изине чөп салып изилдеп жүргөн, эң коркунучтуу жырткыч душманы адам баласы эле. Эртеби-кечпи баары бир адам баласынын колунан жок болорун бул жандык билет-туят!

Илгери бул адам баласы анчейин жырткыч, ачкөз эмес эле. Алыстан көрсө же жакындан карп-курп кезигишип кетсе да бул сырдуу жаныбарга зыян келтирчү эмес. Бул инсаният (адамзат) тукумунан деген түшүнүктө аяр мамиле жасашып, өтө азиз, өтө ыйык жандык катары санашчу.

Азыркы илимий техника, курал-жарак ж.б.у.с. өнүккөн жаңы доордо бул адам баласы күндөн-күнгө пейили бузулуп, адамдык асыл сапатынан ажырап, табиятка ташбоор мамилеси күч алып, ташбоор жырткычка айланууда.

Аркар-кулжаларды, аюу, карышкыр, сүлөөсүн, илбирс жана башка жаныбарлардын көптөгөн түрлөрүн аёосуз кырышып, сейрек кездешүүчү тоо жаныбарларын жок кылууда.

Тээ бийиктен төмөн көздөй кетип бараткан жапайы жандык, адамдарга болгон ички туюму дал мына ушундай эле. Анын да артынан сая кууп издеп жүрүшөт. Ал тургай тээ жогорку жактан көрсөтмө болгон. Ушул сырдуу жападан жалгыз тоо жандыгын издеп, адамдар тоого келип кетишти, жакында атайын топ дагы келет. Эгер караанын көрүп калышса тирүү кармаганга аракет кылышат, тирүү кармай алышбаса атып өлтүрүп, терисин өкмөттүк партияга өтө чоң кубануу менен сүйрөп барууга ар бири ынтызар!

Бул жок болуп бараткан жандыкты аячу бир дагы адам баласы жок! Бул жандыкты таап, тутуп же атып алышса борбордук партиядан чоң сыйлыкка ээ болушарын баары ойлошот, ошону самашат. Мына ушундай жагдай-шартты бул жапайы сырдуу жандык өз туюмунда сезет, туят.

Таш агызчудай күркүрөгөн агыны катуу тоо дарыясы, жапайы жаныбар ушул дарыя үстүндөгү бийик жарга жеткенде тык токтоду. Саамга жылга төрүнө жүз буруп, салкын шамалга боюн тосту. Бир канча мүнөттөрдөн кийин кайра бери карай бурулуп, катуу күркүрөп кыйкырды.

Жаратылыш койнундагы жапайы адам ары-бери колун жаңсап, ичинде кайгы-муну кайнап, акылдуу адамдарды жек көрүп, илим-билимдүү, бирок таш боор адамдарга наалат айтып боздой берди. Жапайы адам акыл-эси өнүккөн, бирок таш боор адамдарга жан дилинен катуу өкүнүп, катуу таарынып, катуу жек көрүп, өкүрүп-өксөп жатты. “Гүр-гүрр гүр-гүрр, гүү-гүү”.

Калдайган чоң караан тээ бийик жардан төмөндөгү дарыяны көздөй бой таштады. Бул Памир тоолорундагы

жападан жалгыз жашап жүргөн эң акыркы жапайы адам сыяктуу эң чоң жаныбар эле.

Катуу чаңырган үндөрдөн аска-зоолор жаңырып, аалам дүйнө солк этип, бир саамга кыямат боло түшкөнсүдү. Арадан эт кайнатым убакыт өткөндө айлана кайра мемиреп тынчтыкка бөлөндү. Тээ төмөндө беш-алты адам жылга өрлөй келатышты, ал адамдар дал ушул сырдуу гигант жаныбарды издегендер эле. Эми алар эч качан, эч жерден, табышмактуу бул жандыкты таба алышпайт!

АК - БАЙТАЛ АШУУСУ

(Ой толгоолор)

Памир тоолорунда жайгашкан "Ак-Байтал" ашуусу деңиз деңгээлинен 4655 м, бийиктикте .

Арыба! Ак-мөңгүлүү асман чоку

Ак- Байтал!

Мен өзүңө бүгүн кайрылып келдим!

Мен сенден кеткенимде жеңил болду, бийиктиктен төмөн түшүү жеңил эмеспи.

Артымдан шамал айдап, жорголой жортуп кеткем.

Бирок келерим оор болду.

Төмөндөн бийиктикке көтөрүлүү, албетте ары түйшүктүү машакаттуу экен. Кудайга шүгүр не күндөрдү баштан өткөрсөм да, эсен соо бүгүн өзүңдөмүн. Оо асман чоку Ак-Байтал мен сенден кетеримде наристе элем, аруу таза элем. Оуу мен адам баласы сенден узап эмнелерди баштан кечирип, эмнелерди гана көрбөдүм. Турмуш жолунда айрылдым, тешилдим, жешилдим, сындым, мокодум, кагылдым, согулдум, бар болдум, жок болдум, ач-болдум, ток болдум.

Мен бийик ашуундан ашканда элтендеген боз бала элем, эми минтип чачымды ак аралаганда келип отурам.

Бийиктигине, аруулугуна, улуулугуна, миң ирет таазим кылып отурам!

Оо менин сүйүктүүм кыргыз жыттанган тарых санжыра-
лауу, сырдуу, сыйкырдуу Ак-Байталым менин !

Айтчы, айтып берчи, канча кылым жашадың?

Мен сыяктуу өзүнө тооп кылып, жан-дүйнөсүндөгү жан-
сырын айтканы кимдер келди ?

Тоо арасындагы жашаган адамдардын, кайгы кубаны-
чына, азап-шоруна, ыр-күлкүсүнө, жыргал күндөрүнө өзүн
күбөсүн. Шамалы аркыраган дүйнөнүн чокусунда, түбөлүк
ак-мөңгүндү жаркыратып, ашуу жолунда кимдерди узатып
кимдерди тосуп алдың?.

Сан миндеген миллиондогон жолоочулар, ар-түрдүү
тагдыр айдап бийик ашуунду ашып өтгү, өтүп жатат, өтө
берет, түбөлүккө өтө бермекчи.

Оо касиеттүү Ак - Байталым сенин ашуу бийиктигинде
күүлдөгөн машиненин үнү жаңырып, мен сыяктуу жолоочу-
лар (өмүр жолоочулары) алда не ойлорго сүнгүп, кыялында
чексиздикке учуп бараткансып чайпалып термелет.

А менин тоолук денем, кыялым, сезимим, мүнөзүм:
ашуундун так чокусуна чыгып баратканда (Деңиз дең-
гээлинен 4655м) бүткүл ааламдын, Орто Азиянын үстүндө
космостон айга карай учуп бараткансыйт.

Ак-Байталым !

Ал күчүм жетишинче керемет касиетинди, бийикти-
гинди, улуулгунду, ак кагазга түшүрүүгө аракет кылдым.

Албетте тоолукмун да, тоону сагынганда кыялданган да
өзгөчө.

Арыба!

Ак мөңгүлүү асман чокусундагы ашуу "Ак Байтал" мен
бүтүн сырымды айтканы сага келдим!

ПАМИР ТООЛОРУНУН АРАСЫНДАГЫ МЕРГЕНЧИЛИК ЖӨНҮНДӨ

(Баяндама)

Памир тоолорунун арасындагы кыргыздардын жашоо-
сунун негизги бөлүгүнүн бири мал чарбачылык, экинчиси
мергенчилик болгон.

Памир өрөөнүн илгерки аталышы Сары-Кол деп аталып
келген.

Сары-Колдук кыргыздар аркар-кулжаларга, эчки-теке-
лерге мергенчилик кылып алардын этин төрт мезгил бою
тамак-ашка колдонуп келген, Памир кыргыздарында аркар
кулжаны ак кийиктер, ал эми эчки текени кызыл кийиктер
деп атап келишкен.

Андан тышкары тоо арасындагы жапайы жырткыч
жаныбарларга да мергенчилик кылып алардын тээрилерин
Кашкарга сатышып ал жактан аштыкка (күрүч, буудай жана
башка дан азыктарына), алмашып келип турушкан.

Андан тышкары канаттууларга да аңчылык кылган бирок
буларга аңчылык кылуунун негизги зарылдыгы төмөнүрөөк
болгон, Памир тоолорунун аралай аккан дарыя сууларда
жана көлдөрдө балык көп болгон бирок жергиликтүүлөр
балыкты анчейин тамак ашка колдонушпайт.

Айрыкча аркар кулжа менен эчки текенин эттерин көп
колдонушкан.

Аркар кулжанын эти жумшак жана даамдуу болгон-
дуктан Памир кыргыздары аны экинчи нан деп аташкан.

Мергенчилик кылуунун айла амалдары бир канча
бөлүккө бөлүнөт, мисалы: мылтык менен атып алуу, капкан
койуу, тузак койуу, топо тузак койуу, кеп тузак койуу
ж.б.у.с.

Памир кыргыздары мергенчиликте өңүттөп атуу (жашырынып көрүнбөй жетип андып атуу) жана ит коюп (ит агытып атуу ыкмаларын колдонушкан).

Өңүт ыкмасы менен атууда шамалдын багытын кийиктер тарапка урбай турган багытта барып атуу (жыт оңгорууп атуу ыкмасы) колдонулган, экинчи ыкмасы, айдама иттерге айдаптып келип жакындан атуу ыкмасы, анан дагы бири ит менен ташка салуу (аскага камоо) ушундай түрдүү ыкмалар менен кийиктерди атышкан.

Кийиктер жыт сезүүсү өтө жогору болгондуктан шамал аркылуу адамдын алыстан жытын сезип алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон, ошого жыттын багытын оңгорууп барышкан.

Мергенчиликке колдонулган иттер эки түргө бөлүнүп "Айдама" жана "Алман" деп аталган айдама ак кийиктерди айдап келсе, алман кызыл кийиктерди аска таштарга (турукка) камап берген.

Ал эми коёngo топо тузак коюшкан, коёндун ийинине топо тузак коюшуп кармап алышкан, ал эми кундуз менен суусарды дарыя көлдөрдүн жээгине жыгачтан кеп жасап (тегерек куту сыяктуу) кеп жасап ичине балык салышкан, кундуз жана суусарлар балык жегени келип кепке (жыгач идишке) киргенде анын оозу (капкагы) жабылып калган.

Жергиликтүү мергенчилер кийиктердин эттерин айылга бөлүп беришкен, бир мерген бир айылды (он, он-беш түтүн), эт менен камсыз кылып турушкан.

Ал эми аң тээрилерди ийлеп Кашкарга сатып турушкан.

Памир тоо арасындагы суусар, кундуз, карышкыр, илбирс, суур, кашкулак, чөө, сүлөөсүн жана башка жаны-барлардын тээрилери көлөмү чоң жана сапаттуу болуп бааланган.

Памир кыргыздарынын каада салтында мергенчиликке байланыштуу бир канча элементтер бүгүнкү күнгө чейин

сакталып калган, мисалы: шыралга айтуу, сан берүү, эт таратуу, көөдөн (гөөдөн салып казанга) айылды конокко чакыруу ж.б.у.с.

Ал эми эл ичинде мергенчиликке байланыштуу көптөгөн элдик ырлар, дастандар, жомоктор, уламыштар, кошоктор, бийлер, жаңылмачтар, табышмактар. ж.б.у.с сакталып калган.

Памирдеги мергенчилик жашоосунда капкандардан жана тузактардан тышкары, дүрт этме деп аталган милтелүү (кара мылтык) колдонулган.

Анын ок даарысын Кытайдан, Оогандан алып келип турушкан жана жергиликтүү күкүрт кенинен чыккан "Сары күкүрт" затынан майга ийлеп атайын жасап колдонушкан.

Памир тоолорунун арасындагы кыргыздарда мергенчилик өнөрүн жакшы билген адамдар өтө кадыр барктуу болуп эсептелинген.

Алар ар дайым элдин сыйлуу адамдары болгон.

Памир тоолорунун арасында жашаган кыргыздарда мергенчиликке байланыштуу көптөгөн тамак-аштардын аталыштары да болгон, мисалы: мерген бижи, таш-кебек, бүтөө-сан, кара шорпо, кара-куурма, хам-боор, сыйрым, гөш-толто ж.б.у.с.

Памир кыргыздарында мергенчилик өнөрү бар адам каза болсо ага атайын мергенчилик жөнүндө кошулуп кошок айтылган.

Ал эми наристелер төрөлгөндө мергенчи жигит болсун деп ырымдап аны мылтыктын үстүнөн өткөрүшкөн жана (мүшөк) сүт тиш чыкканда алдына мылтык коюшуп ырымдашкан.

Памир тоолорунун арасында жашаган кыргыздар аба-ырайын келер кыштын кандай болорун аркар-кулжалар жана эчки текелердин күзүндө төмөн карай жайытка эрте же кеч түшүүсүнөн алдын ала биле алышкан. Себеби кар көп

түшүп катуу жут болор жылы кайберендер эрте күздө тоо этектеп түзөңгө түшүп алышкан.

Аксакалдар уул балдарга бата бергенде мергенчиликке байланыштуу каалоо тилектерди айтып бата беришкен жана кийик атып келген жаш мергенчилерге да чоң мергенчи бол деп алакан жайып бата берип келишкен.

"Атканың субай болсун",

Жатканың кумай болсун".

деп бата беришкен.

Жер шартын жакшы билишкен Памир тоолорунун арасында жашаган кыргыздар ак кийиктердин жана кызыл кийиктердин төл (туут) мезгилинде атышкан эмес жана куут мезгилинде атышкан эмес. Төл мезгилинде көбүнчө эркек, эки жаштан жогору кийиктерди атууга аракет кылышкан.

Кулжа жана теке жүгүргөн (куут мезгили) учурду "Кулжа бурак", жана Теке бурак" деп аташкан.

Кулжа бурак жана теке бурак мезгилинде күн бүркөлүп аба-ырайы кескин өзгөргөн.

Мындан тышкары мылтык кырсыкты деген да ырым жырым болгон, мергенчинин мылтыгы кырсыгып калса аны, "кан качты" болуптур деп айтып мылтыкты көрүстөнгө алып барып үч күн ташташкан, же жыландын посу (териси) менен мылтыктын сайын, сүмбө менен май кошуп таза-лашкан, алар ар дайым ысырык же арча түтөтүп мылтыктарды аластап турушкан, жергиликтүү эл мылтыктарды касиеттүү буюм катары баалашып аны жерге таштаган эмес жана эч качан аттап өтчү эмес, мылтыкты ар дайым өйдө бийик жана таза жерге сакташкан.

Мергенчилер кышка жакын күз айларынын аяк ченинде кийиктерди көбүрөөк атып кышка азык катары сактоого аракет кылышкан.

Алар мергенчиликке колдонгон иттерди жаңы төрөлгөндө кайберендин боору, бүркүттүн өтү, ж.б.у.с менен ооздандырышкан.

Памирдеги кыргыздарда наристе туулганда аларга чоң мергенчилердин аттарын ыйгарышкан, жана алар наристе балдарды айылды баккан чоң мерген болуп чыксын деп тилек айтышкан.

Памир кыргыздарынын жашоосунундагы каада-салттары, жашоо турмушу, ырым-жырымдары, элдик оозеки чыгармалары, ж.б.у.с баардыгында мергенчиликке тиешелүү көөнөрбөс нукура көрөңгөлөр камтылып жашоо образында чоң ролду ээлеп келген.

ЧОҢ КОЁН

(Болгон окуя)

Мен ал мезгилдерде жашым жыйырмадан эми эле ашкан кез эле. Мен он сегиз жашымда үйлөнгөм.

Жайлоодо күндө коён атам, ал убакта тун уулум жөрмөлөп калган.

Күндө коён атып келем, уулумдун шапкесине коёндун куйругунан кооздоп папик жасап берген аялым.

Ошентип коён атып мерген сымал болуп жүргөн кезде бир күнү адаттагыдай эле коенго мергенчиликке жөнөдүм, тээ өйдө бетке чыгып коёндор жаткан жерлерди дүрбү салып карап жаттым, күндө ушинтип эле таап алып атып келе берчүмүн.

Ошол күнү эч бир коён көрүнбөйт, күндө көргөн коёндор бүгүн эмнеге жок деп ойлойм.

Анан жылга өрлөп дагы бастым, беш жүз метрдей өйдө чыгып төмөн карай дүрбү салсам, өтө чоң коён жатат, ал коён өтө чоң болчу мага көлөмү койдой көрүндү, күнгө кактанып жатып алыптыр.

Көргөн көзүмө ишенбей кайра кайра карайм, ойума келбеген нерселер келди, атайын деп ойлодум бирок көзүмө ушундай көрүнүп жатат окшойт деп ойлоп калтырап бир аз коркуп да кеттим.

Анан ордуман туруп үйгө көздөй жөнөдүм, атууга даай албадым.

Ошол күнү үйгө куру кол бардым.

Үйгө барып атама,-өтө чоң койдой болгон коён көрдүм деп айтсам,

Атам: - балам биздин ата-бабаларыбыз жалган сүйлөгөн эмес, бүгүн жолуң болбосо эртең болот, бирок эч качан жалган айтпа,деди.

Ошондо мен атамдын менин өз көзүм менен көргөн өтө чоң коёngo ишенбесине көзүм жетти, ошондон кийин ал коён боюнча эч кимге ооз ачып айтпадым.

Айтсам ким ишенмек эле.

Андан бери далай жылдар өттү, кээде ошол коён эске түшөт, ал коён чын эле ошондой чоң беле, же менин көзүмө көрүнгөн бир белгисиз сырбы? деп кээде ойлоном.

Андан кийин көп жолу коён аттым, бирок андай чоң коёngo эч качан кезикпедим.

ЭСКИ КАТТАРДЫ БАРАКТАП

(Архивдик материал).

Алыскы Нарындан салам.

Кымбаттуу газета окурмандар бир тууган Республикабыз Кыргызстандан келген каттар акыркы күндөрү "Мургап коммунистти" газетабыздын редакциясында арбын.

Алардын арасында түрдүү курактагы адамдар бизге кайрылат.Төмөндө Нарын шаарында жашоочу Асанбек Орозбековдун катын жарыялайбыз.

---Мен алыскы Тянь-Шандан бир туугандык салам жибердим.Анткени 1956-61-жылдары силердин кутман жеринер Баш-Гүмбөз, Кара-Көл жана Мургапдын өзүндө болуп келечектин ээлерине аздыр көптүр билим тарбия бергенмин.Ал жерден Харибек Алымсейитов, Эрдөөлат Турдубаев, Бакир Абдыкадыров, Рустам Шариповдордой түбөлүк досторду күткөнмүн. Ушуларга салам иретинде бул ырды жарыялап коюушунуздарды суранам.

Ырым аркылуу жүздөгөн газета окурмандарга ийгилик каалап, салам айтам.

ТУУГАН ЭЛ-ЖЕРИМЕ

Турганымда жоогазындай гүл байлап,
Агай болуп барган элем туз айдап.
Калганымда элүү жаштан эңкейип,
Тянь-Шандан үн созомун атайлап.

Ойлой калсам күч кубатым артылып,
Көнгөн жерим көз алдыма тартылып.
Сүйгөн элим жүрөгүмдү туйлатат,
Жаш кылгыртып жүргөн кусам катылып.

Себеби бул, -сенен сулуу сүйгөнмүн,
Тоңсоң тоңуп ыссыгыңа күйгөнмүн.
Жеңилиңди жерден алып жээрибей,
Оор жүтүндү колдон алып үйгөнмүн.

Ошондуктан сени өзгөгө теңебей,
Эң биринчи тосуп өпкөн энемдей.
Элесинди мазар тутуп келемин,
Сагынчымды- кайнар булак ченебей.

Келгин болсом кетер элем токтобой,
Жүрө албадым күкүк болуп жоктобой.
Бирок тагдыр чиеленген тушамыш,
Күндөр барат өткөн күнгө окшобой.

Кош бол эми түтөгөндөн не пайда,
Заманыңды сен да өзгөрүп кур кайра!
Салам айтат замандашың нарындык,
Ала-Мышык, Сеңир-Чоку, чоң дайра.

Кыргыз ССРи Нарын шаары. Бейшеналиева көчөсү -43.
Бул макала "Мургап Коммунистти" газетасынын
"Достук бурчу" рубрикасына 1988-жылы 7-декабрда
жарыяланган.

ЭСКИ КАТТАРДЫ БАРАКТАП

(Архивдик материал)

(Тянь-Шандан Памирге кат).

Саламым менен!

Кымбаттуу замандаштарым!

Дениңер сак ишиңер ийгиликтүү, үй бүлөңөр менен
бакыбаттасыңарбы?

Мен 1956-67-жылга чейин силердин жерде мугалим
болуп эмгектенген элем.

Ушул жылдары эң сонун адамдар менен курбу курдаш
болуп, жүздөгөн окуучуларга билим тарбия бергендиктен,
кадимки туулуп өскөн өз эл жердей болуп калган.

Ошондуктан көнгөн жерди сагынгандыктан жана өзүм-
дүн эсен соо жүргөнүмдү чогуу иштешкен мугалимдерим
менен досторума, окуучуларыма кабарлап коюу максатында
ушул кат аркылуу силерге кайрылып отурамын.

Эгер мүмкүн болсо тиги ырымды жарыялап анан адресим
боюнча бир эки экземплярын мага салып жиберүүңүздөрдү
боордоштук иретинде көптөн көп суранамын.

Болуптур эмесе. Ден соолукта болгула.

Ийгиликтүү иштешиңерге, бактылуу жашашыңарга мен
тилектешмин деп, Асанбек Орозобеков.

20-декабрь 1983-жыл. Адрес: Кырг ССР. Нарынская
область. Город Нарын. ул.М. Рыскулов -86.

ТЯНЬ-ШАНДЫК БАЛАНДАН

Көп жыл болду көнгөн жерим Мургабым,

Көксөөмдө көрүшүүгө барбадым.

Көз алдыма экрандай тартылат,

Көөнүм куунак сенде өткөн жылдарым.

Ошондуктан оюмдан эч чыгарбай,
Ойлоп келем эң биринчи балаңдай.
Он күндө бир барар элем сабалап,
О чиркин ай болсом эгер жагалмай.

Карегиме күч келтирип кээде мен,
Кабарыңды сурамжылай билгенден.
Карааныңды бир көрүүгө зар болуп,
Качанкылар ойго түшүп телмирем.

Өскөндүрсүң мурункундан таанылбай,
Өнөр билим жуурулушуп камырдай.
Өсө бергин гүлдөй бергин дагы да,
Өрт чыгарган шум согушка кабылбай.

Өткөн нечен далай мезгил арадан,
Өзү сүйгөн элин самап ар адам.
Өмүр бою өтөт окшойм сагынып,
Ушул ырлар Тянь-Шандык балаңдан.

Асанбек Орозобеков. Кыргыз ССРи. Нарын шаары.

Бул материал "Мургап Коммунисти" гезитинин
редакциясынын архивинен алынды.

ЖОЛЧУНУН ТАГДЫРЫ

(Аңгеме)

Зайыр тоо жолунун устасы, ал Памир тоолорунун арасындагы автомобиль жолу өткөн ашуудагы жол бекетинде эмгектенет.

Аскасы асман тиреген бийик тоолор жана жол боюндагы жолчулардын жатак үйлөрү, күйүүчү майлоочу майларды жана трактор булдозерлердин тетиктерин сактаган склад, темирден жасалган кош дарбазалуу эки гараж жана эски булдозерлердин калдыктары жана жаңы бир булдозер, бир даана жол сүргөн грейдер бул тоолордун арасында жандуу жашоонун белгиси бар экендигин айгинелейт.

Зайыр бул ашуудагы бекетке келип иштеп калганына он эки жыл болду, бийик тоо арасындагы Памир авто жолунда көк кашка "ЗИЛ" жүк ташуучу унаалары таң күн ары-бери каттайт. Зайыр жолчулардын бекетинен берилген үйдө өзү жалгыз турат, жанында эки үй-бүлө кошуналары бар, алар үй-бүлөлүү бирөөсү келинчеги экөө жаш үй-бүлөлөрдөн, ал эми экинчиси орто жаш куракта, балдары райондо мектеп интернатта окуп билим алышат.

Зайырдын мүнөзү түнт, бир жанга ачылып сырын айтпаган инсан, ал өзү бул тоолордун арасында жергиликтүү эмес, ал тээ тоолордун ары жагындагы шаарлардан келип жашап калган.

Кошуналары анын үй-бүлөсү жөнүндө сурагандан батына алышпайт, ал өзү да үй-бүлөсү жөнүндө эч сөз кылбайт, бирок кошуналары Зайырдын бир кездерде үй-бүлөлүү болгондугун анан эки кыздуу болгондо аялы менен ажырашып кеткендигин, ал тагдырына таарынып, шаарда ичкиликке берилип бир топ жылдар жүрүп акырында бир тааныш айдоочуга жолуга ошол аркылуу ушул бийик тоо арасына келип калгандыгы жөнүндө угушкан жайлары бар.

Зайырдын жолчу кошуналары анын кандайдыр бир жаралуу жерин оорутуп албайлы деп, аны аяшат, эч качан анын турмушу, өткөн күндөрү жөнүндө сууро салып ооз ачышпайт. Зайыр жолчунун көздөрү муңайым, анын ичинде не бир арман таарыныч кусалык жатат, ал кимдир бирөөгө таарынып, шаардын ызы-чуусунан тажап, баарына кол шилтеп ушул улуу тоолорго келе берген сыяктуу.

Ал мүнөзү түнт болгону менен өтө мээнеткеч, өз жумушуна жоопкерчиликтүү мамиле кылган адам, ар дайым колунда күрөк, кышында кабагым кашым дебей, ашуунун көк тайгак жолуна кум сээп, кечке ошол жогору тарапта болуп, кеч күүгүмдө үйүнө келет, ал үйүнө келип бөлмөсүндө тамеки тартып көпкө отуруп түн жарымында уктайт, кошуналары аны ар дайым терезесинин түбүндө ойлуу отурганын көрөт.

Зайыр жолчулардын жатак үйүндөгү бөлмөсүнөн, терезедеги жарыкка артын салып көпкө отура берет, сыягы ал өткөнүн көп ойлойт, кайра өмүргө бир келсе ал алгачкы турмуш жолун ушул тоо арасындагы бейпил жашоодон баштагысы келет.

Ал жолчулар баары уктаганда тамагын ысытып жеп, тээ түн бир оокумда анан уктайт, эл жатып айлана жымжырт болгон кезде сыртка чыгып тээ тоолордун үстүндө жаркыраган чолпон жылдызды көпкө тиктейт.

Кээде кошуналары чайга чакырса аяр кирип тамагын сүйлөбөй отуруп жеп, анан ыраазычылык билдирип чыгып кетет, ал сүйлөшкөндө жолдун учурдагы абалы жөнүндө гана айтып ашыкча сөз айтпайт.

Зайырдын кимдир бирөөлөргө болгон таарынычын, ички мунун ушул бийик тоолор угуп аны менен тоолор сырдаш болуп калгандай, ал тоолордун мүнөзүн өзүнө камтып бекем кайраттуу унчукпас болуп, өзү да улуу тоолордун айкелине айланып бараткандай элес берет.

Ал көңүл тынчтыгын дал ушул адамы аз, айдоочулардын башка эч ким өтпөгөн, кайберенден башка жан жашабаган тоолордон тапкандай.

Ал түбөлүк ушул тоолордун арасында кала турган сыяктуу.

Зайыр бул бейооба дүйнөнүн пенделик жашоосун кечип, баардык өмүрүн ушул тоолорго арнап ал акыркы демине чейин ушул жерде болгусу келет.

Ал тоолорго келгенге чейинки жашоосу бир бөлүк, ал эми тоолорго келген соң жашоосу башка бир бөлүктөн турат.

Зайыр адам баласынын куулугун, ач көздүгүн, арамзалыгын, өзгөрүлмө кубулмалыгын баарын көргөн, ал башынан көптү өткөргөн далай дуулап андан соң далай чөккөн, ал адам баласынын пендечилик жашоосун кечип тоолордун бейпил жашоосуна кирген адам.

Ал өткөнүн эстегиси да келбейт, аны бирөөгө айткысы да келбейт, ал тек гана улуу тоолордун кучагында бейпил жашап калган өмүрүн тынч өткөргүсү келет.

Чынында Зайыр бир кездерде жогорку билим алган мыкты студент болгон, андан соң чоң жумушка орношуп ал жерден кадыр барк таап мартабасы ашып манчыркап да жүргөн, ал кыз сүйүп кыз жандап далай кыздар менен шарап тээп жүргөн, анан үйлөндү эки кыздуу болду, ал кезде Зайырда акча да кызмат да айтор баары бар эле.

Ошентип жүрүп анын көзүн май басты ичкиликке жакын достору менен дуулап жүрүп көп күндөрүн өткөрдү, акырында аны достору сатып кетти, анын ак-көңүл ишенчээктигинен пайдаланып кетишти, ал турмушта чоң катылчылык кетирип жаза басты, алданды, ал өзүнүн чогуу шапар тээп шарап ичишип жүргөн досторунун курмандыгы болду, акырында аялы да аны таштап кетти, ал биротоло ичкиликке берилип жүрдү. Чыныгы санаалаштары туура

жол көрсөттү, бирок ал кезде Зайыр алардын акыл сөздөрүн уккусу да келбеди, анан акырында ал түрмөгө түштү, ал жакта беш жылы отуруп келген соң кайра үйлөндү, баштагы шарап ичип дуулдаган досторунун бири да басып келбеди, Зайыр ошол кездерде темир жолдо жүк түшүрүп иштеди, андан соң курулушта иштеди, аны мурдагыдай жогорку кызматка кабыл албайт эле, ошентип жүрүп ал түрмөдөн чыккан деген сөздөрдөн тажай баштады, аялы да аны менен ажырашып кетти.

Зайыр өзүнөн өзү чүнчүп эч кимге кошулбай тээ алыскы тоолорго кетип калгысы келчү, ал чындап тоолорго, болгондо да адамдар аз жашаган тынч ээн жерге кеткиси келе берди. Зайыр жүк жүктөгөн станциядан бир айдоочуга жолугуп таанышып аны менен сүйлөшүп калды, ага чын сырын айтты жашоодо катуу чүнчүп тоолорго кетип калгысы келерин айтты. Ал айдоочу алыскы Памир тоолорго жүк тартат экен, ошол аркылуу анан Зайыр дал ушул Памир тоо жолундагы жолчулардын бекетинен келип, ошол айдоочунун жардамы менен ишке орношуп калды.

Тоолордун арасындагы жол бекетине анча мынча адам иштеп келе берчүдөй эмес экен, бул жердеги суук, шамал, түтөк, элсиз ээн жылга жыбыттардагы шарт чынында ар бир эле адамга жага бербейт.

Ал эми Зайырга бул жер бейиш эле, аны түрмөдөн келгенсин деп эч ким кодулабайт, аны эч ким тааныбайт, анын көңүлүн эч ким оорутпайт, аны эч ким алдабайт, аны эч ким шылдындабайт, аны эч ким таарынтпайт, эч ким ыңгайсыз суроолорду берип мазесин албайт. Тескерисинче Зайырды баары сыйлайт, жолчулар айдоочулар айтор баары аны урматташат, бири тамекисин алып келет, бирөөсү эт, балык, консервасын берет, анан да маянасын борбордон алып келип беришет жылуу кийим тамак-аш, отун-суу баарын беришет.

Бул жер Зайырга чынында бейиштин төрүндөй эле, ал өмүрүнүн акырында биротоло ушул тоолордун топурагын жамынып калгысы келет.

Өмүр өтө берет экен, кийинки күндөрү Зайыр өлүм жана өмүр жөнүндө көп ойлончу болду.

Ал канчалык эстебейин десе да, өткөн өмүрү анын көз алдына тартыла берчү болду.

Ар бир жүк ташыган машинанын күүлдөгөн үнү анын оюн бузуп жиберип жатты. Ал күрөгүн көтөрүп ашуунун муздуу кайрылышына жөнөдү, ал эртерээк барып кум себүүсү керек, ал үчүн ар бир айдоочунун өмүрү маанилүү, ал капыстан болчу кокустуктарга жол бербөөсү керек, ал эч кимдин тагдырынын талкалануусуна жол бергиси келбейт.

Себеби ал баарын башынан өткөргөн, анын өмүрүндөгү тагдыр жолдору аны бул дүйнөнүн бейишин тозогун, жыргалын кууралын баарын, баарын көрсөттү.

Ал ашууга карай шашып бара жатты.

Алыстан жүк ташыган машиналардын күүлдөгөн үндөрү тоолорго жаңырып жатты.

АСКА БЕТИНДЕГИ СҮРӨТТӨР

(Аңгеме)

Апрель айынын аягы болсо да Памир тоолорунун арасындагы ызгаар кыш дале моюну түшө элек.

Аппак кар жамынган тескей жылгалар үнсүз тунжурап, күнгөй беттер кара-ала тартып кум учкан талаалар малга чөптүү жайыт болуп,

тоо арасындагы төрт түлүккө тоют берип турат.

Чабандар кой топозун күнгөйгө жайып, күн жылып тескей беттердин ачылуусун күтүүдө, тескей беттер ачылса былтыркы өлөң чөптөр кар алдынан чыгып мал-жанга мол азык болмок.

Малчылардын зарыга күткөнү да ушул тескей беттердин ачылуусу, бирок быйыл кар көп болгондуктан күн суук, жакын ортодо тескей беттердин карлары кетүүсү күмөн.

Айтемир ушул ойлорду ойлоп, койлорун жайып тескейдеги ак карлуу жондордон өтүп күнгөй беттерге жетип отурду. Айтемир малчы он тогуз жашта, анын атасы Малик каза болуп калган соң энеси Бурул экөө мал артында жүрөт, Айтемирдин тоолордун арасында мал кайтарып жүргөнү өзүнө жагат, анын атасы да өмүр бою мал артында жүрүп оокат кылган адам.

Айтемирдин Апасы Бурул алтымышка чыкты, бирок дале алдуу күчтүү үй оокатка тың, ал Айтемирге дем-күч болуп жашап келет, Айтемир кеч үйгө келсе ыссык чайы тамак ашы белен.

Ал апасын аскар тоодой таяныч көрөт, анан эмей эмне, жалгыз уул болсо бар караганы бирден-бир ушул апасы анын.

Айтемир кээде ушул тузу оор малчылык турмушту таштап Памир тоолорунан тээ узакка чоң шаарларга кеткиси келет, апасы да күндөн күнгө картайып барат, бирок ал шаардын ызы-чуусунан аптаптуу ысыгынан коркот.

Баса Айтемир шаарга барса эмне кылмак, ал жерде күнү түнү иштөө керек, бул жердегидей кой кайтарып табияттын коюнунда таза аба жутуп мөлтүр кашка булак суусун ичип, таза тоо азыктарын жеп жүрүү ал жакта кайдан, ушул ойлорду ойлоп ал шаарга кеткиси келбейт. Тоодогу жашоого биротоло көнүп алган апасы да дегеле шаарга кетүүнү ойлобосо керек чыгаар.

Күн бешимден оогон соң эртең мененки салкын шамал күчөгөндөн күчөп баштады, асманда сур булуттар пайда болуп алар аскалардын учуна илинип калган сымал, тоо арасы караңгылай күнүрт боло баштады, Айтемир аба-

ырайынын кескин өзгөрүсүн көрүп койлорун чогулта баштады, ал эртерээк үйгө кетүүнү ойлоду.

Күтүлбөгөн учурдан шамал мындан да катуулап бороон ура баштады, демейде мындай болчу эмес эле, катуу шамал болгон учурда деле Айтемир далай жолу койлорун айдап кыштоо конушка түшүп кетер эле, бирок бул жолкусу өтө тездик менен бороон уруп бир опурталдуу аба-ырайынын татаалдыгын көрсөтүп жатты. Памир тоо арасында дегеле аба-ырайынын бир калыпта тура берүүсү мүмкүн эмес, бир туруп чайыттай күн булутка жашынып кар жаап кетүүсү да мүмкүн, бир туруп жаап жаткан жамгыр токтоп күн жымындап чыга келүүсү да мүмкүн, деги бул тоонун аба-ырайы бир туруп жаш баладай күлүп кайра ыйлап, бир туруп ажыдаарга айланып бороон болуп улуп уңшуп, жака жеңди жулкуп азоолонуп кетери маалым.

Айтемир бул жолкусунда катуу сестенди, себеби аскага илинген мунарык булуттардын түрү башкача эле.

Шамал катуулагандан катуулай берди, шамалга кошулуп кар шыбыргактап бетке ура баштады.

Айтемирдин койлору дароо чогулуп төмөн көздөй ыктай баштады.

Бир саамдан соң койлордун чыйыр жолу такыр көрүнбөй катуу ышкырган ажыдаар сыяктуу бороон тоо арасында күчөгөндөн күчөй берди.

Кечки тамагын даярдап жаткан Бурул апа ажыдаардай ышкырган бороон шамалды көрүп эси кетти, - "Оо кудай, оо кудай, каралдым аман соо келсе экен, оо жараткан өзүн жалгызыма жар боло көр. Бурул апа Памир тоо арасында мал багып жашап өткөн ата-бабалардын рухтарына багыштап Куран окуп бата кылып кудайдан уулунун аман келүүсүн сурап жатты.

Гүү-гүү, фффшш, ыышш,-ышш, бороон ышкырып кар аралашып тоолордун арасында алай-дүлөй болуп жатып калды.

Бурул эне жылуу кийимин кийип Айтемирге утуру барууга жөнөдү, бирок сырттагы катуу бороон аны ары басууга жол бербеди,

Бурул апа кайра үйгө кирип карангы киргенче кудай жалынып андан соң чырак жакты.

Үйдө от өчүп үйдүн ичи муздап калды, бирок Бурул эне кудайга жалбарып ыйлай берди, ыйлай берди.

Ал уулу Айтемирди аман эсен болуусун жараткандан тилеп отурду.

Айтемир койлорун ээрчий катуу бороонго аралашып күнгөй бетке өтгү, койлор үйгө бара тургандай эмес, утурудан урган бороон койлорду алга бастырбады, алар катуу бороонго артын салып жүрүп отуруп күнгөй беттеги аска тоолордун түбүнө келип жетишти, аскалардын түбү шамалды тосуп койлор чогулуп туруп калышты, үйгө бара албаган бир короо кой менен дал ушул жерде катуу бороондон далдаланып аман каларына Айтемирдин көзү жетти, ал өзүн эмес энесин ойлоп жатты, -"Апам аман болгой эле, мени издеп чыгып бооронго кабылбаса экен", деги апам аман болгой эле деп апасын ойлой, Айтемир ичинен миң тилинип зар какшап жаратканга жалбарып жатты.

Айтемирдин койлору шамалсыз далдоо аска зоокалардын арасында кепшеп чогулушуп жата башташты, Айтемир койлор турган жерден өйдөрөөк аска бетиндеги чоң үңкүрдү көрдү, ал дароо үңкүргө карай бет алды. Аскадагы үңкүрдүн ичи алты боз үй тикчүүдөй кенен экен, үңкүрдүн ичинде кайберен кийиктердин тезектери, көңгө айланып калыптыр, Айтемир ширеңке жагып кайберендердин кургак тезектерин чогултуп дароо от жагып жиберди, дароо отко жылынып

жаны жыргай түштү, чынында ал катуу үшүгөндүктөн жана корккондуктан карышып калган экен, асынган батышындагы чайдан ичип нанын жеп бир аз өзөк жалгады.

Ал апасын ойлоп катуу кыжалат болгондуктан уйкусу такыр жоголуп кетти.

От бир аз өчүп кыпкызыл чокко айланганда кайра тезектерден жагып өткө жылынып отурду, койлор шамал тийбеген далдоо жерде чогулушуп жыргап кепшеп жатышты, кыязы алар да бороондон аман калгандыгын сезишти окшойт.

Айтемирдин эки ити ошол күнү туш чендерде эле үйгө кетип калган болчу, иттер демек аба-ырайын алдын ала сезишет окшойт.

Оттун жалындаган жарыгында Айтемир үңкүрдүн өйдө дубал сыяктуу жылмакай беттеринде тартылган түрдүү сүрөттөрдү көзү чалды, ал баятан байкабаптыр, жакшылап карай баштады.

Аска бетиндеги чоң үңкүрдүн ичинде түстүү боёк менен тартылган сүрөттөр, кудум эле эски бир сүрөт музейин элестет, түрдүү оймо чиймелер, кооз саймалар, тоолордун арксында жаа тартып калган адамдар, ат минип бараткан адамдар, кийиктер, аркар кулжалар, топоздор, жаа тарткан, найза кармаган караандар, илбирс аюу, жана башка жапайы жаныбарлар ар-түрдүү эн белгилер, нокоттор, жана түрдүү канаттуу куштар.

Айтемир аска бетиндеги сүрөттөрдү таң калуу менен тиктеп отуруп Буруп энени ойлогон зилдүү сары санаадан бир аз алаксып түштү.

Анын көзү саамга илинип, түшүнө аска бетиндеги сүрөттөр кирди, аска бетиндеги жаа тарткан адамдар аны алып учуп Бурул энени карай алып жөнөштү, алар кыштоого келип үйгө киришсе, Бурул эне ыйлап

отуруптур, анын буту колу муздап, кара чыракка тооп кылып, жаратканга жалбарып ыйлып отурган экен.

Жаа тарткан аска бетиндеги адамдар Бурул энеге уулун аман эсен тапшырып жатты, Бурул эне кубанычынан ыйлап ыйлап, жаачан адамдарга ыраазычылык айтып башын ийип жатты.

Жаа тарткан сөлөкөттөр унчукпастан бир саам туруп, кайра аска бетиндеги үңкүргө учуп кетишти, ал эми Айтемир Бурма эненин колун кармап, -эне ыйлаба мен тирүүмүн, биз бороондо калдык, койлор бороондо үйгө баса албай калды, биз күнгөй бетте аска зоокалардын арасына жашынып аман калдык, деп айтып жатты.

Айтемир таңга жуук уктап кеткен экен, ал селт этип чоочуй ойгонуп кетти, үңкүрдөгү от өчүп, жерге жарык кире баштаптыр, ал дароо койлорду карай басты, койлор да чогуу жаткан ордуна козголуп тээ төмөндү көздөй тиктеп турушуптур.

Айтемир койлорун айдап үйүнө келе жатты, койлор да Бурул энеден кыжалат болушкан сыяктуу, үйгө чыйыр салып келе жатышты. Жол оор, бороон чыйыр жолду жаап салыптыр, ошентсе да койлор короонун жытын алышып конушту көздөй чогулуп шыр келе жатышты, бир кезде айыл көрүнө баштады, алар жакындаганда иттердин үнү чыгып жатты, анан алар бери көздөй чуркап чыгышты.

Иттер койлорго жакындап калган учурда үйдөн Бурул эне чыгып койлорго көздөй чуркап келе жатты, Бурул энени көрүп, Айтемир чекесинен муздак терин аарчый, өөх деп отуруп калды.

Ал аскадагы үңкүрдүн ичиндеги сүрөттөрдү көз алдына элестетип жатты.

Бурул эненин карааны бери көздөй жакындагандан жакындай берди.

МАДИЯН ӨРӨӨНҮНДӨ

(Болгон окуя)

Мен бала кезимде, атам кыргыз үй (бизде боз-үй, кыргыз үй деп айтылат) жасайм деп калды, анан Мадиян деген жерге көчүп бардык, ал жерде тал терек өскөн дарыялуу кууш өрөөн экен, Дөөлөтбек деген уста бар экен ал ошол жерде чарба уюштуруп бир короо жылкы, бир короо топоз кармайт экен, кыргыз үй жасайт экен. Ошол Дөөлөтбек уста менен кошуна болуп жашап калдык, Алайдан алып барган чоң то-ру атыбыз бар эле ошону менен атам кыргыз үйгө ылайык-туу жыгач кыйып келип жатты, Дөөлөтбек уста атама кыр-гыз үйдү кантип жасоону көрсөтүп берди, ошентип аракет кылып жүрүп октябрь айына чейин атам эки кыргыз үй жасады.

Бир кыргыз үйдү жыйырма баш койго саттык, бир кыргыз үйдү өзүбүзгө жасап алдык, Кибира эжем экөөбүз күндө атама жардам беребиз.

Ал кездерде токсон беш, токсон алтынчы жылдар эле, жа-шоо оор эле, жыйырма койлуу да болуп кубанып кал-дык. Дөөлөтбек уста мергенчилик да кылчу, далай жолу ил-бирс, аюу кармады, капкан коюп кийик кармап анын этин кошуналарга бөлүп берер эле. Маташов Токтосун, Ырысбек деген сонун аксакалдар кошуналарыбыз эле.

Ошентип Мадиян өрөөнүндө далай кызыктуу нерселерди көрдүм. Капкан койгонду, кыргыз үй жасаганды, уук ийип, кереге көктөгөндү үйрөндүм, атама ар-дайым жардам кы-лып жанында жүрөр элем.

Ар айда эки жолу конок келер эле, эки жолоочу жонунда жүгү менен, Сарез Станциясына жөнөдүк деп айтышар эле. Азыр ойлойм Сарез көлүнө ошол Мадиян өрөөнү аркылуу жөө жол болсо керек.

Баса Мадиян өрөөнүндө биз жашаган кыштоо конуштан бир канча төмөн Жер-Үй деген жерде жардан оюлган илгерки адамдар жашап өткөн жер төлөлөрдү жана ошол жердеги толтура мүрзөлөрдү көрүп таң калар элем.

КОМУЗЧУ ЖАНА ДАСТАНЧЫ АБДЫКАДЫР

УУЛУ ЖАПАР

(Эскерүүлөр)

Абдыкадыров Жапар 1910-жылдары Кытай Эл Республикасынын Кең-Кол ооданында жарык дүйнөгө келген.

Кийин бала кезинде (Чыгыш-Памир) Сары-Кол тарапка келген.

Тоолуу Бадахшандын Хорог шаарында окуп билим алган. Алгачкы жылдары мугалим болуп иштеген андан соң совхоздордо директор болуп иштеген.

Абдыкадыров Жапар элдик оозеки "Гөр уулу" Саринжи Бөкөй" "Жанайил жалгыз" жана башка көптөгөн элдик оозеки чыгармаларды жана "Эртөштүк" "Манас" эпосторун айткан.

Комузда көптөгөн эски күүлөрдү черткен.

Көптөгөн санат ырларды айткан.

Абдыкадыров Жапар нукура таланттуу өнөр ээси болгон. Бул өнөрлүү инсандын беш уул беш кызы болгон, аларга татыктуу тарбия берип чоңоткон.

1989-жылы Алайдын Сары-Могол айылында өмүрүнүн акырына чейин жашап дүйнөдөн кайткан.

Кыздар балдары учурда Мургапта, Ошто, Алайда, Кара-Балта, Чолпон-Ата шаарларында жашайт.

Учурда Небереси Абдыкадыров Таир обондуу ырларды ийине жеткирип ырдап аккардеондо ойноп талантын элге тартуулап жүрөт, ал эми Мургаптагы кызы Карга эже атасынан угуп жүргөн "Гөр уулу" дастанын таберик катары сактап урпактарына айтып жүрөт.

КЫМБАТ БААЛУУ ТАШ

(Болгон окуя)

Мен бала кезимде биз Кара-Жылга деген жерде топоз багат элек.

Атам арендага совхоздон бир короо топоз алган эле, ошону кайтарышып атама жардам берчүмүн.

Жалгыз аяк жол биз жашаган Кара-Жылга деген жылга аркылуу баш аягы он чакырымдай узун жылга менен барып, төр жагы жапыз ашуу Казынды деген жылгага ашып кетер эле.

Биздин топоздор кээде Казынды тарапка ашып кээде Кара-Жылганын ичинде отко жайылып жүрө берер эле.

Топоздорду күндө барып санап чогултуп жылганын төрүндө айдап коюп үйгө кайтчубуз.

Бир күнү топоздорду кайтарып келели деп Казындыга барып мен бир өзгөчө таш таап алдым. Ошол Казынды деген жылгада илгери Союз дүркүрөп турган кезде геологдор асыл таштарды казып иштеген экен.

Ал таш наристе баланын муштумдай бар эле, бир тарабы жашыл бир тарабы кызыл өзгөчө өңү кубулуп турган таш болчу.

Ал ташты таап алып кудундап сүйүнүп үйгө алып келип, ата энеме көрсөтүү үчүн кубана кыйкырып үйгө кирдим.

Атам ташты колуна алып айланта көпкө карап кымбат баалуу таш экендигин айтты.

Апам сандыкка ташты салып бекитти.

Ошентип атам ташка кардар тапмай болду, бир күнү атам азык түлүк алып келүү үчүн районго жөнөп калды, бирок жоготуп албайын деп ташты үйгө калтырды.

Ал жактан кардар издеп сурамжылап келерин айтты.

Биз күндө ташты алып суктанып карап кайра сандыкка бекитебиз.

Кыялыбызда ал ташты сатып көп нерселерди алгыбыз келет.

Ал кездерде акча жок баардык нерсе оңойчулук менен табылбай, арзан Кытай кийимдерди алып кийген жылдар эле.

Бизде "Москвич" машинабыз бар эле, бирок ошол кезде мен "Уаз" машинасын сатып алууну аябай самайт элем.

Ташты жакшы акчага сатсак атам жаңы "Уаз" алса бизди салып айдап жүрсө деп кыялданчу элем.

Ошентип атам районго барып азык-түлүк алып келди, биздин баалуу ташка кардар да сүйлөшүп келиптир, жакынкы күндөрү алар келип ташты көрүп эгер жактырса алып барып шаарга пулдап келишет экен.

Алар үч күн дегенде келишти эки адам экен келип биздин ташты көрүп алып кетишти, алар колдон келишинче кымбат баада сатып берүүнү улам-улам кайталап айтып жатышты.

Арадан он күндөй убакыт өтгү жок алар келбеди, атам кайра районго кетти, ал кишилерди сураштырса шаарга кетип ошол боюнча келе элек экен.

Биз алар чоң шаарда ташты сатканы жүрүптүр да деп ойлоп калдык.

Арадан бир айга жакын убакыт өткөн соң алар келишти, биздин баалуу таш өңү кооз болгон менен ичинде жаракасы бар болуп жакшы баага сата албай көпкө убара болушуп алар эптеп арзан баага сатышып келген имиш.

Алар бизге бир кап ун бир сапозка, атама маасы калош, апама жемпир жоолук андан тышкары бир аз таттууларды алып келишиптир.

Алар атамдын колуна үч жүз сом карматып жатып - аке ыраазы болуңуз деп жатты.

Бирок мен катуу ызаландым, ыйлагым келди, менин ички балалык туюмумда алар атамды алдап жаткандай сезилди.

Алар атама кайра кайра актанып жатышты.

Атам колу ачык ак-көңүл адам эле, макул насип кылганы болот да ыраазымын, деп аларды узатты.

Кийин алты айдан соң ошол адамдар жөнүндө уктук, алар чынында эле бизди алдап кетишкен экен, алар биз тапкан асыл ташты көп акчага сатып жеңил машина алып андан ашканына товар алып келип коммерция кылып жиберишкен экен.

Кийин мен балалык кылып ызаланып атама сиз мен таап алган баалуу ташты арзан берип алданып кеттиңиз деп айтып калсам, атам- "ээ балам чындап ошондой кылса аларга да кудай бар, кудай таразалайт баардык ишти" деп айтып калар эле.

Ошол кезде азыркыдай телефон болгондо сүрөткө тартып алмак экенбиз.

ПАМИР ТООЛОРУНУН АРАСЫНДА ЖАШАГАН ДАСТАНЧЫ (Эскерүүлөр)

Жалпы (Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнү боюнча "Гөр уулу" дастанын айткан жападан жалгыз дастанчы инсан.

Бул өнөрлүү эженин аты жөнү Жапарова Карга. Учурда Мургап районунда жашаган бул инсан, жетимиш үч жаштын суусун ичүүдө.

Карга эже "Гөр уулу" дастанын оозеки түрүндө дастан катары жаш кезинен бери оозеки айтып келет. Карга эже бул оозеки дастанды атасы Абдыкадыров Жапардан үйрөнгөн экен.

Абдыкадыров Жапар комуз чертип элдик оозеки дастандарды айткан, күпүлдөтүп Манас айткан таланттуу, бою узун адам болгон экен.

Жапар дастанчынын беш уулу, беш кызы болгон. Учурда дастанчы Карга эженин бир туугандары Алайда, Ошто, Кара-Балтада, Чоң-Алайда жашайт.

Өнөрлүү атасынын өнөрүн таберик катары сактап жүргөн Карга эжебизге ден-соолук кажыбас кайрат каалайбыз.

Мындан кийин Карга эжедей дастанчы эл ичинен чыгат деп үмүт кылабыз.

Карга эже сизге өтүнүчүм, оозеки дастан айтуу өнөрүңүздү уул кыздарыңызга үйрөтүп урпакка таберик катары калтырып кетүүңүздү суранар элем.

ТЫРМАК АЛГЫЧ (Шамши жездебиздин баалуу базарлыгы). (Эскерүүлөр)

Биз бала кезде апам тырмактарыбызды кичинекей кайчы менен алар эле.

Апам колумдан кармап манжаларымдын тырмактарын алып баштаганда коркуп көзүмдү жумуп алчумун.

Ошол биз ойноо бала кезде биздин айылда Кытайга баруу деген бизди таң калтырган айылда аңыз кептер чыгып айыл ичи уу-дуу болуп калды. Шамши Кытайга кетиптир ал жакта жакын туугандары бар экен деп, эл ичинде уу-дуу сөздөр чыгып, а түгүл келер убактысын санап, кайтар күнүн божомолдоп күтүп калышты апамдар.

Үйдөгүлөр сүйлөшүп отуруп Шамши жезде Кытайдан келет экен деп калышты.

Айылда Толук аттуу таяжебиздин күйөөсү Шамши деген кең далылуу, бою узун сөөлөттүү киши биздин жездебиз болор эле, ал киши Кытай тараптагы туугандарына барып келди ошентип.

Апам менен атам Шамши жезде Кытайдан келиптир барып жолугушуп келели деп жөнөп калышты, мени да ээрчитип алышкан. Мен Кытайга барып келген адам кандай боло экен деп таң калып апамдардын ээрчип алдым. Шамши жездебиздин үйүнө барсак адамдар толтура экен, бир топ адам үйдөн чыгып келе жатат, бир топ адамдар жолугушууга киргени кезекте туруптур, биз алар менен чогуу кире албадык себеби алар бир үй толо көп адамдар эле, ошентип биз үчүнчү кезекте күтүп турдук, бизден кийин дагы бир топ адамдар келип бизден кийин жолугушууга кезекке туруп калышты. Шамши жездебиздин

үйүнүн жанында той болуп жаткан сыяктуу топураган элдер, машина мотоциклдер.

Биз кезегибиз жетип Шамши жездебизге кирдик, Шамши жездебиз Кытайдан туугандары берген пиязы чепкенди кийип башында тегерек тумак төрдө олтуруптур, атам менен кучакташып көрүштү баарыбыз учураштык, менин бетимен өөп -чоң жигит болдуңбу айланайын, деди Шамши жездебиз, ошол кезде алманын жыты бур дей түштү ал кишинен, мен Кытайга барып келген адам ушундай сонун алма жыттанып жаңы сонун кийимдерди кийип келет тура эхх кандай сонун деп ойлоп коём.

Биз сырткы үйдөгү дасторкондон даам ооз тийип чыгууга камданып калдык, себеби сыртта Шамши жездеге жолугушууга келгендер кезек күтүп калышкан эле, биз дасторконго бата тилеп сыртка чыга берерде Шамши жездебиз апама бир тырмак алар, атама бир кичинекей алтын сыяктуу кулп, мага жылтырак тыштуу сагыз базарлык берди.

Биз ыраазычылык билдирип сыртка чыктык, чыга берерде эшиги ачык турган төркү бөлмөдөн Кытайдан келген эки чоң чемоданды көрүп калдым, чынында жап жаңы чемодандар өтө чоң эле.

Биз үйгө келгенден соң апам Шамши жезде тырмак алар берди деп өтө кубанып жатты, чынында биз андай тырмак алгычты эч жерден көрө элек болчубуз.

Апам ал тырмак алгыч менен биздин тырмактарыбызды алып көрдү, кайчыга караганда коркунучсуз жагымдуу экен.

Ошол күндөн баштап апам биздин тырмактарыбызды кайчы менен эмес Шамши жездебиз берген тырмак алгыч менен алар эле, ал буюмду өтө аздектеп бекем катып иштетчү элек.

Кытайдан келген Шамши жездебизден кичинекей алтын сыяктуу кулп жана Кытай тырмак алгычы биз үчүн эң баалуу эң кымбат базарлык болгон ошондо.

АТАМ ЖАНА КОМУЗ ЖӨНҮНДӨ

(Эскерүүлөр)

Атам жаш кезинен совхоздордо ферма жетекчиси болуп иштеди.

Менин эсимде калганы, ошол кездерде атам менен совхоздо чогуу иштегендер көпчүлүгү мыкты комуз черткен инсандар эле.

Кээде үйгө атам өзү менен чогуу иштеген адамдарды ээрчитип келчү, алар келгенде биздин үйдө комуз үнү жаңырып шаңга бөлөнчү. Атамдын чогуу иштеген кесиптештери жана бирге жүргөн жоро жолдоштору Пизайил, Орозбек, Бердибеков Орозо,

Ысмайыл, Назиров Ырысбай, Жаанбай, Умар агай, Коңкобаев Курбанали, Анарбаев Эргеш, Орунбаев Исраил (көпчүлүгүнүн аттарын унутуп калдым) жана башка көптөгөн инсандар комузду не бир мукам кайрып, кээ бирлери комуздун коштоосунда оболотуп обон салып ырдап отурушат эле.

Азыр ойлосом ченемсиз таланттуу инсандар болушкан экен.

Мен ар дайым комуз үнүн уксам, атамдын комуз черткени жана таланттуу жолдоштору көз алдыма тартыла берет.

Күүлөрдө кайрык болуп жаңырамын,
Күн дайра мезгилдерге агыламын.
Жылдызым сур булуттар жүзүң тосо,
Жылт эткен шоола болуп чагыламын.

Өчпөгөн чырагым аай үлүндөгөн,
Өкүнөм өткөн чакка билинбеген.
Коломто боюндагы комуз күүсү,
Конур үн коштой мундуу дирилдеген.

Мен сүйүп ошол кезде укчу жомок,
Мейкинге тээ кайдадыр учуп жөнөйт.
Түбөлүк түнөктөрдө жалыны өчпөй,
Жан-дүйнө тереңинде күйөт бир от.

Түнөктөн комуз күүсү чыкса бирок,
Түбөлүк коломтодо күйөт бир от.

ТӨТӨГӨ ТӨГҮЛГӨН ҮЙЛӨР

(Эскерүүлөр)

Төтөгөлүү кыргыз үйлөр.
Төтөгөнүн түрлөрү көп.
Төтөгөнүн мааниси өтө чоң.
Көптөгөн тарыхый окуялар төтөгөгө камтылган.
Сары-Могол айылынан башталып Чоң-Алай өрөөнүн
аралай Жерге-Тал Кара-Тегин, аркы жагы жалпы Сары-Кол
өрөөнүндөгү Мургап, Улуу-Памыр, Кичүү-Памыр, Аксуу
андан ары Ак-Тоо ооданы, Гез суусун бойлой, Тагарма,
Таш-Коргон Кашкарга карай кеткен жолдордо катар катар
төтөгөлүү үйлөрдү көрүүгө болот.
"ТӨТӨГӨ ТӨГҮЛГӨН ҮЙЛӨР" бул Сары-Кол
кыргыздарынын улуу белгиси!!

СТАНЦИЯДАН УЧКАН ШАРЛАР

(Эскерүүлөр)

Биздин мал чарба конушубуздан жыйырма чакырымдай
алыс аралыктагы метеостанциядан чоң шарлар учурулат
эле.

Шарлар тоо аралай бир канча учуп барып, улам бийиктеп
кичирейгенден кичирейип отуруп көзгө көрүнбөй калчу,
кээде өтө бийик учпай тоо кыркаларынын бою менен бирдей
каалгып жылганын үстүнөн учуп өтөр эле. Шарлар шамал-
дын багытына кошо агылып, каалгый биздин үйлөрдүн
үстүнөн өтөт, ошол шарларды карап көпкө кыялданчумун.

Каякка чейин барат? кай жерге конот? балким булут
аралап узакка конбой асманда айланып көпкө жүрө берер.

Мен шарлар жөнүндө көп ойлойм, кээде шарлага жип
байлап жиптин бир учун белиме байлап кошо учкум келет.

Шар менен учкан кандай сонун, жер суунун баары
алаканга салгандай көрүнсө керек.

Тээ төмөндө аккан суулар, аркар-кулжалар жайылып
жүрүшөт, а мен шар менен кошо асманда баарына көз салып
каалгый учуп баратсам кандай жыргал.

Ошентип ар бир учкан шарды көрсөм кыялымда ээрчип
учуп жүрдүм.

Бир күнү атам тээ жылганын төрүнөн бир шар таап келди,
жели жок шар жип менен кандайдыр бир приборлору
аппараттар байлануу экен.

Менин кубанычымда чек жок, көктөн көрүп кыялданган
шарым жерден табылбады.

Ошол түнү уйкум келбей шар жөнүндө ойлоп чыктым,
эртең менен эрте туруп атамдын "Москвич" машинасынын
дөңгөлөктөрүнө жел толтурган насос менен шарга жел ура
баштадым, алгач насостун ичке шлангасын шардын оозуна
салып ошол жерди жип менен катуу байладым, жел ура

баштадым, насос менен желдей бердим желдей бердим,
бирок шар толгон жок, жерде кандай жатса ошол бойдон
жатты.

Катуу чарчадым бирок аракет кыла бердим,
бир кезде атам келди да карап туруп, - бул шар толбойт,
деди.

Атам- биринчиден бул шар тешилип калыптыр анын
тешигин желимдөө мүмкүн эмес, экинчиден бул шарга өтө
чоң көлөмдөгү атайын жеңил газ түрүндөгү аба толтурулат
ал бизде жок, - андан көрө убара болбой эле шардын апарат
приборлорун ойной бер деди.

Ошондо менин аракетим текке кетип жатканын мен эч
качан шар менен уча албасымды билдим да катуу өкүндүм,
эч кимге көрүнбөй ыйлап да алдым. Шардын приборлорун
ойногум келбеди, көңүлүм катуу калгандыктан аны таштап
салдым.

Андан кийин станция тараптан учуп өткөн шарларды көп
көрдүм, бирок менин шарларга болгон алгачкы кызыгуум
мурдагыдай болбой калган эле.

Мен шарларды көрсөм ошол ызам козголуп капа болор
 элем, демек мен чоң шарлар менен уча албайт экем, мага
негедир ушул ойлор келе берчү.

Кийин жылдар өттү биз чоңойо баштадык ошол кезде
метеостанциядан шарлар учпай калды, союз кулады ошол
бойдон мен Памир тоолорунун арасында каалгый учуп
бараткан чоң чоң ак шарларды көрө алган жокмун!

Ээх аттиң, мен эми эч качан Станциянын шарлары менен
кошулуп асманда уча албайм!

Балалык кездеги ойлор.

ООЗ КОМУЗ

(Ой толгоолор жана эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө жашаган кыргыз-
дар ооз комузду илгертен бери эле музыкалык аспап катары
таанып билип колдонуп келишкен. Көбүнчө ооз комузду
аялдар кагып эркектер бул аспапты анчейин кармаган эмес.
Жергиликтүү усталар бул аспапты дайыма жасап келишкен.

Памир тоо арасындагы Мургап Сары-Кол кыргыздары-
нын аялдары ооз комуз кагып, кубаныч кайгысын сүйүү
махабатын, арзуу арманын, сагыныч кусалыгын табиятка
болгон мээрим махабатын дал ушул ооз комуз аркылуу жан-
дүйнөсүнөн чыгарып обого обон кылып берип келген.

Тоо арасындагы ооз комуз кагууда жергиликтүү кыргыз-
дардын, "Байкуке Солтон", Байкар Солтон", "Эсенбай"
"Дүрдана күү" "Жорго күү" Кийик күү", "Улар күү" "Дарди
өттү" Ат кетти" "Эселбай" "Боз жорго" "Сагынды"
"Бүргөндү" "Торгой күү" Тандай какты" жана башка
күүлөрүн кагып келишкен.

Тоо арасындагы кыргыздардын арасында ооз комуз
жөнүндө көптөгөн уламыштар да айтылып калган.

Анын бири "Шырдакбектин боз жорго" ооз комуз күүсү.

Бул күүдө мындай айтылат: Илгери өткөн заманда
Шырдакбек деген бир атактуу байдын боз жоргосу катуу
ооруп өлөт. Ошондо Шырдакбектин келини кайнатам боз
жоргосун аябай жакшы көрчү эле ачык айтсак жүрөгү
кармап калбасын деп ооз комуз кагып мынтип угузган экен,
- "Шырдакбектин боз жорго, Башында манат боз торбо.
Ачкан көзүн жумбаптыр, Сунган бутун жыйбаптыр.

Шырдакбек бул күүнү угуп боз жоргонун өлгөнүн туюп
көз жашын көлдөтүп отуруп, келинине чын ыкластан
ыраазы болгон экен.

Ооз комуз бүгүнкү күнгө чейин Мургаптык кыргыздарда сакталып калганын анын ар-бир үйдө бар экендигинен билебиз.

Ар бир кыргыздын үйүндө ооз комуз аздек буюм катары сакталып турат.

Демек унгулуу элдин улуу өнөрлөрү муундан муунга өлбөс өчпөс болуп учугу улана берет деп үмүттөнөбүз!!

ЖЕТИ ЖЕЛДЕТТИ ЖЕР КУЧАКТАТКАН АЯЛ

(Болгон окуя)

Илгери Мургап өрөөнүндө Токтобүбү деген аял шуушаң менен ак падышанын бир канча желдеттерин өлтүргөн деп аксакалдар айтып калчу.

Ошол кезде ак падышанын желдеттери (офицерлери) жергиликтүү элдерге кысым көрсөтүп, малын сойдуруп жеп, кыз келиндерге тийишип элдердин кыжырына катуу тийген экен.

Таникул жана Алымкул деген эки бир туугандын кичүүсү Алымкулдун үйүнө желдеттер келип тинтүү жүргүзөбүз деп ар түрдүү сөздөрдү айтып, жок шылтоолорду айтып опузалап коркута баштаптыр. Ошол кезде Алымкулдун кыраакы аялы күйөөсүнө, -акырын буларды менин артыман бир аздан сон үйгө алып кир, деп ишарат кылып үйгө кирип шуушанды алып даяр турат экен, орустун желдеттери үйгө киргенде үйдүн түндүк жабуусу тартылуу болгондуктан үйдүн ичи караңгы болуп көздөрү көрбөй саамга алаксый түшөт экен, ошол кезде утуру кирген желдеттерди как жүрөктүн тушуна шуушанды сайып, жети жолу кирген жети желдетти жерге кулаткан экен.

Ошентип желдеттерди жок кылыптыр. Бир канча күндөн кийин (Алымкул желдеттерди мен өлтүрдүм деп көрсөтмө берип) камалып кеткен экен.

Алымкул ошол бойдон түрмөдө жатып бир канча жылдан соң өлдү деген кабар келиптир.

Токтобүбү менен Алымкулдан перзент калбаптыр.

Кийин Токтобүбү Эмин деген (уруусу Чалтейит) кишиге турмушка чыгып Жээнбек деген уулдуу Суксур деген кыздуу болушкан экен.

Токтобүбү эжени кийинчерек эле көргөндөр шууңшаң менен желдеттерди сойгон деп айтып жүрчү. Ал эми Алымкулдун агасы Таникул деген кишини да басмачы деп жалаа менен сүргүнгө айдап ал киши бир топ жылдан кийин келиптир.

Токтобүбү түпкү теги Алайдан Таңыш деген кишинин кызы болгон экен.

Көрсө, ар-дайым кыргыздын кыздары илгертен эле намыстуу эр- жүрөк болгон тура.

Учурда Токтобүбү энебиздин урпактары Чоң -Алайда, Ошто, Алайда, Кара-Балтада жашайт.

Ал эми Токтобүбүнүн атасы Таңыш деген киши жөнүндө биз өткөн баяндамабызда толук токтолуп өткөнбүз, "Таңыш деген ким болгон" аттуу баяндамаларыбыздан окуп билсеңиздер болот.

ТӨӨНҮ КӨТӨРГӨН АЯЛ

(Эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Мургап районуна караштуу Көөнө-Коргон айылында Маңканай аттуу аял жашап өткөн. Анын Памир тарапка Кызыл-Кыя тараптан кантип барып калганы да өзүнчө бир бир кызыктуу жомок.

Маңканай таятамдын энеси болгон экен, күйөөсү Нуридин чоң таятам совхоздун төөлөрүн (багып) кайтарып (төөчү болуп) иштешчү экен, күндөрдүн бир күнүндө төөлөр Көөнө-Коргон айылындагы булактын жээгинде отко жайылып жүргөн жеринен бир төө сазга батып калыптыр, (ал жерде баткактуу саздар бүгүнкү күнгө чейин бар, бизде чулук деп деп атайт). Төө сазга батып калган соң, бир топ адамдар келишип төөнү чыгарууга аракет кылып чыгара албай бир топко убара болушат, ошол кезде Маңканай энебиз сазга кирип төөнү кучактай кармап көтөргөндө сазда жаткан төө ордунан козголо түшүптүр ошол кезде кишилер төөнүн эки колтугунан тактай салып жиберип өйдө тартканда төө саздан чыгып кеткен экен.

Ошол жерде карап турган көпчүлүк Маңканай айымдын каруу күчүнө тан беришкен Маңканай энебиз бир жаш кезинде бир кап унду бир колу менен көтөрүп ордунан жылдырып койчу экен.

Маңканай таенебиздин түпкү теги Кызыл-Кыя тараптан болуп кийин Мургап тарапка турмушка чыгып ошол жакта жашап калган экен, өзүнүн атасы Кызыл-Кыя өрөөнүндөгү Айрыбаз деген айылдан чыккан Осмон палван, уруусу Найман (Осмон гүвалак палван) деген адам болгон экен.

Осмон гүвалак палван илгери өткөн мезгилде төөнү жүтү менен көтөрүп элди таң калтырган экен деп таятамдан укканбыз.

Улуулардын айтымында Маңканай айым, орто бойлуу кең далылуу, шадылуу колдору менен карыштыра кармаган күчтүү аялзаты болгон экен.

Ар дайым төөнүн пыязы тасмасынан жасалган белдемчи тагынып жүргөн, нур жүздүү, көлөмү чоң аял заты болгон деп апам да айтып калар эле.

ТООЛОРДО КЕЗИККЕН БАКЫТ

(Аңгеме)

Гүлүмкан (Гуля) терезеден тээ алыстарды тиктеп көпкө ойлуу турду, бийик кабаттуу үйлөрдүн жанындагы аянтчада бир топ жаш балдар ойноп жатышат, алардын бака-шака түшкөн үндөрү балконго чейин жаңырып даана угулуп жатты.

Гуля ойноп жатышкан кичинекей балдардын арасынан өзүнүн небересинин үнүн жазбай тааныйт.

Небересинин үнүн уккан сайын жүрөгү элжиреп кубанат.

Кээде жаштыгы өтүп балпайган тай эне болгонуна өзү кайра ишене албай кетет.

Жашоо деп турмуш менен алпурушуп жүрүп жылдар билинбей өтүп кеткенине кээде өзү да таң калат.

Ой тообо, жылдар ушинтип тээ эле өтүп кеткен тура, кэчээ эле жыйырмадан жаңы ашкан кези эмес беле.

Бирок ошол жаштык күндөр оор мезгилдерге туш келип калды, союз кулаган токсонунчу жылдар жаш муундарды далайын сындырды, далайлар жаштар жолунан адашты турмушу бузулду, ичип кеткендер да болду, өжөрлөнүп кара жанын курч уруп кайра бутуна туруп, кыйын күндөрдү жеңип кеткендер да болду.

Гуля дагы ошол доордун агымында агылып алга жыла берди, ал ортодо турмушка чыгып жыл айланбай кайра ажырашып кетти,

күйөөсү ичкиликке берилип ошол жолду тандап кетип жоголду.

Гуля өткөн күндөрүн эстей терезден сыртка тиктеп кайра ойго чөмүлдү.

Оо ошол жылдарда чыныда жашоо турмуш оор эле жулунган жулунуп, эл эптеп соода сатык кылып кара жанын багып ар ким өз алдынча далбас ура жан бага башташты, баары базарга чыкты, коммерсант, деген жаңы адамдар пайда болду.

Гуля да ата энесине жүк болуп үйдө бекер отурууну каалабады, ансыз да ата-энесинин тапканы айдан айга жетпейт алар бир үй-бүлөдө бир эркек үч кыз болчу.

Ал ата-энесин ичинен аяйт аларга жардам берип оорун колдон жеңилин жерден алгысы келет.

Чынында Гуля өжөр, ойлогон максатына жетмейинче артка кайтпаган көк бет мүнөзү бар эле.

Ал алгачкы күндөрү апасына кошулуп базарда майда-чүйдө сатып соода сатыкка чыкты, андан бир аз тыйын тыпыр чогултуп андан соң тамак бышырып сатып жүрдү, ошентип жүргөн кездерде бир тааныш эжеге жолугуп суйлошуп калды, ал эже тээ алыскы Тоолуу Памирдеги Мургап деген жерге барып соода сатык кылып келет экен, ал эже ал жактан топоздун курут сары майын, этин алып келет экен, тааныш эженин айтымында Мургапта Россиянын чек ара бөлүктөрү бар экен, чек-арачылар көп экен ошолор накталай акчага соода кылышат экен, ал эми жергиликтүү элдер көбүнчө май, курутка товар алмашуу жолу менен соода кылышат экен.

Россиянын акча бирдиги куну жогору болуп бул жакка келип алмаштырса бир топ акча болот имиш.

Гуля тааныш эжеден Мургап жөнүндө укканда ал тарапка баргысы келип кетти.

Ал көптөн бери алыс бир тоолорго кеткиси келип куша болуп жүргөн, эми мынтип ойлогон ою өзү чыкпадыбы.

Гуля чындап кызыгып Мургапка барууну самай берди.

Ал тааныш эжеге, -мени да Мургапка ала барыңыз, -ошол тарапка барып соода сатык кылайын, деп күндө айтып жүрдү.

Ал эже макул болуп Мургапка Гуляны ээрчитип бармай болду.

Ошентип Гуля бир аз товар алып Оштон Мургапка автобательондун "Зил"дерине отуруп жолго чыкты.

Тааныш эженин Баатыр аттуу иниси Ош-Мургап автобательондун жолунда каттаган айдоочу экен.

Ал эжени айдоочулар, жол боюндагы ашканадагылар, жада калса жол боюндагы айылдарда мал баккан малчылар да тааныт экен.

Ошентип Гуля тааныш эже менен жолго чыкты.

Тааныш эже алыскы жолдо көп жүргөндүктөн бир топ тажрыйба топтоп калыптыр, билген акылын айтып Гуляга баарын түшүндүрүп берип жатты, -өзүнө тың бол, -акчанды документтеринди жоготуп алба, ушул сыяктуу бир топ керектүү сөздөрүн айтып жол шартын тушундуруп жатты.

Гуля өмүрүндө биринчи жолу Памир тоолорун аралап бара жатты, тоо арасында алыскы айылдарга бара жатып Гуля өзүнү бактылуу сезип ичинен не бир кубанып күнүмдүк кыйынчылыктарын ичтеги кайгы кусалыгын заматта унута түштү, көптөн бери мынчалык кубанып көңүлү көтөрүлүп жаны жыргай элек болчу, бийик ашууларды ашып барткан аркыраган ушул "Зил" Гуляны тээ алыскы тоолордун арасындагы бакытка түптүз алып бара жаткандай сезилип жатты.

Бийик бийик ашуулар, көгүш кумдуу тоолор, элсиз ээн талаалар жомоктогу бир сыйкырлуу дүйнөдөй сезилди Гуляга.

Ал эртеек эле Мургап шаарчасына жетсек деп самайт, бирок жол ал ойлогондон бир топ узак экен.

Түн жарымында алар Мургап шаарчасына жетип келишти.

Соодагер эженин тааныштары бар экен, ошол үйгө келип түшүштү ал үйдөгү адамдар уктабай тамак даярдап күтүп отурушуптур, машинанын үнүн угар замат сыртка чыгып тосуп алышты, үй ээлери өтө илбериңки кичи пейил адамдар экен, Оштон келген жүктөрдү өтө эпчилдик менен бир заматта түшүрө салып кире бериштеги верандага тизип коюшту.

Алар дасторкон жайып сүт кошулган даамдуу чай беришти.

Курсактар тойгон соң ички бөлмөгө төшөк салып беришти.

Гуля өтө чарчаган экен дароо уйкуга кете бериптир.

Түшүндө Гуля бийик бийик тоолорго бара жатат, жол жээктеринен гүлдөрдү издейт, бир убакта тээ жогору тараптан келе жаткан бир атчан киши кезигип калды, Гуля ал кишиден гүлдөрдү сурады, ал киши гүлдөр тээ жогору жылганын төрүндө болорун айтып колун жаңсап андан ары жолун улай узап кетти.

Гуля жылганы өрлөй чуркап баратты, кээде чалынып жыгылат кайра туруп жолун улайт, ошентип түркүн түстүү гүлдөргө жетип боюн таштады, гүлдөрдү жыттап моокуму канбай көпкө жатты, бир мезгилде тээ жогору тоолордун чокуларынан таштардын кулаган үндөрү чыкты, Гуля тээ бийик чоку тараптарды караса ал тараптан аппак аркарлар төмөн түшүп келе жаткан экен.

Ал аппак аркарларды көрүп аң-таң болуп туруп калды, аркарлар да аны карап селт этип чоочуй туруп калышты.

Гуляны соодагер эже тур деп ойготту, ал туруп терезени караса күн аркан бою көтөрүлүп калган экен.

Ошол күндөрдөн баштап Гулянын жашоосунда жаңы барактар ачылды, жаңы тааныштарды тапты.

Мургапта соода сатык кылып жүрүп тоо элинин кулк мүнөзүн түшүндү, тоонун шартына көндү, алыскы жолдогу ыссык суукка үйрөндү.

Көптөгөн жакшы адамдар менен дос курдаш эже синди санаалаш болду.

Күндөр ошентип өтө берди убакыттар жыла берди.

Гуля соода сатыкта бир топ тажрыйба топтоп калды, көптү үйрөндү, адамдар менен мамиле кылганды үйрөндү, Памирдеги чек-арачыларга кандай товарларды алып барса жакшы болоорун билип калды.

Бийик тоо жолдорунда жүрүүнү Гуля бала кезинен самайт эле. Анын бала кезинен калыптанган мүнөзүндөгү көктүгү өжөрлүгү тоо арасында ага чоң жардам болду.

Ошентип соода сатыкта иштин көзүн билип, аз-аздан бутуна тура баштады.

Ата энесине бир туугандарына колдон келишинче жардам кылып, өзүнө жарашыктуу жаңы кийимдерди сатып алды.

Ош Мургаб жолунда сапар улап, соода сатык менен алектенип жүрүп жалындуу жаштык кези билинбей өтө берди.

Бир күнү Гуля Мургаптагы аскер бөлүктө чек арачы болуп иштеген Алайлык кыргыз жигит менен таанышып калды ал Жигит аты Кубаныч экен, аны менен жолугуп таанышкандан кийин бир башкача сезимдер Гуляны ээлеп алгансыды, чынында Кубаныч өз оюн ачык айткан чечкиндүү эр жүрөк жигит болчу.

Кубаныч мурда бир жолу үйлөнүп бирок турмуштан жолу болбой ажырашып кеткен экен, өзүнүн айтымында анын шаардык аялы Памир тоолорунун арасында жашоого макул болбой ажырашып кеткен экен.

Ошентип Гуля менен Кубаныч жылдыздары келишип тагдырды буйругу менен бир жылга жетпей баш кошушту.

Алар баш кошуп арадан төрт беш ай убакыт өтпөй Кубанычтын аскердик келишими аяктап калган соң Ошко көчүп келе беришти, эмнегедир Кубаныч кайра келишимди узартып иштегиси келбеди.

Шаарда бир жарым ай жашап, андан кийин Гуля менен Кубаныч Россияга кетишти.

Алар Россияга келгенден кийин соода сатык тармагында иштеп жүрүштү, бир топ жыл базарда соода кылышып бутка турушту, Россияда кийим саткан базарда контейнер ачып жакшы киреше табышты, Кыргызстандан жаңы курулуп жаткан көп кабаттуу үйлөрдөн үч кабаттуу батир сатып алышты.

Ошентип Гуля менен Кубаныч Россияда бир топ жыл базарда иштеп калышты, ал учурда алар бир уул бир кыздуу болушкан эле.

Ошентип күндөр билинбей өтө берди уул кызы чоңойду. Алар Кыргызстанда таята тай-энесин колунда жүрүп мектепте окуп жатышты.

Бир топ жыл Россияда жүргөн соң Кубаныч менен Гуля Кыргыз жергесине биротоло кетүүнү чечишти, себеби уул кыздар бойго жетип калышты, Гуля менен Кубанычтын ата энелери картайып алдан күчтөн тайып калды, балдар кыздарды өз өлкөсүндө жогорку окуу жайларга окутуу керек.

Арадан бир аз убакыт өткөн соң алар Россия менен коштошуп Кыргызстанга көчүп келишти, андан аз өтпөй Гулянын апасы оо дүйнөлүк болуп кете берди, андан бир жарым жылдан соң кыздары турмушка чыкты, эми мына эки перзенттүү болду.

Уулу жогорку окуу жайда окуп билимин өркүндөтүп жүрөт.

Жылдар ошентип өтө берет экен, Гуля бул жашоодо көптү көрдү башынан далайлар өттү, алгач ошол оош кыйыш жылдары тишинин кирип соруп соода сатык кылып жүрдү, андан соң жүк ташыган ЗиЛдер менен Мургап Ош жолунда далай сапар карытты алгач соода сатыкты ошол жактан баштады, өмүрлүк жарын дал ошол тоолордун арасынан кезиктирди.

Көрсө бакыт деген ушул тура, бакыт деген чыныгы пешене тер менен келет экен.

Гуля бүгүнкү күндө чексиз бактылуу, аны жандай көрүп сыйлаган өмүрлүк жары Кубанычы уул кызы неберелери бар.

Ал неберелерин көрүп алардын күлкүсүн угуп бакытка балкыйт.

Гуля өткөн жаштык күнүн көп эстейт, алгач Мургапка барганын эстейт, ошол түнү көргөн түшүн эстейт.

Ээх андан бери канча жылдар өттү жакшы күндөр жылт эткен жылдыздын жаркыраган жарыгындай болуп, эскерүүлөрдө гана калат берет экен.

ТОО АРАСЫНДАГЫ ТОПОЗ МИНГЕН ЖИГИТ

(Көркөм чыгарма).

Аскасы асман тиреген Памир тоолорунун арасында жашаган адамдар өз жашоосун улантып оокаты менен алек, эл жайлоого чыгып топозчулар топоздорунун тыбытын тарап, кылдарын шуушаң менен кыркып, ал эми ак элечек энелер алас айтып коломтого от жагып, жеңелер жеңдерин түрө казандарына ак толтуруп курут кайнатып сүт бышырып, келер кышка катуу камылга көрүп айтор турмуш өз нугунда тегеренип алга жылганы жылган.

Күндөрдүн бир күнүндө, айылдагы улуу кичүү жаш кары дебей түгөл чогулушуп дасторкон жайышып, ак сары башыл кой союшуп, эл журттун бала-чака, мал-жандын амандыгын, береке жакшылыктын ырыс кешиктин мол болуусун, жараткандан тилеп бата көтөрүшүп түлөө өткөрүп жатышты.

Бул салт Чыгыш-Памир кыргыздарынын тоо коюнундагы аруу элдин кылымдардан бери уланып келе жаткан ата салты, бул каадалуу жөрөлгө ар жыл эл жайлоого көчүп келип жайгашкан соң жасалат.

Эл чогулуп төргө айыл аксакалдары жайгашып андан соң орто муундагылар, кичүү муундагылар жаш курагына карап орун алышып жашы улуу келсе ордуларынан тура ийилип учурашып төрдү көздөй жол беришет. Ар ким өз ордун билишет, тоо элинин сый урматы жаш курагына карап баарына калыс жана адилеттүү тартипте уланып келет.

Эл баары жыйылып келип ар ким өз ордуна жайгашып баары дасторкон четине орун алышты.

Дасторкон үстүнө ар турдуу кеп сөздөр айтылып быйылкы жылдын жамгыр жааны мол болгондугун,

жайыттар жашыл туланга айланып белес ашуулар түркүн түстүү гүлдөргө бөлөнгөндүгүн быйылкы жылдын берекеси артып тургандыгы сөз чордонунда болду.

Төрдөгү аксакалдар жаратканга ыраазычылык айтышып, ар-жыл сайын ушундай берекелүү мезгил болуусунун тилек кыла не бир жан эритер жакшы сөздөр айтылды.

Эл дасторкондо даам сызып отургандан жарым сааттай убакыт өткөн соң айылдын Жоро аттуу мергени мындан үч күн мурда тоо арасында аң уулап мергенчилик кылып жүрүп топоз (өгүз) минген курагы он сегиз жаштар чамалуу бир чоочун жигитти көргөндүгүн кеп салды.

Жоро мергендин айтымында топоз минген жигит кепке сөзгө келбей тоо боорунда чыйыр менен өйдө көздөй кетиптир.

Сөзгө кызый отуруп мерген, мындай жигит жакынкы коңшулаш конуштарда жок экендигин анан да өгүз минген жигиттин өгүзү эч бир буйдалбастан жоргодой жортуп тоо беттей жогору кеткенин таң калуу менен айтып берди.

Топоз минген кара тору жигитти башка мергендер жана топозчулар да көрүшүптүр алар дагы көргөн билгендерин айтып сөзгө кошулуп Жоро мергендин сөзүн ырасташты.

Дасторкон четинде отурган эл арасында уу-дуу кеп кызый түрдүү сөздөр айтылып жатты, кээ бири топоз минген жигитти жапайы жырткыч жаныбарларга капкан тузак койгону жүргөн аңчы болушу мүмкүн десе, кээ бирлери кара тору жигитти топоз уурдаганы жүргөн ууру болушу мүмкүн, мындай чоочун адамдардан сак болуп топоздорду кезектешип карап катуу көзөмөлдөп туруу керектигин айтып жатты.

Ошентип топоз минген кара тору жигит топозчулардын кызуу талкуусуна түштү.

Алар кара тору жигитти көргөнү да көрбөгөнү да ууру болушу толук мүмкүн деген тыянакка ооп турушту.

Бул Памир тоо коюнунда эмнелер гана жок кайберен кийиктер, жапайы жырткыч жаныбарлар, тоонун дарыя көлмөлөрүндө түрдүү балыктар аска беттерине уя салышкан бүркүттөр ашуу белестерден мукам үнүн сайратып учкан уларлар жана башка канаттуулар кыскасы жан жаныбарлардын түркүн түрлөрү көп, бирок бийик тоолордун арасында жайгашкан айыл конуштардагы жайлоо жайыттардагы адамдар бири бирини беш колундай эле баары бири-бирин билип көрүп жүргөн тааныш.

Ошондуктан кара тору жигит баарын ойго салды, себеби андай жигит бул чөлкөмдөрдө чынында эле жок болчу.

Эл арасында түрдүү жоромолдор айтылып бүтүп калган убакта атайын ушул учурду күтүп тургандай, төрдөгү ак сакалын жайкалткан карыя сөз баштады.

Аксакал эл журтка Улуу Жараткандын жакшылыгы болгондугун айтып кубанды, ак сакал кылымдын ашын ичип отуруптур анын дээрлик өмүрү ушул улуу тоолордун арасында өтүптүр.

Аксакал ушул өрөөндө төрөлүп чоңоюп далайды көргөндүгүн илгери мындан кырк жыл мурда дал ушул топоз минген кара тору жигит пайда болгондугун ошол жылдары тоо арасындагы элге береке кут төгүлүп эл чарбасы көбөйүп мал жан эттүү сүттү болуп жер жарыла чөп чыгып, желин жарыла сүт чыгып элге жерге оомат оошуп, ошол кездеги аксакалдар дал ушул кара тору жигиттин кырк жылда бир пайда болоорун дал ошондо куттуу журтка береке төгүлөөрүн айтып узун кеп салып берди.

-Ээ уул кыздарым инилерим мен жаш кезде кулагым угуп, көзүм көргөн кара тору касиеттүү жигит өгүзүн минип кайра тоо арасына пайда болуптур эмесе, бул жакшылыктын жышааны.

Ылайым элибизге жакшылык болор, жакшылыктын жарчысы ушундай болор.

-Силерге айтарым топоз минген жигитке жаман сөз айтпагыла, суук сөз тийгизбегиле, кызыгып жанына көп барбагыла, ок атып, таш уруп зыян бербегиле, көргөн жериңерде жакшылыкка жооруп, алакан жая жараткандан бата кылып жакшылык тилегиле.

-Бул ишти жакшылыктын жышааны деп кабыл алгыла, деп айтты.

Көптү көргөн аксакалдардын айтымында, өгүз минген жигит кырк жыл айланып көрүнүп анын жашы ар-дайым он сегизде болот экен, ал эч качан картайбай минген өгүзү бийик тоолордо эч чарчабай кете берет экен.

Анын коюнунда ар-дайым тоочу болуп ал тоочун тиштеп жеген сайын тоочу түгөнбөй тиштенип кемиген жери кайра толуп турат экен.

-Оо касиеттүү жараткан Кудай алакан жая бийик тоолорду арасынан өзүнө тооп кылабыз, тоочу кемибеген жүзүнөн нур тама күлүмсүрөгөн, кара тору жигитти бизге жакшылыктын, тоочулуктун, кемибес дөөлөттүн эскирбес эмгектин белгиси катары бизге жиберет экенсиң!

Тилегибиз кабыл болсун!

Тоочун коюнуна катып топозун минген жигит ар-жылы элибиз жайлоого көчкөндө келсин.

Ар жыл ушундай берекелүү жамгырлуу болсун.

Чогулган жалпы айылдын эли алакан жая бата кылып жатышты.

Дал ошол кезде топоз минген жигит тоо түбүндөгү мөлтүр булактын боюнда коюнундагы тоочун жеп, топозун көк шиберге тойгузуп отурган эле.

СТАНЦИЯДАН УУРДАЛГАН КИТЕПТЕР

(Аңгеме)

Таң агарып супа салып келе жатканда үйдөн чыга жолумду уладым.

Ак-Жылга жайлоосунун шыбак жыты мурунду өрлөп, таңкы сыдырым жел бетимди жумшак аймалайт. Жылганан төмөн карай аккан сууну бойлоп кашка жолдун таманы менен кетип жаттым. Тумшукту айлана бергенде чокулардан күндүн кызарган нурлары чачыла баштады, чек-ара застава-сына бир жарым сааттай убакытта жетип келдим.

Кайрылбай түз өтүп кетсем мунарада турган күзөтчү аскер ышкырып артыма кайтарып текшерүүгө чакыраы турган иш, ошондуктан өзүм барып айтып өтүүнү эп көрүп заставага бурулдум.

Часовой мени көрүп дежурныйга айткан окшойт, беш мүнөт убакыт өтүп өтпөй дежурный чуркап чыкты.

Ал мени көрөр замат тааныды өзбек бала экен,

- Аксакалдын баласы кандийсан, кай тарапка жөнөдүң?

- Аксакалдын уулу кечке кайра келесизби?

- Мен жазбай эле койойун кете бериңиз деди.

Мен станцияга барып кайра кайтарымды эгерде кеч калсаи түнөп каларымды жана жайлоодогу биздин иттер станцияга кетип калгандыгын ошол эки итти алып кайра кетеримди түшүндүрдүм.

Ал мага кете берүүгө уруксат берди.

Чынында мен ит жөнүндө аларга айтканым жалган эле сөз болчу, аны мен өзүм ойлоп тапканмын.

Мен станцияга барып китеп алуу үчүн барарымды эч ким билбейт, а үйдөгүлөргө балык салып келем дедим эле, а азыр буларга балык жөнүндө айтсам кызыгышып бир топ суроолорду бериши мүмкүн, ошондуктан балык жөнүндө айтпай иттерди шылтоо кылдым.

Станцияга карай кеткен түптүз талаалар керилип жатат, бул түздүктөрдү тасманын талаасы деп айтышат жергиликтүү малчылар, тасманын талаасы тээ станция тараптан Ак-Суу өрөөнүн көздөй керилип тоо арасындагы жаткан узун түздүк.

Мен бир канча чакырым бастым, Метеостанциянын аппак имараттары алыстан көрүнүп турганы менен бир топ алыс экен, түш ооп калган кезде келип жеттим.

Жакындаган сайын жүрөгүм опколжуйт, ар ойлорго батам, эмнеге келдиң деп бирөөлөр сураса эмне деп жооп берем дейм.

Акыры өзүмчө чечим чыгарып станциядагы жашагандарга китеп сурап келгенимди ачык айтып алардан убактылуу окуп турганга китеп жана гезит журналдарды берип турууларын өтүнүп, мен көксөгөн китептерди алууну чечтим.

Дароо көңүлүм көтөрүлүп заматта чыйрала түштүм, өзүмдүн чечимдериме өзүм кубанып эрдесип кеттим.

Баскан кадамдарым катуулап бара жатам, көзүмө кооз китептер, кыргыз тилинде жазылган гезит журналдарга ша-шылам (орусча китептерди түшүнчү эмесмин) балким алар мага аларды белек катары эле берип коюшар. Көз алдымда түркүн түстүү китептер гезиттер журналдар элестейт. Мен станцияга жакындап жетип келе бердим.

Эч ким мени тосуп чыкпады жадагалса иттер да үрүп чыгышкан жок, негедир эч ким көрүнбөйт.

Жымжырт, тымтырс, станциянын бийик дубалдарын айланып чоң каалга тарапка бет алдым, менин бет алдымда каалгада чоң кара кулпу турду.

Эшиктин жанына барып көңүлүм сууп отуруп калдым, чарчап чаалыкканымды ошондо билдим, суусап, оозум кургап чыкты.

Бир топко көңүлсүз отурдум, баары кетишиптир эч ким жок станция ээнсирейт, шамал бийик антенналарды ары кылдыратып шуулдатып жатты.

Станциядагы жумушчулар мындан бир топ жыл мурда эле кетишкен болчу, бирок кароолчу үй бүлөсү менен жашайт эле алардын кетишкенине аз эле күн болгону көрүнүп турат.

Адамдардын боз жолдордогу издери, мотоциклдин издери даана көрүнүп турат, демек булар айылга кеткенине үч төрт күн эле болсо керек.

Мен артынган баштыгымдагы азыгымды жеп, суу кошулган айранымды ичип отурдум.

Күн уясына жакындап барат, мен эмне кылуу керектигин ойлой баштадым, түнү кайда жатам? эми эмне кылышым керек?

Терезелердин шамалда тырыктаганы менин оюмду бурду, эски терезелердин жыгач рамкалары шамалда калдырап бошоп кээ бирлеринин айнектери жарым жартылай сынып калыптыр, кээ бир терезелерге эски темир тунуке, картон кагаз, жука жыгач яшиктер бекитилген.

Мен акырын барып ар бир терезени карай баштадым ортоңку бир терезенин төмөнкү көзү ачылып калыптыр, башымды салып карасам түз залга чыкчу жерде экен.

Мен терезени ашып түшүп акырын залга кирдим, катар катар бөлмөлөрдүн ичинен китепкананы издей баштадым, мен бул жерде ыкчам кыймылдашым керек эле, күн кечтеп бара жатат, бөлмөлөргө караңгы киргенче мен китепкананы табышым керек.

Ар бир бөлмөнүн эшиктерине кулпу салынып бекитилиттир, бир бөлмөнүн эшигинде кулпу жок мык менен кайрып бекитип коюптур, аны ачып карасам эски күрөк, сынып калган эски стул, столдор жана бир казык сыяктуу темир жатыптыр.

Дароо казыкты алдым да ар бир эшиктин кулпун сууруп ача баштадым, бир бөлмөнүн ичинде толтура эски керебеттер, бирөөсүндө метеорологдордун эски приборлору бар экен.

Мен үчүнчү, андан соң төртүнчү эшиктин кулпун кайрып ачканымда Станциянын китепканасын таптым. Бөлмөнүн ичиндеги эски китептердин жыты мурдума дароо уруп демим кысылып, колумдагы казыкты бек кармай көпкө турдум, жүрөгүм катуулап согуп жатты, дал ушул кезде мен өзүмдү кудум эле бир чоң кылмышкердей сезип апкаарып, шашып, калтырап көпкө дендароо туруп калдым.

Китепкананын ичинде дубалга бекитилген катар катар тактай текчелер, ар бир текченин үстүндө тизилген китептер турат.

Мен китептерди бирден алып карайм баары орус тилиндеги эски китептер экен, а мага кыргыз тилинде жазылган китептер болсо кандай жакшы болмок, мен ушунчалык кызыгуум артып китептерди тездик менен алып ар бирин барактап кайра үстү-үстүнө коюп жаттым. Бир убакта гүп этип жыйылган китептер кулап кетти, мен чочуп кеттим, мен эмне жер титиреп кеттиби деп коём. Оң дубалдын бетиндеги китептер баары кулап тактай полдун үстүнө дөбө болуп үйүлүп калды, мен ушунча көп китепти өмүрүмдө биринчи жолу көрүшүм эле жана мен алардын үстүндө таң калыштуу учурда отуруп калдым.

Полдун үстүндөгү китептер өтө эски жадагалса барактары такыр саргайып көп жылдан бери тургандыктан кээ бирлери көгөрүп ным жыттанып да кетиптир, мен Каныбекти таап алдым кыргызча дагы бир китепти таптым, сол дубалдагы текчелерден бир аз кыргыз тилиндеги журнал гезиттерди таптым, бөлмөнүн ичин карангы каптай күңүрт болуп баратты, мен он чакты китепти бөлүп терезеге койдум, анан кайра кулап чыккан китептерди жыйнап өз орду-

ларына коёюн десем түн кирип кетчүдөй, мен дароо кетүүнү чечтим.

Терезеден кайра чыгып алган китептерди жон баштыгыма салып кетүүгө камындым.

Мен эң өкүнүп турганым баардык эшиктердин кулпулары суурдум, китептердин текчесин кулаттым, кайра ордуна коюуга бирок менин убакытым жана алым күчүм жетпейт эле. Мен эми эптеп жайлоого кетишим керек эле.

Мен түн ичи жол жүрүшүм керек.

Ошентип мен айсыз караңгыда жол улап кетип жаттым.

Жон баштыгыма бир канча китеп журналдар, айсыз караңгы түндө кээде жолдун чекесине чыгып кээде ортосуна түшүп жолдун агарган соктусун боолголоп кете бердим - кете бердим бир канча убакыттан соң заставанын дизели күркүрөгөн үнү угула баштады, ошондо кайра заставага жакындап калганымды туйдум, аларга көрүнбөө үчүн проекторго жетпей томонку эски жолду бойлой айланып өтүп кеттим. Заставанын тушунан өтүп бир топ басып, Ак-Жылга жайлоосуна бурулган тумшукка жеткенimde таң агарып супа сала баштады.

Бир топ жолду эс албай катуу баканымды ошондо билдим, эки-үч жерде катуу чалынып жыгылгандыктан тизелеirim ооруп жатты, багклегимди түрүп карасам тизем сыйрылып канап кетиптир.

Бир аз эс алып кайра жолумду уладым, таң агарып жерге жарык кирди, сайга жетип жыгылдым, бир топко жатып суусунумду кандыра сайдан суу жутуп кайра айылга жолумду уладым. Күндүн желелери кызарып тоолордун чокусунан чыга баштаганда айылга жеттим.

Атам апам мени көрүп түнү кантип келдиң деп сурап жатышты.

Бүтүм катуу ооруйт аны үйдөгүлөргө билгизбей отурдум.

Мен станцияда жалгыз кароолчудан башка эч ким жок экендигин, мен барсам ал киши райондун борборуна жөнөп жаткандыгын анан мага китеп журналдарды берип өзүнүн мотоцикли менен Заставанын тушуна чейин жеткирип койгондугун айттым. Мен жалган айтып жаткандыктан үнүм ишенимсиз калтырап чыгып жатты жана колдорум акырын титиреп жатты.

Үйгө алып барган китептерди барактап күндө бир аз окуйм, денем жанчылып катуу ооруйт, анын оорусунан дагы менин жүрөгүмдү өйүгөн бир нерсе бул талканаган эшиктер эле.

Ошентип бир жума убакыт өттү, мен ойлонуп жүрдүм.

Бирок кандайдыр бир нерсе жүрөгүмдү санааркатып эзип турду, бирөөлөр келе тургандай сезем ичимден кыжалат болуп жүрдүм.

Бир күнү түш чендерде аскерий түс "УАЗ" машине жылга өрлөй келе жатты.

Мен жүрөгүм опколжуй бир нерсени туюп турдум.

Ичимден болду болбоду мага келе жатышат окшойт деп болжодум.

"УАЗ" акырын келип айылдын четинедеги үйгө токтоп бир нерсени сурап жатты, алар колун жаңсап биздин үйдү карай көрсөтүп жатышты, катуу аккан суунун шары машиненин үнү кошул ташыл болуп алардын эмне деп сүйлөшкөнү бизге угулган жок, машине акырын жылып биздин боз үйгө келип трактор калды, мен ал кезде айылдан узап тээ үйдүн үстүндөгү кара ташка жетип жашындым.

Ташка жашынып алып үйгө дүрбү салып турдум, машинадан үч төрт адам түштү. Мени демимди ичине алып ар бир түшкөн адамды дүрбү менен карап жаттым, алар атам менен кучакташып көрүшүп ал жай сурашып жатты. Мен дүрбү менен алардын жүздөрүн даана көрүп турдум,

алар Заставанын начальниги, жана башка эки бейтааныш адамдар эле.

Алар бизди үйгө кирип кетишти бир канча убакыттан соң апам чыгып эки жакты карай баштады кыязы мени издеп жатты окшойт.

Мен ошол кезде катуу ызаландым кайра бир туруп намыстанып кайратыма келе түштүм, -эмне үчүн мен ата-энемди таштап мен өзүм качып кетишим керек, жок, мен өзүм барам,--- мен аларга баарын толук айтып берем.

Мен ордуман атып туруп айылга бет алдым. Апам мени көрүп кол булгап кыйкырып жатты.

Үйгө келип кирдим үнүмдү катуу чыгарып салам айттым, ошол учурда менде бир кайрат күч пайда болду, бирок буттарым титиреп турду.

Атам акырын гана, --балам сен өткөндө станцияга барганыңды баарын бизге толук айтып беришиң керек, бул кишилерге мени уят кылба, болгону сен чындыкты гана айт, деди.

Мен баардык ишти болгонун болгондой айтып бердим, эшикти кантип ачканымды китепканага киргенимди, кокус-туктан китептер кулап кеткенин, мен ал жерден китептерди гана алганымды башка эч нерсе уурдабага-нымды толук айттым.

Айтып бүтүп ушунчалык жеңилдеп жүрөгүмдөгү мени кыйнаган бир буктан арылып жаттым жана ыйлап жибердим.

-Алар баары мени карап олтурушту жана мени урушпады, мен эми мени алып кетишсе керек, мени эми түрмөгө камайт деп ойлоп турдум.

Бирок алар мага ачууланган жок тескерисинче алар кайра жылмайып жатышты.

Көрсө станциянын кароолчусу кечее күнү райондон станцияга келген экен, ал келип эшиктердин кулпуларын

ачылганын көрүп китепканадагы китептердин кулап полдо жатканын көрүп, бул ишти заставадан келип солдаттар ошондой кылса керек, бул элсиз ээн талаада алардан башка эч ким жок деп Заставадагыларга келип доомат кылган экен.

Анан алар сураштырып, станцияга мындан бир канча күн мурда Ак-Жылга жайлоосунан аксакалдын баласы кеткен деп мени айтышыптыр.

Ошентип мен баардык күнөөмдү мойнума алдым, Заставадагылар өздөрүн ак экенин далилдешти, ошентип иштин түйүнү чечилди.

Атам мени катуу урушту, мен башымды жерге салып кирерге жер катуу болуп отурдум. Чындыгында ошондо катуу сындым, өтө өкүндүм.

Бир кезде станциянын башчысы мага экинчи андай ишти кылбоомду өтүндү, -китеп керек болсо биз сага толтура беребиз ансыз да ал китептерди окуган эч ким жок, бирок кыргыз тилиндеги китептер өтө аз көбүнчөсү орус тилиндеги китептер керек болсо каалашыңча ал, деп түшүндүрдү.

Ал эми? - эшиктерге башка кулпу салып алабыз сен ана кыжалат болбо, ыйлаба, чоң жигит китеп уурдап анан ыйласа уят деп, мени катуу уяткарды.

Атам аларга менин китепти жакшы көрөрүмдү балалык кылып туура эмес иш кылганымды айтып алардан мени кечирим суратты.

Алар айран каймак ичишип кетүүгө камынды анан жөнөп жатышып Заставанын начальниги мага өзүнүн ручкасын жана жаңы блокнот белек кылды да, китепке кызыккан эң жакшы, бирок уурулук кылган жаман деп башымдан сылады.

Алар биз менен коштошуп кетишти, бирок мен станциядан алып келген китептерди кайра алышкан жок, аны мага өздөрү белек кылып беришти.

Ошентип бир топ жыл ал китептер биздин үйдүн текчесинде турду.

Мен ал китептерди көргөн кезде өзүмдүн балалык кезимди эстей берчүмүн.

Андан бери канча жылдар өттү, канча суулар акты.

Менин балалык кезимдеги ата-энем, алыскы чек-арачылар заставасы, аппапак станциянын имараттары, шамалдуу ээн талаалар көз алдымдан кетпей ар-дайым кино сыяктуу тартыла берет, тартыла берет...

ПАМИРДИН АРКАР КУЛЖАЛАРЫ

(Эскерүүлөр).

Мен жетинчи сегизинчи класста окуп жүргөн кезимде атам совхоздун ферма башчысы жумушун тапшырып, бир короо топоз арендага (ал кезде аренда деген болчу) алып тоого көчүп кеттик.

Кыш түшкөндө орустардын (ал кезде орустар болчу) чек-ара заставасынын жанындагы кыштоого конуп кыштап жашоо өткөрүп жүрдүк.

Чек арачылар менен кошуна жашагандыктан алар менен карым катнаш кылчубуз офицерлер силердин казанга жапкан нанынар сонун деп нан жаптырып кетет, апам аларга ар үч күн сайын нан жаап берчү. Сары май жеп, кээде курут ичип кетишет. Алар бизге ун жана башка азык түлүк берер эле.

Атам кой союп берет, алардын жыйырма чакты койлорун биздин койлор менен чогуу кайтарабыз, ар үч айда бирден жаңы өтүк жана башка жаңы аскердик кийимдерди берет, кышында бир эки тонна көмүр беришет.

Ошентип жашообуз чек арачылар менен байланыштуу болгондуктан оокатыбыз бир аз тың эле.

Ал кездерде Агахан фонду тарабынан ар ай сайын ун жана башка азык түлүк жардам берет эле, баары кошумча болуп кээде ун жана башка азыктар артып калат аны керектүү адамдарга кой эчкиге алмаштырып бир аз майда жандык кылабыз. Солярка бензин тартыш болчу ошондо аларды кээле заставадан алабыз. Атамдын "Комби" деген сары түстүү жеңил машинасы бар болчу, аны менен айылга барып келип турабыз.

Ошол биз жашап жүргөн жерлер Кытай менен чектеш болчу, бирок чек-ара өтө бейпил тынч эле, ал жерлерде дээрлик чек-ара чыры болгон эмес болчу, элсиз ээн талаалар жылга жыбыттар, аркар кулжалар короо-короо болуп, жүздөп жүрөт эле Кытай тарабынан деле эч ким келчү эмес эле, алар тараптан чек-ара кайтаруу өтө күчтүү болгон экен азыр ойлосом.

Ал эми биздин кошуна орус чек арачылар күндө аркар кулжаларды атышат, аларды жүктөп келип бизге сойдурат, ондон бештен жыйырмага чейин сойгон учурлар болгон.

Аркар кулжаларды мүйүздөрү топ топ болуп үйүлүп калат эле, чек-арачылар аларды жүк ташуучу чоң машинага жүктөп барып жылганын төрүндө атайын казылган чоң чуңкурда таштайт эле, ал чоң чуңкурда миндеген аркар кулжалардын мүйүздөрү тээрилери үйүлүп калчу. Бизге жакын жайгашкан застава мен үчүн атайын эт даярдоочу ишкана сыяктуу сезилер эле.

Алыстан келген комиссиялар атайын келишип кап-каптарга салынган аркар кулжалардын эттерин алып кетишет эле.

Биздин кыштоого барган адамдар этсиз кайтчу эмес. Ал жерге өзү эт самаган адамдардан башка эч ким барчу эмес.

Ошентип чек-арачылар менен кошуна болуп жүрүп, алардын ыксыз, суроо сопкутсуз коркпой аткан аркар кулжаларын көрүп ээним кейичү, көзүмө жаш алар элем.

Адам баласынын жырткыч таш боор ырайымсыз болорун ошондо туюп жан-дүйнөм эңшерилип кетер эле, бирок эч кимге айтчу эмесмин, бир жолу атама айтсам "ээ уулум Союздун орус уетиимиш жыл Памирдин аркар кулжаларын атып жеди бирок аркар кулжа түгөнгөн жок, а Союз өзү кулады жакында булар да кетишет, а аркар кулжалар көбөйүп жашай беришет" деп жооп берген болчу. Андан бери канча жылдар өттү, канча суулар акты.Биз көчүп кеттик биздин кошуна чек-арачылар да көчүп кетишти, бирок аркар кулжалар кайрадан көбөйүп азыр да короо-короо болуп жүрүшөт экен, мен кайберендердин ошондо тукум курут болуп кетпегенине азыркыга чейин чексиз шүтүр кылам.

Кудайым Памир тоолорунун кайберенин түгөнгүс кылып жараткандай, жер алдынан оргуштап агылып чыккандай жүздөп миндеп көбөйгөнү көбөйгөн.

Түбөлүк түгөнбө Памирдин ап-аппак аркар кулжалары!!

БААЛУУ БУЮМ ЭЛЕ БИЗ ҮЧҮН

(Эскерүүлөр)

Тогузунчу онунчу класстарда окуп жүргөн кезде айылда свет жок.

Ал кездерде Иличтин шамы Союз менен кошо жок болгон эле. Классташтар чогулуп вечер кылабыз, кээде чогулуп ырдап бийлеп отурабыз бирок магнитофон укканга электр тогу жок, акумляторго улап угабыз, ал тез эле отуруп кубаты кетип калат. Анан ошентип жүргөнүбүздө Шарманка деген бир табылгыс буюм пайда болду, Мургаптагы чек-ара отрядынан бирөө айылга алып келди.Ал буюмду ээси менен сүйлөшүп аны да вечерге чакырабыз себеби анын элде жок баалуу буюму бар, кийин айылда ал буюмдун саны үчөө төртөө болду, чынында ошол буюм биз үчүн баалуу болчу. Ал буюмду магнитофонго улаштырабыз, алмак салмак кезектешип бурайбыз, калгандары бийлейт. Көчөдө моюнга асып алып, далай жолу туткасын бурап жүрүп ырларды уктук. Ошол буюмду мен кийин эч жерден кездештире албадым, көрсө ал атайын аскердик буюм экен. Эх жаштык кез, ушул буюмдун сүрөтүн көрсөм өткөн алтын күндөр көз алдыма тартылат. Биз айылда бул буюмду Шарманка деп атайт элек. Бул буюмдун жардамы менен Кудайберген Кутуевдин, Бек Борбиевдин, Мухтар Атаналиевдин ырларын далай уктук чиркин.

Эх шарманка, шарманка 1997-98-99 жаштыктын жылдарындагы!!

Көптөрдүн эсинде калдың.

ААЛАМДЫН ЧОКУСУНДАГЫ АЗДЕКТЕЛГЕН БУЮМ

(Байзакова Асила энебиздин кымкап чапаны).
(Эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүнөн алынып келинген кымкап чапан.

Бул кымкап чапанды чебер уз айым Айдай Асангулованын "Кийиз-дүйнө" фонду Мургаптын Көөнө-Коргон айылындагы Асила энеден алышкан.

Асила эненин бул баалуу кымкап чапаны анын апасынан калган экен, апасы Асила эне алгачкы турмушка аттанган учурда белекке берген экен. Асила энебиз Чоң-Алайдан Сары-Кол тарапка он жети жашында турмушка чыгып, өмүрүнүн акырына чейин Сары-Кол өрөөнүндөгү Көөнө-Коргон айылында жашап өткөн.

Асила эне ушундай баалуу буюмдарды жоготпой аздектеп сактап жүрүп, салттуу билимдердин улантуучуларына 2013-жылы өз колу менен таберик катары тапшырыптыр.

Биз Асила энинин дүрия жоолугу жөнүндө да фейзбук баракчабызга жазганбыз.

Сактоо демек жаратуу!

Биз Асила энени улуттук баалуулуктардын сактоочусу деп билебиз.

Асила эне 1922-жылы жарык дүйнөгө келип 2021-жылы 99-жашында дүйнөдөн кайткан.

Ал Чоң -Алай өрөөнүнөн Сары-Кол тарапка он сегиз жашында турмушка чыгып өмүрүнүн акырына чейин Көөнө-Коргон айылында жашаган. Биз сөз кылган кымкап чапандар өз доорунда тоо арасындагы элдердин өтө баалуу кийими катары бааланган.

БИЙИК ТООЛОРДУ САГЫНГАН ПОЛКОВНИК

(Эскерүүлөр)

Жалпы (Чыгыш-Памир) Сары-Кол элине сагынычтуу саламын жолдогон Качкын Саргазаков агабыз учурда токсон жаштын суусун ичип жатыптыр. СССР доору дүркүрөп турган кезде Качкын ага Фрунзеден Памирге барып чек-ара аймагындагы коопсуздук кызматтарын жетектеп бир топ жыл эмгектенген экен.

Качкын Саргазаков аксакалга жараткандын буйругу менен жолугушуп калдым.

Аксакал Памир тоолорунун арасында өткөн жаш кездерин эстеп кызыктуу окуялардан кеп кылып берди.

-Жаштыгымды Памирди эстейм, ошол кездер көз алдыма тартылат, дейт аксакал.

Көпкө сүйлөштүк, ак-сакал агабыз акыл кеңешин айтып, ак-батасын берди.

ТООЛОРДОН ТООЛОРГО УЛАНГАН ӨМҮР

(Эскерүүлөр)

Памирден Чаткалга узаган көч.

(Жыйырма жети жыл тоо-кен өндүрүшүндө эмгектенген Боркеев Козубай жөнүндө).

СССР доору бүтүп, бийик тоолордун арасындагы колхоз совхоздор жоюлуп кеткенден соң, алыскы тоо арасындагы эл жумушсуз калып мал чарбачылыгы өз нугунан тайып, ошол жылдарда бир топ кыйын кезеңдер жаралган.

Ошол өткөөл мезгилдерде, Чыгыш-Памир Сары-Кол өрөөнүнөн (1993- жылдары)

Чаткал өрөөнүнө бир канча үй-бүлө көчүп барышат.

-Алгач келгенибизде бир аз кыйынчылыктар болду дейт, Чаткалда кар көп жаагандыктан (Чыгыш-Памирде кар аз

жаап карандай суук болот), биз менен чогуу келгендер Кара-Балтага, Кызыл-Кыя, Бишкек, Ош тараптарга кайра көчүп кетишти дейт, өз сөзүндө Боркочев Козубай.

Алардын көпчүлүгү көчүп кетишкенден кийин Боркошев Козубай Чаткал районунун Терек-Сай айылына келип биротоло жайгашып жашап калыптыр, учурда ошол жердеги жергиликтүү элдер менен куда-сөөк болуп жуурулушуп кетиптир. Чыгыш-Памирдин Аличор айылынан чогуу көчүп келген Шапыев Турсунбай экөөсү кошуна турушат экен.

Боркочев Козубай агабыз- Алгач жыйырма эки үй-бүлө көчүп келсек азыркы учурда эки үй-бүлө жашап калдык, дейт.

Арадан билинбей отуз бир жыл өтүптүр, Козубай агабыз "Кыргызалтын" ишканасына караштуу сурма комбинатында жыйырма жети жыл эмгектенип, алтымыш жашында пенсияга чыгыптыр.

Бул инсандын уул кыздары үй-бүлө күтүп, өз алдынча очор-бачар болуп түтүн булатып аталган аймакта жашап жатыптыр.

-Өз тагдырыма ыраазымын бул өрөөндөрдө жакшы күндөрүм калды, бирок Памир тоолорун да унута албайм, бүгүнкү күнгө чейин эстеймин дейт эмгекчил кенчи агабыз.

Козубай агабыз- Мен учун Памир тоолору жана Чаткал тоолору бирдей жүрөгүмө жакын, мен улуу тоолордун уулунун, деп сөзүн аяктады.

Биз Боркочев Козубай агабызга бактылуу карылык жана чың ден-соолук каалайбыз, бар болуңуз аман болуңуз улуу тоолордун чыдамкай эр жүрөк эмгекчил уулу!!

ДУЙНӨНҮН ЧОКУСУ ЧЫГЫШ-ПАМИР ӨРӨӨНҮНӨН ЧЫККАН ЧАБАНДЕС (Эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүнөн чыккан чабандес Дубанаев Сапармамат (Тапак балбан) 1938-жылы Мургап районунун Чечекти айылында жарык дүйнөгө келген.

Түпкү теги Кыдыршаа уруусунан болот.

Тапак балбан 1947-жылдары Алай өрөөнүндөгү Сары-Могол айылына көчүп келип, аталган айылда көптөгөн жылдар бою жашап жүрүп 2015-жылы дүйнөдөн кайткан.

Дубанаев Сапармамат агабыз өмүр бою колхоздо мал чарбасында үзүрлүү эмгектенип, алдыңкы эмгек ардагерлеринин катарында турган. Үй бүлөдө татыктуу ата болуп, он перзентти өстүрүп чоңойткон.

Бүгүнкү күндө урпактары Сары-Могол айылында, Мургапта, Ош шаарында жашап жатышат.

Биз Сапармамат агабыздай эр-жүрөк балбан инсандарыбыз менен ар-дайым сыймыктанабыз.

УЛУТТУК МУРАСТЫН САКТООЧУСУ

(Алыстан ааламга таанылган дүрия жоолук)

(Эскерүүлөр)

Баалуу мурастын сактоочусу Асила Байзакова кыргыз элине таандык, көркөм саймаланган "Дүрия" жоолукту жоготпой аздектеп көптөгөн жылдар бою сактап келген.

Асила Байзакова турмушка чыкканда энеси ушул дүрияны мурас катары берген экен. Асила эне бул баалуу буюмду сактап жүрүп, 2013-жылы Кыргыздын салттуу билимдеринин ээси Асел Калканова Көөнө-Коргон айылына барганда таберик кылып саймалуу дүрия жоолукту өз колу менен аманат катары тапшырган.

Асел Калканова эжекебиз Асила энеден калган дүриянын сайма үлгүлөрүн өзгөртпөстөн кайрадан жаңылап жарыкка чыгарып, бүгүнкү күнгө чейин кыргыз айымдарынын ажарын ачып келет.

Асел Калканова эже Асила эненин айткан аманатын аткарып дүрияны коомчулукка кеңири таанытып көптөгөн өлкөлөргө чейин барып атайын иш чараларга катышып кыргыздын көркөм саймаларын, улуттук кийимдерин даңазалап жүрөт.

Эненин кылымдар бою сактаган дүрия жоолугунун жолун уланткан Асел эжеге чын дилимден ыраазычылык билдирем.

Байзакова Асила эне 1922-жыл Чоң-Алай өрөөнүндө жарык дүйнөгө келип, тагдырдын буйругу менен Мургап тарапка турмушка чыгып жашап калган экен.

Асила эне Мургаптын Көөнө-Коргон айылында жашап, өмүр бою чарбада үзүрлүү эмгектенген, бир канча сыйлыктардын ээси.

Асила эне көптөгөн тарыхый окуяларды, каада-салтты, кыргыздын макал лакаптарын, жомок уламыштарын жакшы билет эле.

Ал кишинин көптөгөн сөздөрү эл ичинде айтылып калды. Өмүрүнүн акырында Асила эне 99-жашында Көөнө-Коргон айылында дүйнөдөн кайтты.

Биз Асила энени улуу мурастардын сактоочусу деп таанып, ар-дайым сыймыктанабыз.

ТҮНДҮК ЖӨНҮНДӨ

(Эскерүүлөр)

(ЧЫГЫШ-ПАМИР) Сары-Кол өрөөнү.

Кол өнөрчү Ташбаев Туратбек.

Көөнө-Коргон айылы.

Түндүгүндөн түтүн чыксын түбөлүк,

Түндүк өзү "КЫРГЫЗ" деген күбөлүк!

Заманбап түндүк жасоо, илгери түндүктү кайындан ийип жасайт эле, учурда ушундай ыкмада жасалып жүрөт, заманбап ыкмада жасалган түндүк жеңил жана ыңгайлуу болот экен.

Атайын түндүккө ылайыктуу кайың алып келүү үчүн илгерки түндүк жасаган усталар, бир канча күн атчан жол жүрүшүп Мадиян өрөөнүнүн Тура, Кайыңды деген кайың өскөн алыскы жылгалардан алып келишер эле.

ДҮЙНӨНҮН ЧОКУСУНДА КОМУЗ ЧАПКАН УСТА

(Эскерүүлөр)

Биз сөз кыла турган өнөрлүү инсан, Турдукулов Каландар кыргыз элине таандык үч кыл комуздарды жана темир ооз комуздарды жасап жалпы Мургап (Чыгыш-Памир) элине тартуулап келген.

Каландар агабыз 1932-жылы (Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндөгү Ак-Суу жергесинин Көк-Ичеги жайлоосунда жарык дүйнөгө келген. Улуту Кыргыз, уруусу Найман.

Каландар агабыз Мургап жергесинде чоңоюп, орто мектепти бүтүргөн, андан соң Дүйшөмбү шаарында жогорку окуу жайында (финансы кредит бөлүмүндө) окуган, аталган окуу жайды ийгиликтүү аяктап келгенден кийин, Мургап Районунда каржы бөлүмүндө башкы жетекчи болуп эмгектенген.

Каландар агабыз атасынан калган устачылык өнөрүн улантып кыргыз комузун, ооз комуз, ар түрдүү статуэкаларды, жана башка жыгачтан жасалуучу кооз буюмдарды жасаган.

Бул инсандын колунан жаралган комуздар жана ооз комуздар бүгүнкү күнгө чейин эл арасында колдонулуп жана сакталып келет.

Каландар агабыздын жубайы Файзуллаева Алима экөөсү эки уул, үч кызды татыктуу тарбиялап өстүргөн.

Каландар Турдукулов 1992-жылы ардактуу эс алууга чыккан.

Учурда он жети небереси жана отуз эки чебереси бар.

Каландар агабыз 2019-жылы дүйнөдөн кайткан.

Бул инсандын урпактары Мургапта жана Ош шаарында жашап жатышат.

Биз Мургап элинен чыккан комуз жана ооз комуздардын чебер устасы чыгаан инсан Турдукулов Каландар жердешибиз менен ар-дайым сыймыктанабыз.

Бул өнөрлүү инсандын касиеттүү өнөрүн жаңы муундар улайт деп үмүттөнөбүз.

ДЕҢИЗДЕН АЛЫСТАГЫ ОЙЛОР ЖАНА ТАШ-КУРУТ ӨСҮМДҮГҮ

(Эскерүүлөр)

Биз алыскы тоо арасында жашагандыктан ал жакта деңиз жок болчу, бирок бир канча тоо көлдөрү бар эле. Тоо арасындагы көлдөрдүн кээ биринде балык болсо, кээ бирлеринде балык дээрлик жок болуп саналат. Мисалы Булуң-Көлдө балыктын бир канча түрү бар, кызыл балык, маринка жана башка көп түрлөрүн кезиктирүүгө болот.

Ал эми Кара-Көл жана Ыраң-Көл көлдөрүндө эч бир балык таппайсыз.

Памирдин чыгыш тарабындагы бийик тоолуу Чеш-Дөбө, Сары-Горум, Казан-Көл, Ыс-Булак, Айдың-Көл, Жаман-Чулук жана башка көптөгөн көлдөрдө жана дарыя сууларда балык өтө көп кезигет. Памирдин балыгы өтө чоң семиз эти абдан даамдуу келет. Тоо арасында мал жандык жана аркар кулжа, эчки теке көп болгондуктан жергиликтүү элдер ошолордун этин көбүрөөк тамак-ашка колдонуп, балыктын этин анчейин тамак ашка колдонушпайт.

Шаймак өрөөнүндөгү дарыя көлдөрдө да балык мол, кээ бир өзөндөрдө кол менен кармап алууга да болот. Мен ушундай балык көп жерде эмне үчүн деңиз жок, деп көп ойлоно берер элем. Атамдан, эмнеге бизде деңиз жоктугун сурам, жарыктык атам - уулум ушул тоо арасындагы дарыя суулар тунук булактар, тоо чокуларындагы аппак мөңгүлөр биз үчүн деңиз, болот балам, деп айтар эле.

Атам -деңиз бизден башталат, деп ар дайым айтып калчу.

Мен балалык кыялымда, эмнеге деңиз бизден башталса бизде чоң деңиз жок деп, өзүмө өзүм суроо салып, кайра ал суроолордун жообун таппай көпкө ойлуу жатып анан таттуу уйкуга кетчүмүн.

Азыр ойлосом атам ошол жерлердеги дарыя сууларды, көлдөрдү деңиз катары баалап барктайт турбайбы.

Ошентип мен бизден алыс-алыстагы деңизди ойлоп жүргөнүмдө атам бизди тоо арасындагы бир жайлоого көчүрүп алып барды, ал жайлоонун аты Чөкөбай эле, ошол жайлоодо жүргөнүбүздө биздин кошуналарыбыз Маатосмон, Турике, Кербен Сыдык деген кишилер болчу.

Бир күн Маатосмон аксакал бизди бийик тоонун түбүнө алып барып, колуна бир жашыл жалбырактуу чөптөрдү алып, -- балдарым ушул өсүмдүктүн аты "Таш-курут" билип алгыла бул өсүмдүктү көп адамдар биле беришпейт, деп айтты.

Ошол күндөн баштап менин оюмдагы деңиздер жоголуп ордуна Таш-Курут ээлеп алды.

Чынында таш-куруттун таттуу кычкыл өзгөчө керемет даамы оозумдан так кетпей калды. Биз кийин ошол жерлерге барып ар дайым таш-курут өсүмдүгүн терип келип тамшанып жейт элек, аны далай жылуу сууга эзип шербет кылып ичкен учурлар да болду. Көрсө таш-курут минден бир ооруга дабаа өсүмдүк экен, ал өсүмдүктү Маатосмон аксакалга атасы айтып көрсөтүп берген экен, ал киши кийин ошол жайлоодогу баардык жаш муундарга айтып жүрдү. Таш курут кичинекей жалбырактуу жапыз өскөн өсүмдүк болот экен.

Мен азыр да ошол жылгаларга барсам таш-курутту таанып биле алам, анын даамы өзгөчө.

Мен атамдан сурасам ал киши да Маатосмон аксакал айтканга чейин таш-курутту билген эмес экен. Ошентип биз

баарыбыз үй бүлөбүз менен таш-курут өсүмдүгүн билип алган болчубуз. Кийин канча жылдар өттү, менин ата апам бул дүйнөдөн өтүп кетиштилер, ал доордогу көптөгөн асыл адамдар узап кетишти.

Мен азыр деңизди ойлосом эсиме атам жана Чөкөбай жайлоосу, суулар, көлдөр, балыктар жана таш-курут өсүмдүгү көзүмө тартыла берет.

Ошол деңизди сагынган жылдарым менин бала кезимдеги эң бир бактылуу күндөрүм болгон экен, баса мага алгач деңиз жөнүндө ойлор каяктан келди экен, же мен деңизди көрбөсөм, балким түшүмдө көргөн чыгармын. Кийин мен көптөгөн жерлерге бардым бирок ошол өсүмдүктү кезиктире алган жокмун. Интернеттен да таш-курут өсүмдүгү жөнүндө эч бир маалымат таба албадым.

Урматтуу окурман мен бала кезимден бир үзүндү баян жаздым.

ЖАҢЫ ЖЫЛ

(Эскерүүлөр)

Менин бала кезимдеги бир жаңы жыл эсимде түбөлүк сакталып калган.

Мен 16 жашта элем, ал кезде биз тоодо мал багат элек, жаныбызда чек-ара заставасы бар болчу. Бир күнү застрадагы чек-арачылар жаңы-жыл майрамын уюштуруп бизди майрамдык кечеге чакырды. Ал мезгилде заставанын начальниги Дулат аттуу казак улутундагы офицер эле. Биз баарыбыз чогулуп жаңы-жыл тосуп жаттык, саат он-эки болгондо баарыбыз сыртка чыктык. Чек арачылар жаңы-жылдын урматына асманга СПШ деген салют сыяктуу

куралды атып жатты, асман сары, көк, кызыл түркүн түскө боёлуп жаркырап, биз асманды карай суктанып турдук.

Бир салют асманга бир аз көтөрүлүп кайра жерге кулап биздин кой короонун жанына түшүп жарк этип учкуну чачырап жарылды.

Ошол кезде короодогу койлор үркүп короону бузуп чыгып кетти.

Ошентип бир короо кой караңгы түнгө кирип жоголду.

Эл жаңы жыл тосуп жаткан мезгилде биз кой издеп жүрдүк, ары-бери карап издедик, бирок койлор табылбады.

Ичибизден чек-арачыларды жек көрөбүз, койлорду жоготту деп.

Эртең менен таң атканда кайра издеп журуп, койлорду бийик тоолордун кайкысынан араң таап түштүк, баары түгөл экен. Кудайга шүгүр карышкырлар кезикпей калыптыр, болбосо кырып кетмек. Ар жаңы жыл сайын ошол күн көзүмө элестей берет.

БАШЫ ЖОК ЧАБАНДЕС

(Эскерүүлөр)

"Башы жок чабандес" китебин сегизинчи класста кызыгып окуп жүрдүм. Анда биз жайлоодо болчубуз.

Түн бир оокумга чейин чырактын жарыгында китеп окуп анан жаттым, уйкум келбей ар-нерселер ойго түшүп жатсам, сырттан аттын дүбүртү угулду.

Көзүмө "Башы жок чабандес" элестеп сыртка чуркап чыксам, айдын жарыгында узун бир нерсени сүйрөп калдайган караан жүрөт.

Жамандык көзүн көрбөсүн кокуй, боюм үркүп кетти. Үйгө кайра кирип чоң фонарикти алып чыгып жарыктан карасам, сай жактагы аркандалуу эшек казыгын сууруп алыптыр.

Короо жакты аралап келип отунга жабылып турган эски брезентке аркан чырмалып кетип эшек ошол брезентти сүйрөп, үркүп чуркап жүрүптүр.

Артынан барып эшекти кармап башы жок чабандес сыяктуу көрүнгөн брезентти эптеп чыгарып эшекти кайра сай тарапка алып барып шиберлүү жайыкка аркандап келип жаттым. Уйкум качып көзүмө башы жок чабандес элестеп көпкө жатып, таңга жуук уктап калыпмын.

Ошол жылдары "Башы жок чабандести" көзгө элестетип көпкө жүрдүм.

Атам "БАШЫ ЖОК ЧАБАНДЕСТИ" окугандан бери сенин башың иштебей калды деп урушуп калат эле.

ЧЫРАК

(Баяндама)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө жашаган адамдардын күнүмдүк турмуш-тиричилигинде чырак маанилүү орунду ээлеп келген.

Чырак эзелтен тоо арасындагы малчылардын эң зарыл болгон табылгыс буюму. Чырак караңгыда үйдүн ичин жарыкка бөлөйт, экинчиден чырак менен кыштын суук түндөрүндө кой төлдөтүү (төл) учурунда түнкү төл күзөткө керектелет.

Тоо арасындагы кыргыздар чыракты илгерки убактан бери ыйык, касиеттүү, жарык берүүчү асыл буюм катары таанып билишет.

Тоолук эл, жакшы көргөн адамын чырагым деп эркелетет.

Ал эми адам каза болгондо баш жагына чырак коюуу жөрөлгөсү илгертен салтка айланып калган.

Тоо арасындагы кыргыздар чырактарды сапатына көлөмүнө ж.б.у.с байланыштуу,

жин-чырак, кара-чырак, май-чырак, таш-чырак, күзгү-чырак, асма-чырак, күн-чырак деп атап келишкен. Кийин колхоз совхоздордун мезгилинде жүжүр-чырак (дежур-чырак) деген чыракка байланыштуу жаңы аталыш пайда болгон. Дүжүр чырак кой төлдөтүү учурунда түнкү нөөмөткө керектелген. Учурда тоо койнундагы элдердин жашоосун күн-чырак (Солнечный батарейка) бир топ жеңилдетти.

Азыркы заманбап күн-чырактар жарык берүү менен гана чектелбестен, кубатына жараша электр энергиясын бөлүп чыгарып, бир канча кызматтарды аткарат алат. Күн-чырак азыркы заманда электр энергиясын өндүрүүчү эң арзан жана ыңгайлуу булак болуп эсептелинип калды. Анын жардамы менен бир канча электр приборлорун иштетүүгө болот. Ошентип жылдар өтүп, кылым алмашып, май чырактардын ордуна заманбап күн чырактар ээ болду.

БИЙИК ТОО АРАСЫНДАГЫ КЫЯКЧЫ

(Эскерүүлөр)

Сары-Кол өрөөнүнөн чыккан кыл кыякчы Жоруев Тилемиш.

Тилемиш кыл кыякчы 1914-жылы Мургап айылында туулган. Өмүр бою мал чарбасында эмгектенген.

1990-жылы дүйнөдөн кайткан.

Кыл кыякчы Тилемиш аксакал, "Дарди өттү" "Паризат" "Өзгөчөм" "Хан-Тайчи" "Ат кетти"

"Кийик гүл" жана башка көптөгөн күүлөрдү кыл кыякта мыкты черте алган.

Бул инсан уулу менен биргеликте колхоздо үзүрлүү эмгектенген, уулу Тилемишов Ташбай "Ленин" "Орден" менен сыйланган.

Тилемиш аксакалдын кыл кыягын урпактары эстелик кагары аздекеп сактап жүрүшөт.

АБАЛАК

(Эскерүүлөр)

Биз абалакты бабалак деп атайбыз.
Ордо оюнунда чүкө атуучу мүйүздөн жасалган курал.

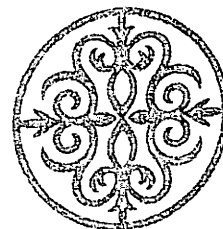
(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө ашык (ордо) оюну кылымдардан бери ойнолуп келе жатат.

Сары-Кол кыргыздары ордо оюнунда ашыкты (чүкө) томпой менен жана мүйүз бабалак менен атып ойношот.

Кээ бир учурда оюндун эрежеси боюнча томпой менен гана же бабалак менен ойноо так чечилген. Азыркы учурда томпой менен ойноо актуалдуу болуп жатат.

Бабалак текенин мүйүзүнөн жасалат, аны колго ыңгайлуу кылып кесип алып жасашат.

Бабалак ордо оюнун ойноо үчүн өтө ыңгайлуу жана бышык болуп эсептелет. Кээ бир жерлердин ордо оюндарында чүкөнү чертүүгө (чертмек) кадамак үчүн бабалак колдонулат. Айрым жерлерде абалак деп да аташат, Сары-Кол өрөөнүндөгү кыргыздар бабалак деп айтышат. Илгери бабалакты ар ким өзүнүн көркөм дүйнөсүнө жараша, саймалуу сүрөттөрдү түшүрүп кооздоп жасап алышкан.

КИНО

(Эскерүүлөр)

Биз бала кезде жаңыдан киного кызыгып бара баштаганда, СССР доору бүтүп кино токтоп калды. кино эмес айылда свет жок чырак менен жашап калдык.

Бир күнү айылыбыздагы кино койгон Убайдилда аттуу киши кайрадан кино коюп баштады, алгач өзүнүн үйүнүн жанындагы эски гаражга кийинчерээк клубка коюп баштады.

Кинону бензодвижоктун жардамы менен коёт,

Союздан калган төрт беш кино лентаны кайра кайра кайталап коёт, биз кайра кайра көрсөк да тажабай бара беребиз. Кинолордун атын жаттап кайсы бөлүгүнөн үзүлгөн анан барып кайсы жерден кайра уланып кетет, баарын билип алдык. "Девушки из Согдианы" "Кербез" "Диверсант" "Убит шакалы" деген кинолорду ар жума сайын кайталап көрүп, балалык күндөр өтүп жатты. Анан ошентип бир күнү айылга видеоапараттар келди, аны сатып келген адамдар оо ал кезде өзгөчө колунда бар бай адам сезилчү бизге.

Ошентип үзүлүп калган кино көрбөй видео көрө баштадык, айылда видео койгон үйлөр пайда болду, Койчуман, Туратбек, Кадыр, Азан аттуу агаларыбыздын жана башка көп кишилердин үйүнө далай жолу видео көргөнү барчубуз. Үйдүн сырткы верандасына тактай орундуктарды коюп коёр эле, эл жык жыйма баары видео көрөбүз деп барышчу.

Ошол кезден баштап Жеки-Чан, Брюс-ли, Терминатор, Вандам жана башка кино жылдыздарын таанып биле баштадым. "Полицейский история"

"Пяный мастер" "Чистилище" "Авганец" "Груз 200" жана башка түрдүү кинолорду көрүп не бир башкача сезимдерге бөлөнөр элем.

Ал кезде видеого барганда акчам жок деп айтсак жөн эле киргизип жиберет эле.

Көрсө ошол кездерде адамдар ак-ниет жөнөкөй болгон экен. Айтайын дегеним адам кайсы жерде кайсы доордо жашабасын руханий жактан чаңкап кино көргүсү музыка уккусу келет тура.

КОМУЗУН АЗДЕКТЕГЕН ЭЛ

(Эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндөгү кыргыздар нечен кылымдар бою Памир тоолорунун арасында түрдүү тагдырларды баштан кечирип жашоо өткөрүп, бүгүнкү күнгө чейин өмүр суруп келет. Нарктуу элдин өзгөчөлүгү, кылымдар бою улуу өнөр катары тааныган комузун жоготпой аздектеп сактап калгандыгында. Сел каптап келе жатса комузун көтөрө качкан кыргыз, ата-бабаларынан таберик калган улуу өнөрдү каны менен кошо өзөк тамырынан жаралган деп билер.

Тоо арасындагы бир ууч эл, кой үстүнө торгой жумурткалаган мезгилде да, не бир кыйын оор күн түшүп турган мезгилде да комузун кээде шандуу кайрыса кээде муңканып, жан-дүйнөсүндөгү сүйүүсүн, махабатын, арманын, өткөн доорун, кайгысын, күлкүсүн, азабын, жыргалын, сагынычын, кусалыгын, улуулугун, нарктуулугун комуздун коштоосунда күүгө кошуп журтуна арнаган экен.

Сары-Кол өрөөнүндө оң жана сол абалында комуз күүгө келтирилип, мукам чертилип келгени канча кылымдар алмашты. Тоо арасындагы комузчулар чалма күү, калча күү, керме тоо, кырк аркар, шаңшыма, ханастан тайчи, коң тайчи, дарди өттү, тоокехан, датка-чүтөн, чай-сары, кыз-жибек, миң-дилде, перизат, жанаил жалгыз, мерген күү жана башка көптөгөн күүлөрдү чертип келгени эзелки элдин

комуз менен сырдаш мундаш экендигинен кабар берет. Улуу өнөр өлбөйт тура.

Миндеген жылдар бою ааламдын чокусунда кыргыз баласы комузун чертип, жашоосун улап келген жана жашай бермекчи.

"ШАПАЛАК" ҮЧҮН ШАПАЛАК

(Эскерүүлөр)

Биз алыскы Памир тоолорунун арасындагы айылдан Алайдагы Сары-Могол айылында жашаган таятамдарга үй-бүлөбүз менен жыл сайын келип турат элек. Атамдын жашыл түстөгү "Москвич" деген машинасы бар болчу. Менин эсимден кетпей калганы ошондо төртүнчү класста окуган кезимде келгенбиз. Атам апамды ээрчип бир күнү Сары-Моголдон Кашка-Суу деген айылга келдик, ал айылдагы "УНИВЕРМАГ" деген терезелери жаркыраган не бир кооз магазин көз алдымда бүгүнкү күнгө чейин сакталып калган.

Апам атам идиш аяк жана башка керектүү нерселерди сатып алып жатты, мен магазиндин ичинде ары-бери басып таңыркап жүргөнүмдө бир жерден китеп, ручка, тетрад жана башка окуу куралдарын көрүп калдым. Дароо китептерди кармалап көрүп жаттым, мага жашыл тыштуу "ШАПАЛАК" деген жупкадай китеп өзгөчө көрүнүп туруп алды, эки жагымды секин карадым да коюнума китепти салып алдым, ата энем сатып алгандардын алып сыртка жөнөп калды, мен дароо алардын артынан сыртка чыгып машинага отурдум.

Ошентип бир күн таятамдар менен коштошуп үйгө кайттык. Келгенден кийин китепти кайра кайра окуп эч кимге көрсөтпөй жүрдүм, бир күн кашайып столдун үстүнө таштап сабакка кетип калыпмын. Сабактан келсем атам Шапалакты колуна алып, - бул китепти каяктан алдың? деп

сурап калды. Мен китепти үйдө өзү эле пайда болуп калганын кызыгып окуп кайра ордуна коюп койгонумду айттым.

Атам эжемди карап анан кайра мени карады.

Ошол кезде эжем бул китепти менин Кашка-Суудан уурдап келгенимди айтып берди, көрсө ал баарын билип айтпай жүргөн экен.

Атам мага: -экинчи уурулук кылбай жүргүн деп катуу урушту.- неге бизге айтпадың?, -сатып берет элек деп наалыды.

Ошондо ШАПАЛАК деген китепти уурдап алганым үчүн шапалак жегеним эсимден кетпей калган.

Баса ал китеп сатира юморлор жазылган соонун китеп болчу..

ЧАЙ ЖӨНҮНДӨ

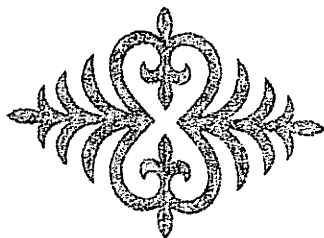
(Эскерүүлөр)

(Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө тээ илгертеден бери суусундук катары ичилүүчү чайлар маанилүү орунду ээлеп келген. Сары-Колдо чайлардын түрдүү аталыштары болгон.Сары-Кол кыргыздары чайлардын сапатын, суусундукка ылайыктуусун жана ден-соолукка пайдалуулугун эң мыкты ажыратып айырмаларын таанып билишкен. Чайлар Жибек-Жолу аркылуу Кашкардан жана башка шаарлардан алынып келип турган жана кээ бир түрлөрү жергиликтүү чай болуп эсептелинип Памир тоолорунан терилип кургатылып даярдалган. Чайлардын памил-чай, сын-чай, жалбырак-чай, кызыл- чай, таан-оту, калемпир-чай, кумуру-чай, тахта-чай, бозноч-чай, аркар оту, жыттуу- чай, жалбыз-чай, сейдана-чай, мурч-чай, мамыры-чай, кашкар-чай, мисир-чай, кыркма-чай, көк-чай, тыт-чай, магыз-чай, күйүк-чай, жыттуу-чай, ак-чай, нак-чай, дак-чай, тоголок- чай, бурма-

чай, жыгач-чай жана башка көптөгөн аталыштары болгон. Сары-Кол кыргыздары чай ичүү маданиятын жакшы билишкен, айылдын кадырлуу аксакалдары кемер курларына атайын чай баштыктарды тагынып өзү сүйүп ичкен чайын алып жүрүшкөн, жана айылга же аң-уулоого, отун алууга, ж.б.у.с. талаага барганда сууну кайнатып алып, өз баштыгындагы чайды өз чени менен салып, демдетип анан ичишкен. Аксакалдардын атайын чай баштыктары кара чий баркыттан тигилип, чай баштыктын оозу кооз жиптер (боо) менен саймаланып жасалган.

Сары-Кол кыргыздарынын арасында бир отурганда беш-алты чайнек чайды терлеп отуруп ичип кеткен адамдар болгон. Сары-Кол өрөөнү бийик тоолуу болгондуктан, түтөк жана кан коюулуп калуу демейдегидей көрүнүш ошондуктан тамак жегенден соң суусундукка чай ичүү зарыл болгон, көк чай кан басымды калыбында кармайт дешип көбүнчө көк чайды эт тамактарды жегенден кийин суусундук катары ичишкен, ал эми кара чайга сүт, каймак кошуп сары май салып тамак катары да колдонушкан.

Сары-Кол кыргыздарынын арасында чайга байланыштуу көптөгөн кызыктуу сөздөр айтылып калган.

ИЛБИРС МЕНЕН КҮРӨШКӨН ЖИГИТ

(Болгон окуя).

Бизде илбирсти жылбыз деп атайбыз.

Бул окуя 2011-жылдары күз айларында, Памир тоолорунун арасында болгон.

Илбирс короого түшүп койлорго кол салат, ошол учурда койлордун ээси короого кирип келет да дароо илбирстен койду ажыратып калуу үчүн аракет кылат. Ошол учурда илбирс анын башына карай секирет, өмүрүнө коркунуч жаралганда, жигит илбирстин мойнунан кармап экөөсү кармаша кетет.

Бир канча убакыт кармашып жерде ары-бери алпурушуп жигит илбирсти муунтуп өлтүрүп, өзү жарадар болот. Ал илбирс далай жолу айылдагылардын кой эчкилерин жеп кетип жүргөн экен.

Учурда баатыр жигит тоо арасында бүгүнкү күнгө чейин топоз койлорун кайтарып жашап жүрөт.

Бул жигиттин аты жөнү Сатыбалдыев Бакыт 1984-жылы туулган. Үй-бүлөлүү.

Учурда уул кызы чоңоюп, жогорку окуу жайларда окуп билим алып жатышат.

Бирок (бул окуяны саналуу эле адамдар уккан болуш керек) эл арасында мына ушундай илбирс менен алышкан эр жүрөк кыргыз жигиттери бар экендигине биз ар дайым сыймыктанабыз. Бул окуя биз жашап жаткан мезгилдеги турмуштук чындык.

КЫЗЫЛ КАРЫШКЫР

(Аңгеме)

Памир тоолорунун арасында карышкырлар көп, алар топ-топ болушуп кээде жалгыздап жүргөндөрү да кезигет, өндөрү дээрлик көгүш, күзүндө кара көк тартып жүндөрү жылтырап ал эми кыштан араң-араң жанын сактап чыкканы агыш көк түстө тартып, тыбыты өлгөн текенин тарпындай уймаланып ала-тарп болуп түлөйт.

Бул ак карлуу тоолордун арасында эгерим кызыл карышкыр жок эле.

Күндөрдүн бир күнүндө кызыктай бир окуя болду.

Тоолордун жаңыртып күркүрөгөн добуш чыгып асмандан тик учак көрүндү.

Тик учак тоолордон төмөндөп барып Күңгөй-Коктуга конду, тик учактан түшкөн үч төрт адам, эки чоң темир тор үкөктү көтөрүп жерге түшүрүштү.

Үкөктөрдүн капкагын ачканда биринен ургаачы (канчык) карышкыр, ал эми экинчи үкөктөн эркек (дөбөт) карышкыр сыртка суурулуп чыга жөнөштү.

Бирок бул бөрүлөр адаттагыдан өндөрү өзгөчө кызыл өндө эле.

Илгери кийин бул чөлкөмдө түлкү түспөл кызыл бөрү болгондугун эч ким көрбөгөн.

Тик учак күркүрөгөн бойдон кайра учуп заматта тоолордун артына жашынып көздөн кайым болуп кетти. Кош түгөй кызыл карышкырлар Памир тоолоруна келген өзгөчө чоочун жандыктар эле.

Тоо арасындагы жан-жаныбарлар бул жандыктарды алгач көргөндө таң кала тиктешип анан селт этип үркүп жолобой узап кетер эле.

Буларга кыйын эле болду, же жергиликтүү көк карышкырларга кошула албайт, же өздөрүнүн топтошуп жүргөн үйүрү жок.

Улуу тоолордун арасында эки кызыл карышкыр чоочун болду. Булардын башынан далай кыйынчылыктар өттү, бул жердин тоо шартын жана жаныбарлардын сырын билбегендиктен нечен ирет ачка калышты, адатта эки кызыл карышкыр топ-топ болуп жүргөн көк жал карышкырлардай улай салып кууп отуруп аркар кулжаларды басып жегенге дарман күчү да андай тажрыйбасы да жок экен.

Дагы ошол көк жал карышкырлар буларды жеп албаганына шүгүр, нечен топтошуп келип ыркырашып тиштерин көрсөтө сес кылышып анан кайра ырайым кылып - кой силер деле сырткы өң түсүнөр өзгөчө болгонуңар менен биздин карышкырлар уругунан экенсиңер, эптеп күн көрүп көбөйүп тиричилигиңерди уланткыла, дегендей кылып кайра артка тартып кетишти.

Кызыл карышкырлар тиштеринин кирип соруп түлкүчөсүнөн эптеп өлгөн малдын тарпын аңдып же канаттуу куш, майда бир нерселердин өлүмүтүгүн жеп күн көрүштү.

Алар Памир тоолорунун коюунунда же чоң көк жал карышкыр эмес, же кичинерээк түлкү эмес арасаатта ээрчишип жүргөн бир жандык эсебинде болушту.

Алар көк жалчасынынан басып жей албаган соң, түлкүчөсүнөн уурулукка анан да, аңдып шимшилеп жүрүп өлүп калган муздак тарп жеп жашоо улантышты.

Бул кызыл карышкырларды көбөйсүн, тукум уласын, деп атайын алыскы өлкөлөрдөн токойдон алып келишкен эле, бирок бул тоолордун арасында канча жыл жансактап жүргөн кош түгөй кызыл карышкырлар эмнегедир тукум улап көбөйүшпөдү.

Бул кызыл карышкырлардын бул асман тиреген тоолордун арасында тукум уланып көбөйүп үйүр үйүр болуп жашоо улап кетпегени, бир гана улуу табиятка маалым эле.

Ал эми адам пендеси үчүн түгөй кызыл карышкырлардын (бир канча жыл өтсө да), Памир тоолорунда көбөйүп көк жал карышкырлардай болуп топ-топ болуп кетпегени сырдуу табышмак бойдон калды.

Арадан бир топ жыл өттү, Памир тоолорунун арасында ээрчишип жүргөн келгин кызыл карышкырлар эмнегедир көрүнбөй калды.

Алар бул жерден орун очок алып тукум улап кете аларынын болбой турганына көздөрү жетип кайра кетип калыштыбы же тоолук мергендерге олжо болуп кеттиби, же кокту- колотто эптеп курсагын тойгузуп жан сактап жүрүшөбү ал жагы белгисиз.

Ошентип тик учак менен атайын алып келинген кош түгөй кызыл карышкырлар көбөйө алышпады, болбосо ар жайытта кокту-колоттордо топ-топ үйүр-үйүр болуп жүрүшмөк. Кызыл карышкырлар минден бир адамга кезикпесе, учурда эч кимге көрүнбөй деле калды.

КАЙБЕРЕН АҢДЫГАНДАР

(Аңгеме)

Памир тоолорунун чокусунан күн кызарып жаңы гана чыгып келе жатканда, тээ бийиктеги ак карлуу чокулар кызыл түстүү нурларга чагылышып бир өзгөчө көзгө тартылат.

Суу ичкени төмөн көздөй булакка келген кийиктер, чаңкоосун кандырып кайра бийиктеп Кең-Төрдүн төрүн көздөй кетип барат жатышат.

Кайберен кийиктер суу ичкен булактан жарым чакырымдай узак аралыктагы, үйдөй болгон кара таштын далдаасында эки караан таштын артына жашынып эч кимге шек алдырбай отурат. Ташка жашынган эки адам колдорунадагы дүрбүлөрүн көзгө тартышып, топ-топ болуп бара жаткан кийиктерди бирден сүзүп тиктейт.

Алар кийиктерди шашпай ар биринин кыймыл аракетин байкап көз алдыларынан дыкат өткөрөт.

Таштын артына шек шыбышсыз бекинген бул эки караанды кийиктер көздөрү көрбөсө да, жүрөктөрү сезгендей улам-улам селт этип ошол жактан шек санагандай тиктеп узап баратышты.

Бул эки караан ким? Аскасы асман тиреген Памир тоолорунун коюнунда жашынып эмне кылып жүрүшөт?

Кош колдоп дүрбү салып кийиктерди аңдып жатканына караганда булар жөн жай адамдар эмес чыгар.

Балким кайберен кийиктерди атып, этин кызылдай пулдашып жүргөн шылуун мергенчилер болуп жүрбөсүн.

Тоонун сыдырым соккон шамалына аралашып, шыбак, боз-от, терскен жана башка ар-түркүн чөптөр шуудурап, күздүн күнү бышып кургаган гүлдөрдүн жыты не бир керемет аңкып турат.

Эки караандын кийген кийимдери жер, чөп, тоо, таш, топуракка атайын окшоштуруп тигилген боз чаар ала жер

түспөлдөш, аларды эч бир жан дааналап тиктебесе көрө албасы турган иш.

Жок,- жоок,, булар кайберен этине шилекей чуурутуп кызыкчулардан эмес эле. Булардын көзүнү кызартып, көңүлүн тартканы кайберендин мүйүзү. Бул жер түспөл сары-ала кийим кийгендер, чоң-чоң кулжа текелердин шаа мүйүздөрүн кызылдай пулдап дүйнөгө көзү тойбогон эки бутту кейпиндеги адам жырткычтардан.

Жалбырак көчөт сары-ала кийимчендер, бул Памир тоолорунун жылга-жыбыт, кокту-колот, коён жатагына чейин беш колдорундай билет, жылда күз айларында тоого чыгып келишип кайберен кийиктердин сары изине чөп салып артынан сая кууп жүрүп, кулач мүйүз кулжа текелерди атып кетишет.

Аларга каркайган шаа мүйүздүүлөр кызылдай олжо.

Чоң мүйүздөрдү чет элден келген атайын кардарларга кызылдай доллар эврого сатышып зор байлыкка туйтунушат.

Эки кабаттуу үйлөр, экиден жол тандабас машина, -деги койчу, ушул адам келгис бийик тоолордон адамдын оюна келбеген олжолуу байлыктын жолун таап алышкан.

Азыр да таш бооруна жашынып алып ар бир кулжа текелердин мүйүздөрүн санап ченеп отурушат.

Сары жалбырак кийимчендер, көңүлүнө жаккан чоң мүйүздүүлөр кезиккенче ушинтип күтүп, далай кечти киргизишет.

Акыры көзгө илээшип көңүлгө толгон чоң өлчөмдүү мүйүздүү кулжа текелер кезиккенде, аны сая кетирбей сыңар дүрбүлүү алыска тийер чоң мылтыктары менен жайлашып акыры алып кетишет.

Бийик чоку Памир тоолорунун арасында илгери не бир чоң-чоң кулач мүйүз кулжалар, текелер топ-топ болгон кийиктерди ээрчитип чыйыр салып жол баштап жүрөр эле.

Кийинки күндөрү мүйүзү кулач кайберендер бирин серин көзгө урунуп калды, аларды көрөр замат көзгө көрүнбөгөн, жалбырак көчөт сары-ала кийимчен жырткычтар дароо атып мүйүздөрүн кесип кетишүүдө.

Адам баласы мындай жырткычтык аң-сезим менен, акча үчүн кулжа текелерди кырып жок кыла берсе, бир канча жылдардан кийин кайберен кийиктер деле кайып болуп кетиши толук ыктымал.

Бул дүйнөдө адамдан өткөн жырткыч таш боор жок тура.

Акча, байлык үчүн адам баласы табиятты талкалап, баарын кырып жеп сатып жок кылмай болушту.

Памир тоолорунун чокусунан күн кызарып батып бара жатты, үйдөй кара таштын артына жашынып сары-ала жалбырак кийимчен эки мүйүзчү кайберендерди андып отурганы отурган.

Тээ жылганын төрүнөн бери карай дагы бир топ аркарлар келе жатышты, бирок булардын арасында кулач мүйүз чоң кулжалар негедир көрүнбөдү.

ТОО АРАСЫНДА

(Эскерүүлөр)

Ал кезде мен мектепти жаңы гана бүтүрүп Көлмө -Кара Корум Кашкар жол курулушуна жумушчу болуп ишке орноштым.

Жол курулуш иштери катуу жүрүп жаткан кез, жол куруучулардын эки лагери бар, ар-түрдүү улуттардын өкүлдөрү көп, жол куруу үчүн келген техникалар жана адамдар быкпырдай кайнайт.

Иштеп жүрөм эптеп, убакыт өтсө болду мен үчүн. Ар түрдүү улуттагы адамдар менен ар тилде билсем билбесем урдуруп сүйлөй берем түшүнгөнү түшүнөт, түшүнбөгөнү

эси ооп карап коёт. Бир күнү Зафар деген бир Бадахшандык жашы кырк бештер чамасында бир киши менен тааныштым.

Зафар акам экөөбүз оуу ынак достордон болуп кеттик, ал досум трактор айдайт мени кабинасына салып алат, кээде жүз грамм куюп берет, кээде тамеки күйгүзүп берет ошентип досум менен жүргөндө убакыттын кандай өткөнүн билбейм да калам.

-Бул мен минген трактор Э-100 бул анчейин чоң эмес бул кичине трактор, - мен мурда Эркечтамга барып иштегенмин ал жакта Чебокасар деген тракторум бар эле оуу аны көрсөн өтө чоң трактор, ал эки мотору бар гигант трактор деп калат. Анан күндө айта берет- бул кичинекей трактор сага чоң көрүнө берет сен Чебоксар деген трактордумду көрсөн оозуң ачылып калат дейт, - жакында мага ошондой чоң Чебоксар келет анан көрөсүң дейт.

-Анан мен чоң трактор айдап Алайда Сары-Моголдо көмүр шахтада иштегенмин дейт, Шайлообай деген адам бар ал жакта тааныйсыңбы? дейт. -Шайлообай менин досум ал золотой адам, деп күндө айтат. Ооба Шайлообай деген кишини тааныйм дейм.

Биз менен чогуу иштеген жездем тамашалап сенин Чебоксар досун деп калат Зафарды.

Ошентип Зафардын аты өчүп Чебоксар болуп аталып калды, биз ага тамашалап Чебоксар ака деп коебуз. Байкуш Зафар бала кыял болгон экен азыр ойлосо.

Анан бир күнү Зафар айтып жүрчү Чебоксар дегени келди айтканынча эле өтө чоң трактор экен.

Анын кубанычында чек жок көрдүңбү мен айтканымчалык эле бар бекен дегенсип Чебоксарга бизди салып алат.

Эртең менен от алдырарда Зафардын тоодой Чебоксары далайга ышкырып барып анан от алат.

Мен: ~ Зафар сенин Чебоксарың как вертолет деп коём, ансайын ал эрдемсип төбөсү көккө жетип калат.

Беш литрлик идиш алып кел солярка куюп берейин деп калат кээде.

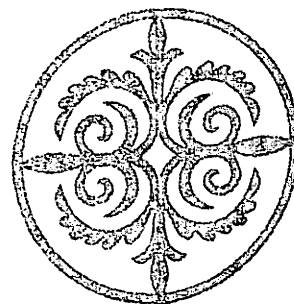
-Бул Чебоксарга бир багына эле үч жүз литр солярка куюлат, беш литр эч-нерсе эмес досум сен үчүн деп калат, ошентип мага солярка куюп берет.

Ал досумду биздин үйдөгүлөр баары тааныйт, кээде мени менен биздин үйгө барып тамак аш ичип келет. Ошентип балалыктын сонун кезинде Зафар деген тракторист менен дос болгонмун. Азыркыга чейин эжемдер тамашалап: - алиги Чебоксары досун бар болду бекен аа? Ээрчишип эле жүрө берет эленер,-деп тамашалап калышат.

Азыр ойлойм эгер Зафар бар болсо картайып Чебоксардын кабинасына чыга албай калган чыгар, андан бери арадан жыйырма беш жыл тез эле өтүп кетиптир.

Негизи адам кулк мүнөзү кыял жоругу бири-бирине дал келсе тилине улутуна карабай жакшы санаалаш жолдош болуп достошуп кетет экен.

Ал кездеги адамдардын куулук шумдугу жок жөнөкөй ак-көңүл болгону бир башкача эле.

Таңыш деген ким болгон?.

Эскерүүлөр)

Токтогул уулу Таңыш деген кишинин чын аты Иманкул бир тууган агасы Абдигул деген болгон экен. Абдыгул Куран окуган илимдүү адам болгондуктан элдер Абдигул халпа (Халифа) деп аташчу экен.

Күндөрдүн бир күндөрүндө Иманкул катуу ооруп калыптыр, анан аны бир тууган агасы Абдигул куран окуп дем салып Кудайдан шыпаа тилеп -Оо жараткан инимди сага таңдым (байладым) ушул инимдин ордуна мени ал, деп кудайга жалынып инисинин атыны Таңыш деп өзгөртүптүр. Кудайдын кудурети менен үч күндөн соң Таңыш катуу оорудан айыгып кеткен экен, ал эми Абдигул инисинин айыкканын угуп ошол күнү бул ааламдан өтүп кетиптир.

Токтогул уулу Таңыштын түпкү өзөк тамыры терең, кыргыз элинин Отуз-уул уруусунун Олжоке тобунан болгон экен. Бул кишилер Айтылуу Алай өрөөнүнүн Каракол (Жүркүн) деген жеринен болгон экен. 1911-жылдары Николайдын аскерлери менен Памирге барып ошол бойдон ошол тарапта туруп калган. Аксакалдардын айтымында Таңыш жаштайынан Курманжан датканын кеңешчиси болуп кызмат өтөгөн экен. Памирге Курманжан-Датканын ишенимдүү өкүлү катары Орус офицерлерине жол башчы болуп барган.

Таңыш узун бойлуу, кең далылуу, өтө сымбатуу, өңдүү түстүү адам болуптур. Таңыш (Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүнө барып ал жактагы жашаган адамдарга жакшы сөзү кулк мүнөзү, шамдагайлыгы, аттын сырын билген саяпкерлиги, өжөрлүгү, ар ишке жөндөмдүүлүгү жана акылмандыгы менен жагып эл оозуна алынып жалпы калктын зор сүймөнчүлүгүнө айланган деп ар-дайым айтылып жүрөт.

Таңыштын бир көргөн адам анын көркүнө суктанбай койо алган эмес экен.

Бир күнү Кашкар тараптан Сары-Кол тарапка бир аксакал адам жолоочу болуп келип калып, Таңышты көрүп калып, - ах чиркин адамдын асылы экен, улуу журттун урпагы экен, деп айтып кеткен экен.

Таңыш (Чыгыш-Памир) Сары-Кол өрөөнүндө жашап жүргөндө, Алайдагы Абдыгул агасынын балдары Ташмат Эшмат деген жигиттер да агасыны караан тутуп барып ошол жакта жашап калган экен.

Таңыштын аялынын аты Чачыкей андан Миңбай Жангир аттуу эки уулу болуптур.

Жангир аттуу уулу кийин чоң уста болуп калкка далай кызмат кылыптыр.

Алайдын олжоке уруусунан чыккан нарктуу инсан Таңыш Сары-Кол өрөөнүндөгү Ыраң-Көл көлүнө жакын Сары-Жылга деген жерде каза болуп сөөгү ошол жерге коюлгандыгын билгендер айтып жүрүшөт.

Таңыштын урпактары учурда Памир тоолорунун арасында ата-бабасынын жолун улап өмүр кечирип жашап келишет.

Ал кишинин урпактары уста, саяпкер, жана башка өнөрлүү алдыңкы адамдардан болушту.

Көрсө уулунун жолун уул кызы улай берет тура.

Доор көчү айланып кылым арткан мезгилде азыр көпчүлүк жаш муундар Таңыш деген чыныгы асыл инсан болгондугун азыркы жаңы муун биле жүрсүн деген ой максат менен ушул эскерүүбүздү жазып калтырдык.

Улуу тоолордун арасындагы улуу адамдардын баскан изи түбөлүк өчпөйт.

Биз аларды унутпай эстеп айтып жазып жаш муундарга таберик катары калтырып кетүүбүз абзел.

Токтогул уулу Таңыштын жети атасы.

1. Олжоке.
2. Көгөй.
3. Бегиш.
4. Мари́ке.
5. Жакып.
6. Шаады.
7. Токтогул.

Токтогул уулу Таңыш жөнүндө азырынча табылган маалыматтар ушул болду, дагы кошумча маалыматтар болуп калса темага улап жаза беребиз.

Маалыматтарды топтоого жардам берген туугандарына терең ыраазычылык билдиребиз.

Кар өлчөмдөрүн ченөө.

(Баяндама)

Бизде ушундай аталат:

Чанат - кар чанат жаады.

Издик-кар издик жаады.

Кызыл ашык-кар кызыл ашыктан жаады.

Ничке жилик-кар ничке жиликтен жаады.

Буугуч-кар буугучтан жаады.

Тизе-кар тизеден жаады.

Сан-кар сандан жаады.

Бел курчоо-кар бел курчоодон жаады.

Илгери убактарда кар катмарын ушинтип өлчөп айтышкан, бүгүнкү күнгө чейин бизде ушул кар ченөө ыкмалары турмушта колдонулуп келет.

Бул ыкма тоо арасындагы элдин мал-чарбачылыгында, турмуш тиричилигинде абдан маанилүү болуп эсеп-телинген.

МУЗ-ТӨРГӨ КОНГОНДОР

(Фантастикалык аңгеме)

Памир тоолорундагы башка планетадан келишкен белгисиз учуучу жандыктар.

Адаттагыдай эле мен бүгүн топоздорду санап келүү үчүн Муз-Төргө жөнөдүм.

Муз-Төргө жакындаган сайын мөңгүлүү тоолордун муздак сыдырым жели бетимди сылайт.

Бах, чиркин, Муз-Төрдүн муздак шамалы кандай керемет дароо адамдын дене боюн ойготуп сергитет. Муз-Төрдүн муздак шамалына колумду жайып көпкө турдум.

Ысыкка ыкшоолонгон денем муздак желге бир аз чыйрыгып анан бир жазылып алды. Кыялымда тамчыдай тунук ойлордун учкундары жанып, не бир керемет сезип турдум өзүмдү.

Муздак желге аралашкан түркүн гүлдүү чөптөрдүн жыты буркурап дене- боюмду балкытты.

Мен Муз-Төрдүн оң тарабындагы тектирде, топоздорго дүрбү салып көпкө отурдум, салкында топоздор да жырғап калышкандай, өйдөңкү жылганын төрүндө баары суу бойлой шиберде оттоп жүрүшөт.

Демек, баары жакшы топоздор аман эсен, карышкыр тийсе баары чогула үркүшүп төмөн түшүп келмек.

Азыр ушул кезде карышкырлар топозго тийишпейт, алар семиз суурларга аңчылык кылуу менен алек.

Мен дүрбүмдү таштын үстүнө коюп чөнтөгүмдөн тамекимди алып тутантмакчы болуп жатсам, асмандан катуу күүлдөп шуулдаган үндөр чыга баштады. Тоолор жаңырып, кийиктер үркүп, суурлар ышкырып Муз-Төрдүн ичиндеги бейпилдик заматта жоголду.

Тоодогу жан-жаныбарлар баары асманды тиктешет.

Ал аңгыча белгисиз учуучу аппарат Муз-Төрдүн чон булагына жакындап барып жерге конду.

Бул учуучу аппараттарды биз, топозчулар, биринчи жолу көрүшүбүз эмес эле.

Ар жылы дал ушул Муз-Төргө алар учуп келишет, ар ай сайын келип турушат. Алгач көргөндө таң калып жүрчүбүз, а, азыр бир адаттагыдай эле окуя катары кабыл алып калдык.

Жайында күзүндө учуп келип Муз-Төрдүн булактарына конуп кайра учуп кетишет, анан кышында келеби, келбейби? Ал бизге карангы, себеби биз, топозчулар алгач күздөөгө анан кыштоого көчүп түшүп кетебиз. Кышында бул жерлерди калың кар каптап калгандыктан, менимче, бул белгисиз учуучу башка планетанын учуучу жандыктары деле келбейт го.

Мен азыр таштын далдаасында отуруп аларга дүрбү салып жаттым.

Алар мага даана көрүнүп турду, адаттагыдай учуучу аппараттан жети планеталык жандык түштү, тообо, демейдегидей алар ар дайым жетөө келишет, эч качан бешөө же алты, сегиз эмес.

Ар дайым туптуура жетөө.

Алар катарлаш баса Муз-Төрдүн булагын көздөй жетип барып булак суусуна жата калып ичип жатышты.

Булар менимче чаңкап кубаттары түгөнүп касиети калбай калганда келет Муз-Төргө.

Алгач келгенде сырткы робот сыяктуу кебетелери көгүш кум сыяктуу болуп чаңы чыккандай же түтүн сыяктуу бир нерсе каптагандай эле. Алар алсыз басып булакка барышат.

Булактын суусун ичип чаңкоосун кандырганда, бул робот сыяктуу жандыктардын өндөрү да өзгөрүп аппак тунук кристалл түскө кубулушат.

Анан кайра түптүз келип учуучу аппараттарына түшүп учуп кетишет.

Бул робот сыяктуу башка планетанын жандыктары Муз-Төрдүн булактарынын суусун ичип кетүү үчүн гана келишет, алар чаңкоосун Муз-Төрдөн кандырышат.

Демек, Муз-Төрдүн булактары касиеттүү, демек, Муз-Төрдүн тоо- таштары, шамалы, жан-жаныбарлары касиеттүү. Муз-Төрдүн мөлтүр булагындай булак эч жерде жок.

Мен алар учуп кетишкенден кийин далай ойлонуп отуруп булак тарапка кадам шилтедим.

Тообо, яа, тообо, деймин жакамды кармап ичимден, алар адаттагыдай так калтырбай кетишиптир, баскан издери жерге түшпөптүр.

Мен топоздорду чогултуп бир сыйра көз жүгүртүп эсептеп кайра айылга кайттым.

Үйгө жеткенче мен белгисиз учуучу жандыктар жөнүндө ойлодум.

Булар Марс планетасынан келген окшойт, ал планеталарда кызыл куюндуу ыссык шамал уруп турса керек. Муз-Төрдүн муздак шамалы мөлтүр булагы кайдан ал жерде.

Ошол үчүн алар чаңкап, суусап, түтөп, чаңып, кызыл кумга айланып кетерде келишип, дал ушул Муз-Төрдүн ыйык мөлтүр булагына келип, аппак акак сыяктуу бермет денелерге айланганы, арууланганы келишет экен.

Белгисиз робот сыяктуу жандыктар, биз сыяктуу эттен кандан турган дене эмес, демек булар кумдан чакмак таштан, кристаллдардан куралып жаралган, деген бүтүм чыгардым, мен өз оюмду бекемдеп.

Кеч күүгүм киргенде топозчулар баарыбыз чогулуп тамактанып сүйлөшүп отурдук, өзүм болсо бүгүнкү көргөн билгенимди баарын сүрөттөп топозчуларга түшүндүрүп жаттым.

Алар менин ойлорумду толук колдошту, башка топозчулар да мен ойлогондой ойлошот экен, баарыбыздын ойлорубуз бир жерден чыкканына мен чындап кубанып отурдум.

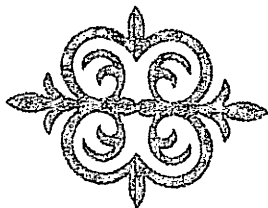
Кырк жылдан ашык убакыт тоо арасында топоз кайтарган тажрыйбалуу Токур аттуу топозчу баарын айтып отурду, ал баарын билет экен.

Ал бүгүн айдын он беши экендигин, алар адашпай ар бир айдын он беши болгондо Муз-Төргө конуп булактан суу ичишери, бул учуучу жандыктар шиберге, кумга, булак боюна, из калтырбай кетерин, алардын саны ар дайым жетөө боло тургандыгын жана бул учуучу белгисиз робот сыяктуу жандыктар кийинки беш жылда пайда болгондугун, андан мурда такыр алардын Муз-Төргө келбегендиги жөнүндө кызыктуу маек куруп берди.

Биз, топозчулар тажрыйбалуу карт топозчу Токурдун айткандарын муюп угуп отурдук.

Демек, тоо арасындагы Токур топозчу билген тажрыйбаларды, ал санаган ай күн эсептерин, ал тааныган жандыктардын жана башка көптөгөн табият сырларын азыркы "жасалма илимпоздор" билбесе керек.

Мен эмки айдын он бешинде кайрадан Муз-Төргө барууну чечтим ...

ЖҮРӨКТҮН КЫЛДАРЫН ЧЕРТКЕН КАЙРЫКТАР

(Аңгеме)

Бүгүн асман чайыттай ачык. Мен койлорумду жайып Кум - Коктуга жөнөдүм. Адатынча утурлай үрүп "Барбос" аттуу кара дөбөт чыкты. Койлор да көнгөн адатынча короого өздөрү жөнөштү. Койлор кумдуу жердин куйкалаган күнү ысыганда, дубалдын түбүндө көлөкөгө далдаланып жатышат.

Бул жалгыз там жана короо, бул үйдө жашаган Келдибек ака жана аялы Майсара эже жана уулу Жыргалбек.

Мен ушул кишилердин эки жүзгө жетпеген кой - эчкисин кайтарам.

Тээ тиги Аксуу дарыясынын жээгинде турган жалгыз домик менин үйүм, мен ошол жерде үй бүлөм менен жашайм. Суунун бою малга ылайыктуу деп Жыргалбек ошол жерге бизди көчүрүп келген.

Ал эми бул Кум - Кокту кыштоо, дарыянын жээгинен үчтөрт чакырым аралыкта.

Кээде койлорду жайганча келип, Жыргалбектин үйүнөн туз, чай, ж.б. керектүү нерселерди алып кетем.

Көбүнчө Жыргалбек үйдө турбайт, Газ 52 машинасы менен отун жүктөп (паска) Мургалка кетет. Мен кой жайып келсем Келдибек ака аябай сүйүнүп, жетине албай кубанып калат.

Бул өрөөн зеригиштүү, ээн талаа эч ким жок. Дарыянын боюнда мен жана үй бүлөм, Кум-Коктуда (кыштоодо) Келдибек ака үй бүлөсүнөн башка эч ким жок, кээде мал жан издеп же отун алганы эле бирөөлөр келбесе атайын бизге эч ким деле келбейт.

Келдибек ака ак-көңүл, ичинде кири жок, бала кыял, меймандос, алтындай адам. Мындан бир канча жыл мурда авариядан улам, эки буту иштебей калган экен. Балдак ме-

нен кирип чыгып, эч кыйналбастан баардык жумуштарды өзү аткарат. Жаш мезгилинде шофёр болуп иштеген экен.

Ассалому алейкум деп мен босогону аттадым. Келдибек ака терезеден сыртка көз салып отурган экен.

:Ва алейкум салам, кел бача келегой. Кандай куатым кыйналбай эле отурасыңарбы? бала- чакан тынчпы? мал жан аманбы? ден соолугунаар жакшыбы? кыйынчылык жокпу? деп астейдил баарын сурайт, менин келгениме кубанып.

:Биз жакшыбыз куатым отурабыз кампирим экөөбүз. Жыргал паска (Мургапка) кетти, майда-чүйдө продукта алып келгени....

: Сен келип мана жакшы кылдың бача. Гапташип отуруп, чай-пай ичип анан кетесиң бача дейт, жетине албай. Ээ жакшы мана жакшы кылдың, мен да аябай зериктим, эч ким жок, келген кеткен да эч ким жок отурабыз .

Дасторкон үстүндө узун сөзгө кирдик.

:Ээ бача көптү көрдүк көп жакшы адамдар өттү, Союз учурунда оо ол мезгилде биз жаш кырчындай жигиттер, не деген гана жакшы адамдар менен чогуу иштештик, чогуу жүрдүк, ишти да чогуу кылат элек, кийикке да чогуу барат элек, балыкка да чогуу барат элек. Биздин тушубузда Союз гүлдөп, оо ана бача коммунизмде биз жашадык. Ол убактар эми бир өттү кетти да.

:Кандай гана доорлор өттү, не деген жакшы адамдар өттү а бача ээ. Келдибек ака өткөн доорду, өткөн жаштык күндөрүнү, ошол мезгилдеги чогуу жүргөн адамдарды эстеп бир аз жашып кетти.

Тамекисин күйгүзүп улам - улам тартып коет.

Менин көз алдымда баары элестеп, бир кызыктуу кино көрүп отурган сыяктуу болуп отурдум.

Кыялымда ушул кишинин тартып жаткан тамекисин түтүнү, ошол өзү айтып жаткан СССР мезгилиндеги элес көрүнүштөрдү, ошол мезгилдеги куулук - шумдугу жок ак-пейил, ак-көңүл асыл адамдарды, мага туман сыяктуу күнүрт түскө боёп көрсөткөнсүп жатты.

Ошол доордогу ошол мезгилдеги жакшы адамдар баары-баары биригип алышып, кимгедир? эмнегедир? Таарынышып, тээ кулак уккус көз көргүс алыс узак тарапка, кандайдыр бир белгисиз учуучу аппараттар менен, (НЛО) кетип калган сыяктуу мага сезилип жатты.

Келдибек ака тамекисин улам - улам тартып сүйлөйт.

Кыялымда мен да бийик учуп көккө көтөрүлдүм. Чар тарапка көз салам.

Кана? Кана?

Эч ким жок ,...эччч кимм!

Сол жакта Кара-Жылга кыйраган Союздан калган застап (заства).

Оң тарапта бир канча чакырымдан соң Союздан калган кыйраган Метеостанция жана Эски аскердик бөлүктөрдүн урандылары. Кыйраган имараттар, ураган дубалдар, казылган чукурлар. Ар жерде керексиз темир тезек жана башкалар... Башка эчнерсе көрүнбөйт

Кыялдарым кыйрагансып жерге түштүм.

Жанымда тамекисин улам- улам тартып эсил кайран СССР менен кошо жакшы күндөрүн, жакшы досторун, жана жаштыгын жоготкон Келдибек ака отурду....

Эч ким жок.

Ээн талаа.

Жалгыз тамда мен жана мен жакшы көргөн жакшы адам Келдибек ака.

ЭЭНСИРЕГЕН ЭСКИ СТАНЦИЯ

(Ой толгоолор)

Алыскы Памир тоолорунун арасындагы түздүктө шамал аркырап жүрүп турат.

Ээн калган станцияда жалгыз караан көпкө ойлуу отурду, анын жаныдагы кара ит бурчтагы эски темир ящиктин ичине кирип жатты. Жалгыз адам аркыраган шамалдан жашынып дубалдын түбүнө барып кайра отура кетти. Ал тамекисин алып тарктанча көпкө ойлуу отурду. Ал бүгүн өзгөчө ойлуу эле. Бул Станцияда жалгыз адам көп жылдар бою ушул Станцияда метеоролог болуп иштеп жүрдү, ал ушул жерде не бир сонун жаштык күндөрүн өткөрдү. Анан күндөрдүн бир күнүндө СССР кулап баары өзгөрдү, баары кетишти жалгыз ушул имараттар менен кошо жалгыз караан өзү калды. Андан бери канча жылдар өтсө да эмнегедир кеткиси келбеди, бул караан ээн станциянын кароолчусу Жалил аттуу киши эле. Жалил колунда бар бир аз мал-жандыктары менен алектенип, ошолорду жайытка алып барып жайып келет, кайра келе жатканда бир боо терскен казып аны байлап үйүнө көтөрүп келет. Кээде дарыянын өйүзүнө өтөт, станциянын бет мандайында асма көпүрө бүтүнкү күнгө чейин иштейт, эгер бул кароолчу болбосо асма көпүрө да баары талкаланып тонолуп кетмек.

Станция Мургап шаарчасынын борборунан алтымыш чакырым алыстыкта жайгашкан, мал жан жоготкон, машинасы жолдо бузулуп калган бирөө эле жатар конокко келбесе, бул жерге эч ким келбейт.

Станциянын катар салынган кампаларынын баары эшик каалгалары бек, айнектери жыгач тактайлар менен бекитилген. Гараждарда эски дизелдик электрогенераторлор иштебей турат.

Мындан үч жылдай мурун кароолчуга айлык маяна деле берилчү эмес, кудайга шүгүр азыр бир аз маяна чегерилет, бирок аны беш-алты айда бир чогултуп тээ алыскы Душанбеден алып келип беришет же дайындуу бирөөдөн берип жиберилет.

Мурдагыдай иш жок, бир кездерде иш кызуу журуп күн сайын борборго сводка берилип турат эле. Бул жерде көптөгөн адамдар иштеди, Яфталов, Серёга, кыргыз Анапияев Султан аке жана башка көптөгөн адамдар ушул станцияда көп жылдар эмгектеништи.

Султанбай аке пенсияга чыкканга чейин ар-дайым шерик болуп жүрүп анан ал киши да айылга кетти. Ошол күндөн баштап Жалил кароолчу жалгыз калды. Ал жалгыз жашоого жедеп көнүп калган, баарын өзү жасайт. Эски темир кровать төшөчүлөрүн зыңкыйтып жыйып, тамак ашын өзү жасап ичет, кээде каникулда айылдан балдары үй-бүлөсү келип жанында жүрөт алар кайра окууга кетишет.

Станциянын жанынан Ак-Суу дарыясы агып өтөт, жазында аралга келгин куштар толуп канаттуулардын кыйкуулаган үндөрү угулуп Станция анчейин жалгыз-сырабай калгансыйт. Станцияда приборлор көп болчу, бири абанын нымдуулугун, бири шамалдын багытын жана ылдамдыгын, бири суунун агымын жана денгеелин ченеп белгилечү. Борбордон чоң чоң үйдөй шарларды алып келишер эле аларга жеңил аба толтурулуп атайын прибор байланып анан асманга учурулат эле. Бул станция СССР мезгилинде өзүнүн маанилүү орду бар болчу. (АМГС) АэроГидроМетеостанция болуп өз кызматын аткарат эле.

Эми мынтип эч ким жок кайран СССР менен баары жок болуп кетти.

Жалгыз кароолчу деле кетип калса болмок, бирок ал эмнегедир ушул жерди таштап кеткиси келбейт. Бул

жерлердин кандайдыр бир сыры бардай сезилет, ал ички сезимин ушул жерге байланып калганын сезет туят.

Ал пенсия курагына аз калды бирок пенсияга чыккандан кийин да кеткиси келбейт.

Бул жердин өзүнүн дүйнөсү өзүнүн сыры, шуулдаган шамалынын үнү, баары баары өзгөчө бул жерди таштап кетүү билген адамга оор.

Жылдар өтө берет экен, бир кездерде Станцияда Москвадан Ленинграддан келишкен орус жигиттер кыздар Алматыдан келген казак балдар кыздар бар эле, бул жерде ар улуттун өкүлдөрү баары бир туугандай эле. Ал кезде күн сайын кечкисин жумуштан чоң чогулуп отуруп ыр ырдашып дасторкон жайышып шандуу кече болор эле, кээ бир күндөрү туулган күндөр болор эле.

Көрсө ошол жылдар не бир керемет майрам болгон экен, жаштыктын жанып турган жылдары экен. Жалил кароолчу ошол күндөрдү көп эстейт. Ал өзүнүн ушул Станция менен терең чырмалган тагдырын көп ойлойт, ал жаштыгын өткөн өмүрүн ойлойт. Аны баары таштап кетип калганын сезгенде ички дүйнөсү аңтарылып кээде көзүнө жаш тегеренип кетет. Ал Станциядагы ошол мезгилдеги адамдарды ошол кездегидей эле жап жаш бойдон элесте берет, алар кандай жүрүшөт экен, картайды бекен, деги аман соо бекен. Дизелиз Саня шайыр казак кызы Сауле, метеоролог Душанбелик кыз Феруза алар азыр каякта эмне кылып жүрүштү экен? Алар да мени эстээр бекен? Алар Станцияларын, анда өткөн жалын жаштык күндөрүн эстей бекен, Жалил кароолчу көзүнө жаш тегеренип кетет кээде, эхх алар эми баарын унутса керек андан бери жыйырма жети жыл өтүптүр, түүй ата ошончо жыл оозго оңойбу. Алар учкан куштай кетишти, алар мени жана Станцияны эчак эле унутуп калышкан сыягы. Жалил кароолчу терезенин түбүндө кайра ойлогорго чөмүлөт, - - жок, жоок, алар мени

унутушпайт алар Станцияны унутпайт, - алар бизди эстейт. Балким алар бир күн кат жазышат, алар кат жазышып Душанбедеги Метеорологдордун башкы кеңсесине алып барып берсе алар мага сөссүз берип жиберешет, алар мага эмгек маянамды бергенде кошуп берип жиберешет. Ал кубанып кетет, болот ошондой кылса кантип болбосун алар кат жазышса мага сөссүз тийет. Алар каякта болду экен деги?

Жалил кароолчу печкадагы өчүп бараткан отту кайра тутандырып жатып, түпсүз ойлогорго кайра чөмүлөт. Жок, жок алар эми эч качан кат жазышбайт алар Станцияны эбак унутушкан, алар мени унутушкан.

Жалгыз кароолчу шаабайы сууп ойлуу көздөрү менен печкадагы күйүп жаткан отту тиктейт. Алар станцияны эбак эле унуткан,, демек алар өткөн жылдарды баарын баарын унутушкан.

Кароолчу селт этип чочуй саатты үнүлүп тиктеди, саат жебеси так он экини көрсөтүп туруптур.

Ал жатууга камынды, сыртка чыкканда шамал акырындап калган экен.

Ал кайра кирип эски керебетке жатып чыракты өчүрдү.

Ал уйкусу качкан үмүтсүз көздөрүн жүлжүйтүп акырын үн чыгарып сүйлөп жатты, - алар чын эле Станцияны унутушканбы? Алар бизди унутушканбы???

Жалил ага Метеостанцияда жыйырма жыл жалгыз жүрдү, китеп берип жибердим, силерди эстейм деп ыйлайт.

Балдары, кыздары шаарга алып келди, көнбөдү, кайра кетип калды.

Эхх, туулган жердин касиети..

МУМИЯ ИЗДЕГЕН ГЕОЛОГДОР

(Аңгеме))

Мен бала кезде Памир тоолорунун арасында чонойдум . Биз кырда (тоодо) топоз бакчу элек. Мен бешинчи класста окучумун. Каникулда тоого келип атама топоз кайтарышам.

Күндөрдүн бир күндөрүндө биз тарапка уаз автомашинасы келип токтоп калды ал машинадан эки адам түштү да артынан чоң-чоң баштыктарды түшүрүштү. Уаз чаң ызгыган бойдон кайра кетти. Жанагы чоочун адамдар түз эле биздин үйгө чыгып келишти.

Чоочун адамдар, жергиликтүүлөргө окшобойт. Бирөөсү бою узун жашы 35-40 чамасында, сакалы өскөн көзү көк чачы сары, бирөөсү жаш курагы элүү чамасында, мурду кырдач кашы койуу, бүктөмө кепканы баса кийген (кянодогу бир каарманга окшоп кетет) .

Ал мезгилде атайлап мал сал издеп эле бирөө барбаса, алыскы бизге эч ким деле барчу эмес. Чоочун коноктордун келиши, мен үчүн өзгөчө күтүүсүз жана кызыктуу болду. Таң калып карайм. Здравствуйте деп жылмайып учурашат. Алам конокторго чай берүүгө камынып, дасторкон салынды. Чай үстүндө атам коноктор менен кызуу сөзгө кирди. Мен сөзгө кызыгып баам салып коноктордун сүйлөгөнүн, өң-түсүн, кыймыл аракетин жазбай тиктеп таң калуу менен карайм. Коноктор орус тилинде, анча мынча өзбек тилини аралаштырып сүйлөшүп жатышты.

Орусча кээ бир сөздөргө жакшы түшүнбөйм, кээ бир сөздөргө түшүнөм, ошентип эсим ооп отурдум. ДУШАНБЕ дейт, :город Душанбе дейт, ыыы. - Бул коноктор алыскы Душанбе деген шаардан келишиптир. Союз гүлдөп турган мезгилде, геолог болуп иштеген экен. Булардын тоолорго

биринчи сапары эмес, тээ мурдатан Памир тоолоруна бир канча ирет келип иштеп кетишкен адамдар экен. Дегеле тоо арасынын кокту колот коен жатагына чейин билишет экен. Жылга жыбыт жер суу аттарын бирден санап айтып отурушат. Да слева, левая стороны Пышартский хребет дейт. Сөзгө кызык жаным айтылгандарды кулакка куюп, абдан кызыгуу менен узакка угуп отурдум. Баам салып баарын түшүнүп отурдум. Айтымдарында СССР деген гүлдөгөн доор бүтүп, бул геологдор жумушсуз калыптыр. Айлык жок, жумуш жок, көптөгөн геологдор башка аймактарга Россия тарабына ооп кетип жатышыпт ыр. Бул геологдор да эки жылдай жумушсуз жүрүшүп, анан ушул тоолордон мумия алып кетишкени келишиптир. Памир тоолорунун мумиясы өтө таза жана даарылык касиети жогору сапаттуу болот деди. Кардарлар башка жердеги мумияларга караганда бир топ кымбат сатып алышат экен. Келген коноктордун мумия боюнча айткандарына караганда, бул иштин артында көмүскө бир канча олчойгон акчалар бар экен. Бул геологдорду да, ошол мумия соодасы менен шугулданган бирөөлөр каржылап тоого мумия чогултуп келүү үчүн жөнөтүшүптүр. Биз бүтүн силердикинде жатып алалы, эртең тээ жогору барып ошол жерге чатырыбызды тигип жайгашабыз, эки жумага жете турган азык түлүгүбүз бар дейт. Эки жума мумия чогултуп анан кетишет экен. Мумия издегендер күндөн күнгө көбөйүп, мумия учурда чоң соодага айлана турганын айтышты. Атама тамаша чын иретинде он кап (мешок) мумия чогултсаңыз бир мотоцикл, ал эми жыйырма кап чогултсаңыз бир машина аласыз ала турган адамдарды биз таап беребиз деп айтышты.

Узун бойлуу сакалы өскөн геолог, сүйлөп жаткан сөзүн бүтүрүп эмнегедир саамга ойлуу отурду. Көздөрүндө не бир кусалыктын, не көңүл өйүтөн санаанын издери байкалып

турду. Мен үчүн бул геологдор мумия издебей эле, жоготкон жаштык мезгилин, СССР дин гүлдөп турган учурундагы жыргалчылык доорун, бактылуу жашоолорун дал ушул Памир тоолорунун арасынан издеп келгендей сезиле берди. Мм да даа дейт атам да. СССР дин кулаганына жаны кейиштүү. Мурдагыдай болбой учурда баардык нерсе тартыш болгонун да айтышты. Бир кездерде геологияда иштеп жүргөндө алган атайын кийимдер, бут кийимдер, баштыктар, чатыр жана башка керектүү шаймандар, табылгыс курал болуп ошол буюмдардын учурда мумия чогултууда чоң пайдасы тийип жаткандыгын айтышты.

Коноктор түндүн жарымына чейин атам менен кобурашып, улам- улам көк чайдан ичишип - "ПАМИР" тамекисин түтүнүн буруксутуп тартышат. Үйдүн ичи тамекинин жытына толуп кетет, а мага кайра ошол нерсе жагып турду.

СССР дин кулашы, тоолордогу мумия, сакалы өскөн геологдор, ушундай нерселерди ойлоп жатып уктап калыптырмын.

Эртең менен апам, тур балам тур дейт, ордумдан туруп сыртка чыксам геологдор жүрүшүптүр. Чоң асынма баштыктарын чачып керектүү жүктөрүн бөлүштүрүп жатышыптыр. Мен таң калып карайм, буюмдарын колум менен кармалып көрөм.

Эки кишилик брезент чатыр, алты топозго байлап тарттырса да үзүлбөчүдөй бышык узун аркан (жип), темир саптуу керки, жыгач саптуу керки, башка тагып жүрүүчү фонарик, консервалар, кургатылган нандар (сухарик), темир казыктар, "Памир" деген жазуусу бар сигареттер, айтор баары баары бар экен.

Менин буюмдарга таң калганыма кубанышып тигилер : очен хороший, Союз, СССР деп баш бармагын көрсөтүшөт.

Менимче: бул буюмдар тоого ыңгайлуу, сапаттуу, бышык, азыр мындай табалбайт деген сыяктуу.

Алар буюмдарын тээ ата бабаларынан калган таберик сыяктуу аздектөп, аяр кармап аарчып тазалап ирээтке келтирип өз-өзүнчө салып жатышты.

Геологдор эртең мененки чайды ичип бүтүшүп, атама апама чексиз ыраазы болгон түр менен: Большое спасибо, деп колдорун кысып жатышты. Бизден өйдө чоң жылганын башына чатыр тигип ошондо конушат экен.

Арадан бир жума өткөндө атам экөөбүз геолог досторубузга тамак -аш алып бардык. Чатырларын таштын түбү, суунун боюна ыңгайлуу жерге тигишиптир. Чоң-чоң ак каптарда (мешок) мумиялар турат. Охоо көп мумия чогулутуптур э дейт атам кубанып.

Аңгыча алар да тоодон түшүп келишти, бир сааттай аркы беркини сүйлөшүп кайттык.

Ошентип геологдор он-беш күндөй тоо аралап, үңкүрлөргө кирип, бир далай мумия чогултушту.

Он жетинчи күнү тээ төмөндөгү жол менен, ГАЗ 66 автомашинасы келип жүктөрүн жүктөп калышты. Бизге келер бекен? же түз эле кетип калышабы? деп ойлонуп калдым. Жүктөрүн жүктөп түз эле биздин үйдү көздөй келиштилер.

Биз менен кучакташып коштошту! Атамды кайра кайра кучактайт "хороший человек" дейт улам улам колуну кыса кармап апамдын.

Менин бетимден өөп баарыбыз менен коштошуп кетиштилер.

Мен бир аз ыйлагым келип кетти, эхх жүрө берсеңер болмок!

Аларга биз үйрөнүп көнүп калыптырбызда көрсө.

Геологдор кетишти, биз адаттагыдай эле тоо арасында жашап калдык .

Мен барсам турсам ошолорду ойлойм, балалык аруу сезимимде аларды аяймын, атамды аяймын. Эхх атам тоо арасында эч качан картайбай, оорубай жүрсө экен деп тилейм.

Мен чоңойсом геолог болом дечүмүн. Мен геолог болсом ушул Памир тоолорунун коюунунда иштейм деп кыялданчумун.

Бирок, бизге келген коноктордон кийин, менин кыялым айнектей кумга сиңген суудай жок болду !

Жок дейм мен, жоок мен геолог болбойм, боло да албайм!

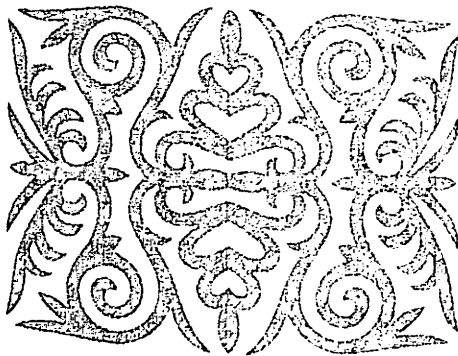
Себеби Союз жок болду демек геологдор да жок дейм!

Кайра өзүмө өзүм айтам : Мен геолог боло албайм, бирок мен ар- дайым Памир тоолорунун арасында калам !

Мен атама жардам берем !

Мен атама топоз кайтарышам !

Мен тоолордо топозчу болом !

Салам алыскы Памир тоолорунун арасында жүргөн иним Мераж !

(Ой толгоолор)

Сен азыр алыскы тоолордун арасында кайберенге түнөктөш болуп, не бир кызыктуу күндөргө күбө болуп соонун ырларды жазып жашап жүрөсүн!

Бир мезгилде мен да ошол улуу тоолордун арасында жашап жүргөнүмүн. Мен 18 жашымда ошол улуу тоолордун улуулугун жан- дүйнөм менен сүйүп, касиетин көкүрөгүм менен туюп аруу таза ыр дүйнөсүнө кезиккем. Сага кудайым жакшылыгын ыроолоптур, касиетин буюруптур! Сенин жан-дүйнөң өзгөчө, сен ошол улуу тоолордун коюунунда жүрүп, дагы далай соонун чыгармаларды жазарыңа мен терең ишенем!

Сен тоодон ийген мөлтүр тунук булаксың. Ылайым чоң дайрага кошулуп деңиз океандарга төгүлүп куй!

Памир тоолорундай бийик бол !

Тоолорго менден сагынып салем айт !

Сени терең урматтап тоолук агаң Өскөнбай.!

Шамал шамал соолутбагын тоонун гүлүн,
Саман сымал сапырбагын чөптүн бүрүн.
Ыр букет арнайм жазып ыр сүйгөнгө,
А бирок үзбөйм үзбөйм гүлдүн бирин .

(Тоо гүлдөрүн үзбөгүлө!)...

ДАРАКСЫЗ ДАРАК

(Ой толгоолор)

Узак жол улуу тоолор ыраактагы,
Дараксыз жердин көрктүү дарактары !

Мен ушул "Дараксыз Дарак" атуу төрт саптарымды дарак өспөгөн жерде тамыр алып мөмөлөп, саябан бак дарактарга айланган, тээ бийик тоолу Мургап (Чыгыш Памир) жергесиндеги кыргыздарга арнап жаздым. Шамал суук бийик тоолор, түтөк дамыгуу, мындай климаттык оор шартка байланыштуу бул жерде дарак өспөйт. А бирок дараксыз ошол жерди сүйүп аздектеп, орун очок алып миңдеген жылдар бою бир ууч кыргыз калкы мекендеп келет. Бир барган адамга дараксыз жайдак талаалар комсоодой көрүнүшү мүмкүн. А бирок ал жердеги кишилердин мүнөз, кичипейилдиги, меймандостугу жана бийик адамгерчилиги пенденин көңүлүнө жашыл көктөмдөй элес берип, дараксыз жерде дарактай адамдар бар экендигин айгинелейт.

Бийик тоолу жерде дарак болуу оңойбу! Бирде шамал катуу согуп дарактардын жалбырактарын учуруп кетет, бирде суук катуу болуп дарактардын тамыр өзөгүнө чейин муздатып үшүтүп кетет, бирде күн жылуу тийип чанкатып суусатып кургатып да жиберет. Кандай учур болбосун дарактар кайрадан көктөп, тирүүлүк жолун улап улам бийиктикке карай бой керип кол созо берет. Дараксыз жердин адамдары дараксыз жерлерди ээн калтырбай, адамдык милдет вазийпаларын аткарышып жашыл бактай жашоо образын түзүп жашап келишет.

Шамал катуу соккон жерде дарак болуу оңой эмес.

Дараксыз жердеги дарактай адамдардын жан- дүйнөсү мөмөлүү бак жана көңүл эргиткен көркөмдүү көк- жашыл токой !

Узак жол ашуу белде ыраактагы,
Мезгилдин тарых жазган барактары.
Тамыры тоо элинин силерсинер,
Дараксыз жердин көктөм дарактары.
Узак жол ашуу белде ыраактагы,
Дараксыз жердин көрктүү дарактары !

Муз - Көлдө шамал!

(Ой толгоолор)

Мен келдим суу сурап Муз-Көлгө, жолдун боюндагы жолчулардын үйүнө. Өзүм да аябай суусадым анан машинадагы канистрга да суу алышым керек эле. Иттер мени утурлап үргөндө, үйдөн жашы элүүлөргө барып калган бир кара тору эже чыкты.

Кел садага болойун! Кел куатым! дейт. Үйгө киргизди алжай сураштык, ата - энемди ата- теңимди сураштырып мага тууган болуп чыкты. Үкам болот экен жөлөгүм дейт. Кубанычында чек жок. Дасторкон жайып бар тапканын алдыма койду, же ал дейт кубанычында чек жок, менин да сендей балдарым бар, балдарым бири койго кетти бирөөсү Кара-Көлгө кетти дейт.

Ойлонуп отурдум: Оо садага болойун кең пейил, меймандос, ак-көңүл, Сарыколчу кыргызым менин! Пейилиң Сары-Кол талааларындай чалкып жаткан кенен! Адамгерчилигин Памир тоолорундай бийик!

Бар бол! Бар бол! Ылайым жоголбо! Соолуба!Кемибе!
Арыба! Түгөнбө! Менин сүйүктүү жердештерим !
Силер жакшы адамдар менин жүрөгүмдөсүңөр!

Муз- Көлдөн кимдер өтпөгөн,
Бек хандар кеткен көптөгөн.
Миң ирет шамал соксо да,
Муңайбайм дүйнөм кеп- кенен.

Ак -Байтал жолу сапарым,
Алыста өмүр катарым .
Сары-Колдо шамал кайрыктар ,
Муз-Көлдү бойлоп басамын .
Сан ойду издеп сайлардан,
Жан - Дүйнөм балким байланган.
Толтосу толо тоолуктар,
Жүрөгүм ырга айланган.

Муз-Көлгө барсам ыр шамал,
Муз кечсем дагы мунайбайм !

**Сары-Колдук кыргыздардын күнүмдүк
турмушта колдонулуп жүргөн сөздөрү**
(Баяндама)

Көөнө - Эски.
Дуак - Казандын капкагы.
Көкмөк - үч жашар Кулжа.
Бодо - эки жашар Кулжа.
Бакчык- эки жаштагы тоо эчкиси.
Кайлык- Түгөй, (Колукту).
Балдыр- Оо илгери.
Пырсылдак - Мылктын түрү.
Чачма- мылтыктын түрү.
Алма баш-мылтыктын түрү.
Чүпүрөк баш - аял.
Чүлүк- өгүздүн мурдундагы того.
Чарык- Бут кийим.
Жалчиман- Тамак.
Мыткыма- Майга умачталган талкан.
Чапак- Жалпакталып кургатылган топоздун тезеги.

Сээри- Курут жайган сөөрү .
Улоо-Унаа.
Көөрүк- чок үйлөөчү аспап.
Жел баш- мурду бычык.
Куурма - Куурдак.
Каңирайган- Мурдунун тешиги чоң.
Колко-Суурдун кичинекейи
Козуга- Аркардын кичинекейи.
Таарым -Тоо илбирси заара кылуучу жер.
Шинек - мергендер жашынуучу таштан салынган жай
(буктурма)
Зубала- нанга даярдалган тоголок камыр.
Көптүргү - камыр ачыткан ачыткы.
Горошо - майда кык (көн)
Жороп - Жүн байпак.
Алман - Ан уулаганда эчки текеге койулуучу ит.
Айдама- Аркар кулжага койулуучу ит.
Пайнек- Кооздолуп жасалган бычак кап.
Төтөгө- Боз үйдүн көрк берип турган кичинекей төрт
чарчы кооздолгон кийиздери.
Көпчүк-жаздык.
Толто-Чөбөгө.
Боз май- эритилген каймак.
Сыйрым- Аркар этиндеги май.
Постек - Ашталган тери.
Ганар- Чөп каптаган чоң баштык.
Катта- чоң.
Татти- ширин даамдуу.
Бейакыл- акылы жок.
Сары гидир- топоздун этиндеги май.
Паймерек- Айран кошулган сүт.
Убай- Май кошулган курут.
Койутмак - сүт кошулган айран.

Эжигей- ириген сүттөн жасалган тамак.
Камзүр- Кемсел.
Эңке - Кулжанын чүкөсү.
Ашык-Чүкө.
Бабалак - мүйүздөн жасалган томпой.
Козуга- Аркардын козусу.
Гажыр- Канаттуу куш.
Аңыр- Канаттуу куш.
Терскен- чөп өсүмдүк. (кустарник).
Көөрак-чөп өсүмдүк (кустарник).
Таан оту-өсүмдүк.
Бозноч-өсүмдүк.
Калама-таштан тизилген короо.
Гүбүр- дарыя үстүндө тоңгон муз.
Гүбүрлөп кетти - муз сынып сууга түшүп кетти.
Тарп- өлгөн малдын денеси.
Көтөрөм- арык (сташённый)
Жулук- кайыш жамачы.
Шоона- эшилген жүн.
Күн чырак- Солнечный лампа.
Курмушу- Эски кийиз.
Сызык- Чиза.
Чылым- Тамеки.
Какмач- Куурап калган тамыр (отун)
Мойнок- ашуу.
Корс- Ачуулуу.
Таш Кол- Сараң.
Капа- (кэпэ) кичинекей мал сарай.
Камак- түрмө.
Калак- күрөк.
Бүлөө таш- пычак курчуткан таш.
Пычкак- Кир катып калган койдун бутундагы жүн.
Шуушаң- кой кырккан кайчы.

Көгөн- Козү байлаган жип.
Желе -топоз байлаган жер.
Козу жашык- козу салган ящик.
Кылчык - кылдуу жүн.
Шоона- эшилген жип.
Козу торбо - козу салган баштык.
Мылгыйык- даамсыз. (даамы жок)
Митан- тузсуз. (Тузу жок).
Шөөла- Күрүчтөн жасалган тамак.
Чай туткуч - Чайнек кармоочу чүпүрөк.
Накчегер- чок кармоочу аспап.
Газампир- мык сууруган аспап.
Чөөлү- боорсок бышырган аспап.
Чий боорсок- боорсоктун түрү.
Соога - тартуу (белек).
Жооган- майсыз.
Ушу жок- алы жок.
Гаңгир баш - акылсыз.
Куу кулак - ак кулак.
Гарып - алсыз бечара.
Гөр- Мүрзө.
Гөш - эт.
Чыгдан- Чийден жасалган тасмал.
Чакмак- от тутандыруучу буюм.
Чабыра- Зымдан жасалган короо.
Чулук- Саздуу жер.
Дөмөр - Саздуу жердеги дөңсөөлөр.
Алап- ундан жасалган атала.
Аарыдым-Чарчадым.
Седеп-бермет топчу.
Марбет- бермет.
Шуру- мончоктун түрү.
Чачпак- чачка тагылуучу кооз буюм.

Жамбы- Уютулган күмүш.
 Гөзөө- Орозо кармабаган адам.
 Шиш- Көсөө.
 Хам- Чийки.
 Бехабар- Кабарсыз (кабары жок).
 Коңултак- жылаңаяк бут кийим кийүү.
 Жылаңаяк- жалаң бут.
 Сары кар- жайда жааган кар.
 Баар - жай .
 Пайча-багелек (Шымдын багелеги).
 Паана- Шамал тийбеген далдоо жер.
 Басырык-Шамалдан сактоо үчүн боз үйгө салынган салмоор.
 Ташпиш -түйшүк.
 Оот-кудук.
 Быйрак- Койдун куйругу.
 Шоона-жундөн эшилген жоон жип.
 Каалга-эшик.
 Мүрда-өлүк.
 Саип мүрда-Каза болгон адамдын жакындары (Сөөк ээси).
 Орогон - тамактын түр.
 Апыз - акын ырчы төкмө.
 Тот-Муз үстүндөгү каргын суу.
 Сарыпай- Кийит.
 Чыпта-Кап.
 Ыскаат - жаназага келген адамдарга маркумдун жакындары тарабынан берилген белек.
 Кептеш- эки тоонун ортосу (булуң).
 Сурп- Ак кездеме.
 Супура- камыр жайылуучу тасмал.
 Гыжек- кыл кыяк.
 Тулуп- Тон.

Гыжыл- Кыжаалат.
 Көөрүк- от үйлөгөн аспап.
 Гүрүң бараң- таңкы убакыт.
 Карабаран- Алыстан көрүнгөн караан.
 Турук- кичинекей аска- зоо.
 Жеңче-нан бышырганда колго кийүүчү колкап.
 Таакы- териге жабышып калган жүн.
 Сөйкө - Кулаксырга.
 Саар- эртең менен.
 Үргүлжү - бүт баары.
 Тулга - казан асылчу темир очок.
 Дүрия - аялдардын баш кийими (жоолук).
 Нанүшта - эртең мененки чай ичүү (даам сызуу).

ЖҮРӨКТӨ КАЛГАН МАХАБАТ

(Аңгеме)

Жылгадагы таш агызчудай болуп агып жаткан, катуу суудан, тору жорго үркүп кечүүнүн жанына барбай моюнуну ары көздөй бура салып кетти. Таабалды аксакал шашканынан уламбы, же ачуусу келдиби айтор, учу түйүлгөн өрмө камчы менен, жоргонун жоон санына чаап чаап алды. Камчынын уусуна уукту окшойт, тору жорго сууну жирей жээкке атып чыкты.

Таабалды аксакал бүгүн көңүлсүз, маанайы чөгүңкү. Төмөнкү айылдан Тунук кемпир өтүптүр, Ошого жаназага шаша буша жөнөгөнү да жөндүү. Тунук кемпир демекчи Таабалды аксакалдан эки жаш кичүү, быйыл алтымыш сегизде, күйөсү өткөнүнө үч жылдын жүзү болду. Аксакалдын көзүнө өткөн күндөр кино сыяктуу тартылып жатты. Оо анда күз кургүштөп, ак төөнүн карды жарылган мезгилде, өйүзкү Молотов колхозу чоң слет өткөрбөдү беле. Кырчындай жаш жигит ошондо ат чаап, улак тартып көпчүлүктүн назарына илинген. Тер баскан күлүгүнү демите, чаңкоосун кандырганы кыркалай тигилген боз үйлөрдүн жанына бастырып барганда, дал ушул кош өрүм кундуз чачы буралган Тунук, жанында дагы бир сулуу кыз күлө карап кош колдой ак чыныга кымыз сунган. Ошол кездерди эстеген аксакал жоргонун тизгинин кага кайра ойго батты.

Эпчил эмес беле, эбини таап майрамдан соң жолугуп таанышты. Аты да өзгөчө экен, Тунук деген аруу таза ысымды жүрөгүнүн тереңинде бекем катып, аздектеп көпкө жүрдү. Тунук сууга келчү, ошол мезгилди көңүлдөн жаздым кылбай, көпкө күттүрбөй, аркы өйүздөн өтүп келип жоолугуп сүйлөшүп жүрдү. Эки ортодо жылуу сезим пайда болуп, жүрөктөгү кичинекей учкундар алоолонгон отко айлана баштаганда, капыстан военкаматтан чакыруу кагаз келип,

Таабалды айласыз аскерге кетти. Ал мезгилде СССРдин закону катуу болчу. Бир мүчөң кем же бир орчундуу себеп болбосо, аскерден калуу мүмкүн эмес болчу.

Алыскы Орусиянын жеринде үч жыл аскердик милдетин өтөп жүрдү. Ошол убакыттар аралыгында үч жолу кат жазып, бир жолу кат алды. (Мени ата - энем күйөөгө бергени жатат, мени эстебе унут. Өткөн күндөрдү баарын унут кош бол). Ушул кат жүрөгүнү тилип кеткендей болду ошондо. Ошол ошол болду үч жыл аскердик милдетин өтөп жигит айылга келди, ал убакта Тунук үй бүлөлүү болуп бир уул тапкан эле. Андан бери канча жылдар өттү, канча суулар акты. Таабалды үйлөндү очор - бачар болду, Тунук беш балалуу болду. Кезиккен жерде салкын гана баш ийкешип амандашып жүрүштү. Наркты салтты бузушпады, экөө тең тагдырдын жазганына баш ийишти. Бирок ортодо эч ким билбеген, бир улуу сезим бар эле. Аксакал башыны селт көтөрдү айылга жакындап калыптыр, боз үйдөн ыйлаган үндөр угулуп жатты, (эсил кайран энекем эми кайдан көрөлү). Таабалды аксакалдын жүрөгү сыздай солкулдап, өксүй аттан түштү. Боз үйдөн ыйлаган үндөр тээ алда кайда угулуп жатты.

Сарыкол (Памир) кыргыздары өзүнүн улуттук каада салтыны, ордо оюнун, комузуну, тилини, динини жоготпой, аздектеп аруу тутуп сактап келе жаткан улуу эл. Ушул эле улуттук маданий баалуулуктар менен бирге, кыргыз боз үйүнү да бүгүнкү күнгө чейин жасап, сактап, турмушта колдонуп келет. Кышында жылуу жайында салкын, Боз уй бул бизге ата бабаларыбыздан калган баалуу таберик. Боз үйүбүз биздин Сарыкол (Памир) кыргыздарынын ата бабаларыбыздын басып өткөн жолунун, тарыхын күбөсү.

Биздин ата бабалар боз үйдө төрөлүп, боз үйдө жашоо кечирип, боз үйдө өлгөн. Боз үй көчмөн кыргыздардын жашоо образын, кол өнөрчүлүгүн, маданиятын, жашоо тиричилигин, жана улуу философияны чагылдырган, жандуу искусство жана, улуу тарых.

Боз үйдүн жыгачы (сөөгү).

Бакан, түндүк, чамгарак, уук, кереге, эшик, (босого баш, босого аяк, жан жыгач).

Жабдуулары (кийиздери),.

Делбир, туурдук, (тутуу), туш кийиз, түндүк жабуу.

Боо чуулары.

Жел боо, уук тизгич, уук боо, кереге чалгыч, кереге таңуу, тегирич, делбир боо, туурдук боо, эшик боо, (таштамай), курчоо, кош боо.

Боз үйдүн ичи өзгөчө жасалат, ашкана тартылып, баштык, кош жабык, аяк каптар илинет.

Мен ал кезде ойноо бала элем, жайлоодобуз. Кечки күүгүм кире, иттер үрүп коштой, жонунда чоң аскер баштыгы бар бирөө келди айылга.

Кошуналар ары бери чуркашып айыл ичи кымгуут, аксакалдын уулу келиптир аскерден.

Эртеси чоң кара койду айландырып, аксарбашыл (назири), кылышты.

Казан асылып, боорсок эт бышырылып, айыл айтор бака-шака.

Коңшулаш айылдагылар келип, кучакташып көрүшүп жагты, айылдагы аксакалдардын кубанычында чек жок.,

Айтор баары шайдоот тойдогудай.

Ошол жайлоо, ошол кез күнү бүгүнкүдөй көзүмдөн кетпейт

Ошондо көрдүм, кырдач мурун өңү түсү келишкен, кен далылуу кара тору жигит экен.

Айтылган сөзгө күлө карап жооп берген, кара тору аскер мага өзгөчө жакты.

Жаңыдан жылгым келбейт улам улам барам, ошол үйгө.

Кара тору жигитти айылда ар бир үй, күндө бирден кой сойушуп мейман кылышты, коңшулаш айылга да кой сойуп чакырышты, айылдагыларга кошулуп мен бардым. Азыр ойлойм, ошол кездерде калпак жок бекен же билбейм, баары эле, кара тору жигитке өзбек улутунун баш кийими топу (такия), кийгизишет, атлес (атлас), кур курчашат.

Бала кыялымда, кара тору жигиттен чоң таасир алдым. Өзүмдү кайраттуу күчтүү чоң кишидей сезип, чыйралып калгансыям.

Эх ошол балалыгым, кара тору жигит, жайлоо, менин өмүрүмдөгү унутулгус көз ирмемдер.

Ал бирок чыныгы кыргыз жигити болчу, аң уулап мергенчилик кылганычы, айландырып дүп-дүп тизеге ура кийиз басканычы, кол ойното комуз чертип ырдаганычы.

Ойлойм, ойлойм азыр дале көз алдымда,

Оо андан бери канча суулар акты, канча жылдар өттү.

Мен ошол кишиге, туура жыйырма беш жылдан кийин жоолуктум, Чоң-Алай районунун Дароот айылында базарда. Ал киши көпкө сүйлөдү, мен аскерден келгенде, Сарколдо сенин ата энең менен коңшу (кошуна), жүргөнбүз сен анда кичине бала элең эсиндеби?...

Мен айтам баары эсимде ошол жыл мага өзгөчө болгон, баары, баары эсимде күнү бүгүнкүдөй эсимде. Ооба дейт андан бери канча жылдар өттү, канча адамдар өтүп кетти.

Уул кызым чоңойду, уул үйлөп небере көргөм дейт, бирок менин алдымда жайлоодогу, кара тору кырдач мурун жаш жигит эмес, мурутчан элүүгө таяп калган, башка чоочун адам турду.

Ээ мезгил, эх өткөн жыйырма беш жыл кара тору жигит-ти ушундай өзгөрттүңбү?.

Менин алдымда күлө карап ошол элес дале турду....

ААЛАМ ЧОКУСУНДАГЫ КЫРГЫЗДАР (Эскерүүлөр)

Тээ илгертеден эле кыргыз эли, жашоо цивилизациясын терең өздөштүрүп, тамак ашты сактоо, үнөмдөө, даярдоо бойунча мол тажрыйбага ээ болгон. Мисалы Сарыкол кыргыздары, апрель май айынан баштап, эл жайлоого көчүп барганга чейин, алдын ала ошол жерлерге мергенчилер барышып, кулжаларды атышып (аркарларды атышкан эмес, себеби бул айларда аркар төлдөгөн), эттерди муздуу күн тийбеген, жерлерге таш бастырып көөмп корумдаган. Себеби элдер жайлоого көчүп барышканда, майдын аягы июнь айларында күн ысып, аркар кулжалар бийикке жогорулай мөңгүлүү чокуларга (ылаандап), чыгып кетишкен. Ылаандап бийик тоого чыгып кеткен кайберенди атуу өтө кыйын жана мергендерге абдан кооптуу болгон.

Мал жандык көккө тойуп семиргенге чейин, эл ушул бекитилген эттерден, ар түрдүү тамак аштарды жасашып, ундан жасалган тамактарга кошуп азыктанышкан.

Ал эми өтө арык малдын (койдун) этини, көк жашык деп аташкан жана жешкен эмес. Көк жашык эт илээшкек жана жегенге жагымсыз болгон. Кайберен арык болсо да эти көк жашык болбойт, адамга жагымдуу. Август айларында жаш козу семирет, ошол мезгилде козу бышты, дешип жаш шырбаз семиз козуну сойуп жешкен.

Сарыкол (Памир), кыргыздары мал багуу, чарбачылык жагынан да чоң тажрыйбага ээ болушкан, жана бүгүнкү күнгө чейин ошол тажрыйбаларды колдонуп келишет.

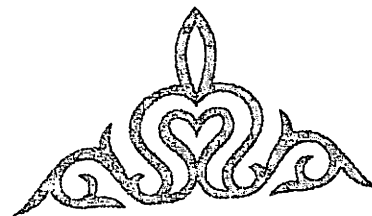
Мисалы койду өз убагында сууга салуу (купка), өрлөгөндө кыркуу, кочкорду өз убагында бөлүү, топозду, эчкини өрлөгөндө тыбытын тоноо, туут учурунда тескери келгенди, оңгоруу (гөлбөө). Кара баарда март, апрель, койду күн алыс сугаруу, (алгоо).

Бул мезгилде эки күн боз отко (тоого), бир күн шибер отко, жайытка жайуу, ж.б.у.с.

Көптөгөн тажрыйбага ээ Сарыкол (Памир) кыргыздары астрономия илимин да мыкты өздөштүрүшкөн, аба ырайын боолголоп билишкен, мисалы буга үч токоол, ай токоол, күн токоол, сары жылдыз токоол, сыйпыр, ай арасы, таараза, жана башкалар.

Ушул илимдер бүгүнкү күнгө чейин, Сарыколдо (Памир) сакталып турмушта колдонулуп келет, буга мисал Көөнө - Коргон айылынын тургуну, Жумабай Маматалиев аксакал, бул киши илгерки кыргыздын, ай күн эсептөөлөрүн беш колундай билет, жана ар күн сайын жаратылышка асманга сарасеп сала, күндөлүк дептерине жазып жүрөт.

Улуу Памир тоолорунун койнундагы бир ууч кыргыз эл, бул улуу журттун басып өткөн тарыхы, жана көөнөрбөс каада салттын сактоочусу, жана табият менен адамды бириктирип турган улуу цивилизация.!

САПАРДАГЫ ОЙЛОР

(Ой толгоолор)

Сарымоголдон эки турист алып, Мургапка сапар уладым.

Туристердин өтүнүчү менен, Кара -Көлдөн тамактанып, Музкөлдө түнөөгө туура келди.

Түн, Музкөл, туристтер чатырларда уктап жатышат. Мен машинада сыртка көз чаптырып, ойлуу отурдум. Ай чыкты, Акбайтал жактан каалгый учкан булуттар, сүттөй айдын бетини жапса караңгылык коюууланып, кайрадан ай булуттан чыгып, айлана жапжарык көрүнүп жатты.

Ойлоном; мен ушул Музкөлдөн көп жолу ары бери өтүп, көп маани деле бербептирмин, жакшы баам салып карабаптырмын. Айдын жарыгында баары даана көрүнүп жатты, не бир ажайып кооз. Асманда улам улам жылдыз учат, салкын жел кээде ойноп, кайра басылат. Музкөл мени өзгөчө табияты, кооздугу менен сыйкырлап, арбап алгандай.

Уктабадым, кирпич какпай танды атырдым, күн чыкты. Ошондо көрдүм бул жердеги тоолор өзгөчө, түркүн түстүү экен.

Жол бойунда жол ондоочулардын эски имараттары, тээ өйүздөгү кырдын түбүндө С.С.С.Р ден калган эски застава турат.

Эхх кандай керемет, сөз менен айтып түшүндүрүү кыйын. Бирок баам салып, көкүрөк көзү менен караган адамга, өзүнүн кооздугун, өзүнүн ажайып кереметин, аруу таза табигый сыйкырын ачып көрсөтөт экен.

Ким Музкөлдө түнөк кылса, ага Жараткан ушул керемет сыйкырлуу аруу дүйнөнү буюруптур.

Оо Музкөл табышмактуу сыр каткан,

Шамалын бар сезимдерди ырдаткан.

Көксөп чаңкап эзилгенде жан дүйнөм,

Эргүүлөрдү сенден алып ууртаткам.
Көксөп чаңкап эзилгенде жан дүйнөм,
Ыр кайрыкты сенден алып ууртадым.

Ичтен эзген бир менин ой арманым,
Тоону эңсеп сагынып тойо албадым.
Тоолукмун деп толтура айтсам дагы,
Мен тоолорго эстелик койо албадым!

Жазылбай калган тарыхтар!

Илгерки (Чыгыш Памир) Сарыкол тоолорунун арасында, биздин ата бабалар жакшы-жаман, ак-кара, оош-кыйыш, айтор кандай гана тагдырларды башынан өткөрбөдү экен аа. Ээ аттиң, көп аксакалдар тагдырында өткөргөн не бир окуяларды айтып: Ээ балдарым биздин баштан нелер гана өтпөдү, не күндөрдү көрбөдүк, деп ошол оор жылдарды эстеп каңырыгы түтөп, көзүнөн жаш алып ойго батып кетер эле. Бирок тоо арасындагы үркөрдөй болгон бир ууч кыргыз, мөлтүр булактай түгөнбөй ийе берген касиеттүү эл экенбиз!

Мөгдөгөн кезде да сынбадык! Кыйылып турганда жоголбодук! Ошол үчүн айтылат экен "Ак ийилет сынбайт" деп, биздин ата- бабалар ак жеринен жалган жалаа жабылып, кандай гана кыйноолорду баштан өткөрдү. Канчалары ак жерден атылып жок болду.

Ээх аттиң ошол көкөйдү кесип көкүрөктү өрттөгөн, Сталиндик "Репрессия" тоо арасындагы Сары-Кол (Чыгыш Памир) өрөөнүндөгү не бир кыйын, не бир кашкөй, не бир өнөрлүү пычакка сап болор инсандарды ак жерден жок кылып жиберген. Бирок ошол тоо арасындагы болгон тарыхый чындык окуяларды мезгил убакыттары өчүргөн менен, улуу тоолор тарых кылып сактап өз койнунда жашырып калды. Ошол учурларды көргөн аксакалдар

кийин урпактарга айтып жүрүп өтүп кетишти. Тоо арасында кой- топоз багып жүргөн ак-пейил күнөөсүз элде эмне айып, эмне жазыгы бар эле. Чындыгында жазыксыз ата-бабаларыбыз ошол катаал замандагы Сталиндик репрессиянын жана ошол учурдагы бөрк ал десе баш алган НКВД нын желдеттеринин курмандыктары болушкан.

Биздин аталар Мургаптагы (отряддын) атираттин таш капасында оор кыйноолорду баштан өткөрүшкөн (кийин айтып жүрүшкөн), жана ак жерден көпчүлүгү атылып кетишкен.

Бул чындык окуялар эч кайсы тарых барактарында жазылган эмес.

Бирок "Чыгыш Памир" Сарыкол кыргыздарынын эсинде өчпөс болуп сакталып калган.

Эч ким эч качан унутулбайт!!

КАЧКЫНДАР

(Аңгеме)

Май айынын аягы, күн кызарып Памир тоолорунун арасына батып баратат.

Биз бир топ ойноо балдар күндүн батканына маани бербей, колхоздун эски имаратынын арасында "тах-тек" ойноп, оюндун кызыгына батып, убакыттын кантип өткөнүн элес албай чуркап, дубалдардын далдаасына жашынабыз. "Тах-тек" оюну - бул эки тарап болуп алып жыгач оюнчук мылтыктар менен аткылашмай оюну, ким аркы команданын балдарынын көзүнө илешип кетсе мылтыгын сол колуна алып, оң колу менен топурактын кесеги менен уруп "тах"-деп кыйкырат, топурак кесек наркы балага тийсе, оюндун шарты боюнча ал дароо жерге сулап жатып калуусу тийиш.

Оюн ошентип уланып, кеч кирип караңгы түшө баштаганда апам келип мени үйгө алып кетет, ал келип үйгө жүр

деп айтпаса менин үйгө бара турган таризим жок, түн ичинде деле ойной берүүгө даярмын, ошол кезде оюнга тойбой турган кезим тура көрсө.

Апам мени үйгө алып барып, үстү башымды күбүп, кийимдерди чечип сыртка алып чыгат, кийимдерим боп-боз топурак сиңип калат. Апам: "Оо каралдым түсүндү кара, кабырдан чыккандай топурак болупсуң"- деп кейип калат.

Мен ал кезде тогуз он жаштагы өспүрүм, күндө боз-ала чаң болгон кийимимди тажабай жууган апамды деле ойлобойт экенмин, эси дартым "тах-тек" оюнунда.

Ошентип атышмай ойноп жүргөн кезибизде бир күн айылга бир сары автобус келип калды, чоочун автобус эле, биздин айылда мындай автобус жок болчу, менин эсимде, Мургаптын чек-ара отрядында ушундай автобус бар эле, бирок бул автобус ага окшобойт, өңү кызгылт-сары, а чек-арачылардыкы агыш сары автобус эмес беле, мен ал Мургаптагы чек-ара отрядынын автобусун алар биздин айылга концерт коюп келгенде көрүп, ошондо таанып билип калганмын. Чек-арачылар сары автобус менен келгени да күнү бүгүнкүдөй эсимде, узун шинель кийген сапсары орус солдаттар ырдап, бийлеп гармошка, балалайка, гитара ойногону көз алдымда даана сакталып калган.

Жок бул ал сары автобус эмес, бул чынында биздин айылга эч качан келбеген чоочун эле.

Автобус биз "тах-тек" ойноп жаткан дубалдардын жанынан өтүп конторанын алдына барып токтоп калды.

Биз "тах-тек" ойноп жаткан балдар дароо дубалдын бийик кырына чыгып карап калдык, ал аңгыча сары автобустан бир топ чоочун адамдар түшүп жатты, бизден үч жаш улуу Баатыр деген бала: "Беженцы, булар беженцтер мен билдим, мен райондо көргөм, ал жакка да келишкен ушул автобус менен" - деп кыйкырып калды. Мен

"Беженцтер" деген сөздү өмүрүмдө биринчи жолу ошондо уктум.

Биз бир топ балдар "беженцы" деген сөзгө түшүнбөй антаң болуп туруп калдык.

Баатыр деген бала кыйкырып: "булар согуштан качып келишкен, булар Душанбеден согуштан качкандар, булар беженцтер"-деп кыйкырып бизге айтып жатты.

Ошол кезде менин денемде кандайдыр бир муздак шамал жүрүп өткөндөй болдум, эт жүрөгүм бир кызыктай болуп бир "болк" этип алды, дендароо болуп туруп калдым, ошол кезде балдар дубалдан ыргып түшүп аларга конторага карай кетип жатышты, мен эмнегедир баргым келбей ыргылжың болуп саамга турдум дагы, анан балдардын артынан жөнөдүм.

Конторанын алдында сары автобустан түшкөн бир топ адамдар туруптур, өндөрү купкуу болуп, кээ бирлери сакалдары өскөн, алардын көздөрүнүн нуру өчкөн, жүдөө адамдардын өңүнөн кайгынын сары-санаасын көрүүгө болот.

Алар өтө чарчаңкы, өң-алеттен азган, колдорунда чемодан, кээ бирлеринде чоң баштык, сумка, кээ бир аялдар колдоруна балдарын жетелеп алышкан.

Аларды коштоп келген райондук милиция кызматкери жана өкмөттүк конторада иштеген үч кызматкер мектеп-интернаттын жатаканасына көздөй алып жөнөштү.

Алар каз катар тизилишип, илкий басышып мектеп-интернаттын жатаканасына кетип жатышканда, эмнегедир менин көзүмө кинодогу колго түшкөн туткундар элестеп кетти.

Ошол кезде айылдын конторасынын бир кызматкери "силер эмне карап турасыңар, кана үйүңөргө жөнөгүлө"-деп катуу кыйкырып бизге кол жаңсады, биз ар кимибиз өз үйлөрүбүзгө шашыла жөнөп кеттик.

Мен үйгө келсем апам терезеден контораны карап туруптур, анын көздөрү ыйлагандыктан кыпкызыл болуп канталап кеткен сыяктуу эле, ал мага өтө капалуу үн менен "чаң болгон кийиминди чечип кир"-деп кайрылды.

Мен апамдын жүзүн көрүп капалана түштүм, мен үйгө кирип отурдум, эмнегедир апам мени бүтүн кийимимдин чаң болгонуна урушкан жок, ал тунжурап көпкө алда-нелерди ойлоп санаага батып жаткандай сезилди.

Арадан чай кайнам убакыт өткөн соң райондон атам келип калды, ал үйгө киргенде атамы "кел"- деп капалуу күңк этти.

Биз кечки чайга отурдук, апам атама качкындар келгенин айтып жатты, атам апамдын сөздөрүн капалуу угуп отурду.

Апам менин жүзүмө тигилип: "силер кой десе болбой ар дайым согуш оюнун ойнойсуңар, мына оюндан от чыгат болуп тээ алыста чоң шаарларда согуш чыгыптыр, качкындар районго качып келишип, эми айылдарга келишти, деги согуш эми тезирээк бүтсө экен"- деди.

Мен оозумда чайнап жаткан наным тамагыма тыгыла түштү, кудум эле ошол караң калгыр согуш биздин "тах-тек" оюнубуздан тутанып, анан чоң шаарларда жалбырттаган чоң жалынга айлангандай сезилди мага, мен апамдын алдында өзүмдү күнөөлүү сезип унчукпай отурдум.

Апам менен атам тээ алыста биз жашаган тоолордун ары жагында согуш болуп жатканын айтышып, капаланышып, көпкө сүйлөшүп жатышты.

Мен төшөгүмө жаттым, бирок уйкум такыр келбеди, оюма согуш жана андан качкан качкындар келе берди, өз оюмда эч качан "тах-тек" ойнобой турганымды айтып өзүмө өзүм сөз берип жаттым, көпкө чейин алакан жайып, "согуш басылса экен, эртерээк эле тынчтык болсо экен, согуш

биздин алыскы тоо арасындагы айылга жетпесе экен"- деп тилеп жаттым.

Согуш чын эле биздин айылга чейин жетпейби деген ой башыма келгенде ал оюмдан өзүм да абдан коркуп кеттим, кайра ойлойм, "жок, биз чоң шаарлардан өтө алыс жашайбыз, бизге согуш жетпесе керек, биз согушчандардан алыс, өтө алыс болгондуктан качкындар биз тарапка качып келишпедиби".

Ошол түн мен үчүн өтө оор болду, мен уктабастан ар түрдүү коркунучтуу ойлорду ойлоп танды атырдым.

Эртең менен турсам башым катуу ооруп, денем алсырап калыптыр.

Эң биринчи мен апамдан: "апа, биздин айылга согуш жетпейби?"-деп сурадым, апам: "жок балам, биз согуштан миңдеген километр алыс узак аралыкта жашайбыз, анан да биз бийик тоолуу жерде жашайбыз, алар бизге келишпейт"-деп айтты. Мен апамды кучактап алып ыйлап жаттым: "апа мени кечириңиз, аппаа, мен мындан кийин эч качан "тах-тек" оюнун ойнобойм, мен балдарга айтам, аларга да түшүндүрөм, согуш оюну жаман экенин аларга айтам, мен Баатырбекке айтам, ал балдарга айтып биз "тах-тек" оюнун токтотобуз".

Мен апамдын моюнуна асылып ыйлап жаттым, апам да мени кучактап ыйлап жатты, апам: "коркпо балам, бизге согушчандар келбейт, бизди бийик тоолор сактайт, бизди Жараткан өзү сактайт, бирок силер эч качан согуш оюнун ойнобогула, согуш жаман, согушту жек көргүлө"- деп жатты апам.

Мен эки күн үйдө сырकोолоп жатып калдым, ошондо менин ден соолугумду сурап айылдагы балдар келишти, мен аларга биз эч качан "тах-тек" оюнунун ойнобоону айттым, мен аларга баарын түшүндүрдүм, алар экинчи эч качан "тах-тек" ойнобойбуз деп айтышты.

Ошондо мен ордуман ыргып туруп кубанып, аларга ыраазычылыгымды билдирдим.

Ошентип мен айыга баштадым, биз "тах-тек" оюнун ойнобой калдык, биз ордо оюнун ар дайым ойноочу болдук, атам мага өзүнүн чүкөлөрүн жана чоң өгүздүн томпойун берди, биз балдар күндө ордо оюнун ойноп жаттык.

Ордо оюну чынында өтө кызыктуу экен, биз бат эле ал оюндун кызыгына батып берилип кеттик, күн сайын колхоздун эски сарайына барып кол кармашып тегерек кылып ордо сызабыз, анан чүкөлөрдү салып ойной баштайбыз.

Ошентип чүкөлөрдү ар түрдүү түстө боёкторго боёл бара баштадык оюнга.

Ал кездерде Агахан фонду Памир тоолорунун арасында айыл-кыштактарда жашаган элдерге ун, чечевица, соя, кургак сүт, фасоль, ак май, күрүч берет эле, биз ар ай сайын Агахан фондунан жардамга азык түлүк алабыз, Ош шаарынан Агахан фондунун жардам азык түлүктөрүн ЗИЛ машиналары алып барар эле.

Агахан фондунан азык түлүк жардамы барып, аны айылдагы эркектер кампага түшүргөндө биз жана апаларыбыз кадимкидей кубанып сүйүнөр элек, биздин айылга ун келди, май келди, күрүч келди - деп, чексиз кубанар элек.

Ошол учурда казаныбыз кайнап, үйдө даамдуу тамак бышып, не бир таттуу бакытка бөлөнөр элек. Чынында ошол биз бала кезде көргөн токсонунчу жылдар өтө оор болду, (Чыгыш-Памир) Мургап жергесинде элдерди ачарчылыктан Агахан фонду сактап калды.

Биздин айылга барган качкындар интернаттын жатакана-сында эки жума турушуп, анан районго кетишти, аларды ошол кездеги өкмөт райондун борборуна чогултушуп, ошол жакка жайгаштырышты.

Аларды биз интернат тарапка барганда көп көрөр элек, алар биз менен учурашып сүйлөшчү эмес, биз алардын кичинекей балдар кыздары менен ойнойлу деп барсак алар жатаканага кирип кетишчү, эмнегедир алар чоочун адамдардан коркуп, жергиликтүү элдерге аралашчу эмес.

Аларга апам жана кошуналар болуп самындарды алып барып беришер эле, айылдагы аялдар аларга самындарды алып барып беришкен соң, интернаттын алдындагы эки чоң электр столбасынын ортосуна тартылган керме зымга алар жуулган кийимдерин жууп жайышар эле.

Апам алардын жуулган кийимдерин көрсө эле кубанып кетер эле, эмнеге алар жуулган кийимдерин кермеге жайса апам кубана берерине менин акылым жете берчү эмес.

Көрсө мен балалык кыялымда апамдын ички оюн, качкындарды аяган ички аруу дүйнөсүн түшүнчү эмес экенмин.

Ал кезде СССР доору кулап, тоо арасындагы жападан жалгыз ГЭС дагы иштебей калган эле, свет жок, ар бир үйдө чырак жагар эле.

Айылдын түнкү терезелеринен чырактын жарыктары көрүнүп турчу.

Кийин жылдар өттү, качкындар кайра өз шаарларына кетишти.

Жашоо бир аз оңолуп баштады, биз чоңойуп тогузунчу, онунчу класстарда окуп калдык, Агахан фондунан дале жардам азык-түлүк келип жатты, ал жардам фонду дээрлик он жылдан ашык убакыт тоо элин бакты, көптөгөн адамдарды ачарчылыктан сактап калды.

Биз чоңойуп, акылыбызга кирип, ак-караны ажыратып калдык, мектепке кызыгып окуубузду уланта бердик, окуудан тышкары бош убактыбызда ар дайым ордо оюнун ойночу элек, бизди көрүп бизден кийинки муундар ордо оюнун ойноп жатышты, биздин кичинекей жүздөн ашык түтүн эл жашаган айылда чоң кишилер чүкө ойногон ордо,

орто муун ойногон эки ордо жана кичинекей өспүрүмдөр чүкө ойночу бир ордо бар эле.

Ошентип биз качкындарды көрүп, "тах-тек" оюнун токтоттук, кийин ал оюнду эч качан ойнободук, биз ошол мезгилден тарта ордо оюнун ар дайым ойноп улантып кеттик.

Мен ошол кездеги апамдын ыйлаганын жана качкындардын санаага баткан өң-түстөрүн эч унутпай эстей берем.

Андан бери канча жылдар өттү, бизге тынчтык күндөр келди.

Биз бактылуу жашап калдык, кыйынчылыктар жана таттуу күндөр артта калды.

Бир гана апам бул дүйнөдөн өтүп кетти, ал тээ бийик тоолордун арасындагы айылдын четинде мүрзөдө түбөлүк калды.

УЛУУ ТООЛОРДУН АРАСЫНДАГЫ КЫРГЫЗДАР (Эскерүүлөр)

Сары-Кол (Мургап) кыргыздары дүйнөнүн чокусу аталган, деңиз деңгээлинен төрт беш миң метр бийиктиктеги "Памир" тоолорунун арасында, кылымдардан бери жашап келе жаткан байыркы улуу эл. Сары-Колдук кыргыздар бийик тоолуу аймактын, климаттык катаал шартынын оордугуна(түтөк, шамал, суук) ж.б. түйшүктөргө карабас-тан, ата - бабалардан калган мал чарбачылыкты жоготпой, өнүктүрүп өстүрүп келүүдө.

Сары-Колдо (Мургап) климаттык шартка байланыштуу чөп өсүмдүгү жерге жапыз өскөндүктөн, кышка карата көбүрөөк тоют камдоо мүмкүн эмес. Күзүндө бир аз, төл

мезгилине жаңы туулган козу-улактар үчүн, бир эки машина чөп чабылат.

Мал - жандык дээрлик табигый чөптөрдү тоо түздөрдөн оттойт. Сары-Кол (Мургап) кыргыздары Тажикстандын көп жерлерин эт азыктары менен камсыз кылып турат. Тоолуу Бадахшан Автономиялуу облусунун токсон пайызын табигый таза, кой, эчки жана топоз эти менен камсыз кылат. Күн сайын Сары-Колдон (Мургап), Хорог шаарына, жана башка аймактарга тонналаган эттер, жолтандабас "Паджеро" "Тойота" унаалары менен ташылып жеткирилип турат.

Сары-Колдун (Мургап) топозунун эти табигый экологиялык жактан өтө таза табылгас азык болуп саналат. Ден соолукка өтө пайдалуу, курамында холестерин аз. Топоз эти организмдеги зат алмашууну жакшыртып, иммунитетти көтөрөт. Каны аз адамдарга (анемия) өтө пайдалуу. Топоздун канынын курамында эритроцит болгондуктан этинин өңү каралжын тартып, кийиктин этине бир аз окшошуп кетет. Илимий изилдөөлөрдө топоз эти 62 ооруга табылгыс даары экендиги далилденген. Топоз этинен даярдалган шорпону суукчан адамдар ичсе, башы айланганы жоголуп көңүлү ачылат.

Бийик тоонун чөбүнү жеген, топоз этинин даамы өзгөчө.

Мына ушундай табылгыс азыкты калкка даярдаган, тоо арасында топоз багып элди сапаттуу (дүйнө элдери тамшанып жетпей жүргөн) эт менен камсыз кылган, Сары-Колдун күжүрмөн эмгекчил элине даңк!

Топозду өстүрүү эмес, деңиз деңгээлинен төрт беш метр бийиктикте жашоонун өзү, ары түйшүктүү ары кооптуу.

Тээ илгертеден бери ата - бабаларыбыздан калган чарбаны чачпай, ыссыкка күйүп суукка тоңгон, шамалга жүзүн тосуп өжөрлүк, кайраттуулук, менен жашоонун учугун улап

келе жаткан Сары-Колдук кыргыздарга бар болуңуздар, чыныгы тоонун нукура улуу журту демекчимин!

Бар болуңуздар чыныгы тоонун нукура кыргыздары!
Өскөнбай Бердибаев.

БАРАТАМ БАКЫТ ИЗДЕП ПАМИР КӨЗДӨЙ (Эскерүүлөр)

Сааты мезгилдердин санап алар,
Сай суудан сапар улай араң-аран.
Тарыхтын таш жолдорун басып өттү,
Талыкпай тагдыр тарткан арабалар.

Памирдин асман чоку жолдорунда,
Тарыхта талыкпаган арабалар.

Аталарыбыздын айтуусу боюнча, Памир жолу бул улуу тоолорду аралап өткөн эски тарыхый жол.

Бул жолдор тээ илгертен эле ат жана төө менен улуу тоолорду аралап Кашкарга Мисирге, Кабулга, Гиссарга жана башка көптөгөн шаарларга кербендер соода сатык кылышып келген айтылуу "Улуу Жибек-Жолу" дал ушул жолдор болгон экен.

Кийин СССР доорунда бул эски кербен жолу чоңойтулуп, кеңейтилип "Памир авто тракты" болуп кайра салынып, жаңыдан жанданган экен.

Оо алгач орустун "Полуторка" машиналары эптеп кылдырап бир канча күндө Оштон Мургапка жетчү экен.

Арадан бир канча жылдар өтүп, "ЗИЛ-157, андан соң айтылуу "ЗИЛ-130" автомобиллери (Мургаптык кыргыздар көк кашка деп атаган), келе баштаптыр.

Памир-Ош жолунда аркыраган машиналардын үнү тоолордо жаңырып айтылуу "Көк-кашканын" үнүнө кошулуп жаңы доор кирип келгендей сезиле берчү мага.

Биз бала кезибизде Ош-Памир жолунда күүлдөгөн "ЗИЛдер" күнү-түнү тынбай каттап турчу. Ошол кезде Памирге каттаган айдоочулар, улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун чыгармасындагы Иляз сыяктуу сезилер эле бизге.

Биз тоо жолундагы "ЗИЛдерди" көрүп, "Баратам бакыт издеп Памир көздөй" деген ырды ырдайт элек, көрсө биз Түгөлбай Казаковдун ырларынан абдан таасир алган экен-биз.

Жүк тарткан автомобилдерди айдаган айдоочулар бийик тоолордун үстүндө учуп барткан куштардай сезилер эле.

Эхх чиркин: "Биз да эр жетип чоңойсок, айдоочу болсок" деп ар-дайым кыялданар элек.

Ошентип жүргөн кезибизде СССР кулады, Памирге жүк тарткан "ЗИЛдер" барбай акырындап токтоп калды.

Тоо арасы жым-жырт мурдагыдай күүлдөп турган машиналар жок, кулак мурун кескендей жымжырттык боло баштады, биз үчүн кандайдыр бир кусалуу зеригиштүү күндөр өтүп жатты.

Ошентип биздин шандуу балалык СССР менен кошо кыйрагансыды.

Андан кийин канча мезгилдер өттү, канча суулар акты.

Учурда эки өлкөнүн карым-катнашта болгон жолдору Памир-Ош жолу кан буугандай тосулду, биз ал жакка бара албай калдык.

Илгерки тоо аралай кеткен бир кездеги шандуу жол талкаланып тамтыгы чыккан, бир кездеги унутулган эски буюм сыяктуу сезиле берет мага.

А бирок өткөн доорлордун бийик тоолордогу калган жаңырыгында "ЗИЛ" дердин үнү дагы деле тээ алыстан бирде угулуп бирде угулбай жаңырып жаткансыйт.

Көрсө бул ошол доордо алтын балалыгы калган биздин жан-дүйнөбүздөгү жаңырык тура.

МЕТЕОСТАНЦИЯ

(Ой толгоолор)

Мен азыр шаардагы бийик кабаттуу үйлөрдөн сыртка көз салып турам.

Ой кыялдарым каалгый тээ кайдадыр учуп жөнөйт.

Алыскы Памирдин(Мургап) тоо таштарын аралап кетет ой санаам. Ак-Суу дарыясын бойлоп учу-кыйры керилип жаткан "Тасманын" талаасынын орто жеринде турган аппак дубалдары бийик үйлөр, ооба, бул жер Метеостанция, ээн калган үйлөр, тунжураган жымжырттык, бул жерди баары унутуп кетишкен сыяктуу.

Султан агамдын айтымында бул жерде: Метеостанция, гидростанция, аэростанция (АМГС) болгон экен.

Бири, чоң үйдөй болуп үйлөнгөн шаарларды асманга учурушса, бири суунун агымын деңгээлин ченеп, дагы бири шамалдын багытын, абанын нымдуулугун, кардын өлчөм катмарын ченеп борборго сводка беришчү экен.

Султан агам баарын мага сүрөттөп айтып жатты:

Биз убакта эски станцияда турмуш кайнап, бака-шака, күр-шар болуп кино сыяктуу баары көз алдыма элестей берди.

Ар кайсы улуттардын өкүлдөрү, метеорология илиминин түрдүү кесиптеги адистери аэрологдор, гидрологдор, метеорологдор, алардын караандары мага күнүрт көрүнүп жаткансыды.

Станциядан эки-үч чакырым аралыкта СССРдин абага каршы коргонуу (ПВО) аскердик бөлүгүнүн ээн калган эски имараттары, аркайган эски дубалдар, бузулган талкаланган үйлөр, таланып тонолгон шаарчалар сезилет мага.

Бул жерди жергиликтүү малчылар бүгүнкү күнгө чейин "Кара-Погон" деп атайт, бир кездерде узун шинель кийген өңү сары көзү көк аскерлер ушул жерде көп болгондуктан

ошентип аталып калган экен, кийин СССР менен кошо жоюлуп жок болуп кетиптир.

Бул аймакта эски аскердик имараттардын калдыктары жана эски метеостанция жана ушул жерде кырк-беш жылдан бери жашап иштеп келе жаткан Жалил атуу киши калган.

Алгач: бул кишини Султан агам тааныштырды мага.

Жалил аке жаш кезинде ушул жерге жумушка орношуп бир жыл иштеп андан соң Алматы шаарына барып метеорологдордун атайын окуусун бүтүрүп келген экен, анан союз кулап баары кеткенде бул киши кеткиси келбей кароолчу болуп жалгыз жашап калыптыр.

Бул киши эски имараттардын ээси сыяктуу сезилип турчу мага.

Унутулган станцияда күн сайын шамал күүлдөп ышкырып турат, кээде жайлана түшөт.

Шамалдын үнүнө кошулуп эски зам карагайлар кандайдыр бир мундуу кайрыкты ырдап жаткандай туюлат, ал ансайын станциянын ээн имараттарынын эски эшиктери кыйчылдап ачылып жабылып жан- дүйнөнү эзип турат.

А менин жанымда станцияда кырк жылдан ашуун иштеген Султан агам жана кароолчу Жалил шамалга кулак түрүшөт.

Мен кайра түпсүз ойлорго чөмүлөм.

Бир кездеги шандуу станция, сенде канча адамдардын алтындай жаштыгы калды, сенде нечен жолу майрам болуп, канча жолу туулган күндөр өттү, сен көптөрдүн эсинде калсаң керек.

Сенде иштеп жашап кеткен жаш жигиттер азыр картайып калса керек.

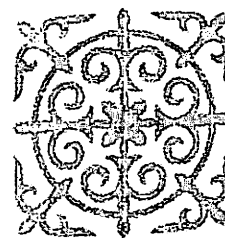
Бирок алар үй-бүлөлөрүнө жоро-жолдошторуна, уул-кыз неберелерине мен тээ Памир тоолорунун арасында жашап,

иштеп, кызмат кылып алтындай жаштыгымды өткөргөнмүн деп сыймыктануу менен айта алышат.

Султан агам менен эски станциянын кароолчусу ары карай кетип жатышты, мен алардын артынан баспай ойлуу турдум.

Ээх, эскирген ээн калган станция, сенде көп адамдардын алтындай жаштык күндөрү калды, сенде жаш өмүрлөрдүн сүйүүсү калды, а сен алардын жүрөгүндө калгансың.

Менин дагы сүйүктүүмсүң алыскы Памирдеги станция !

КОТОРМОЛОР I I бөлүм

НА ПАМИРЕ

Автомобиль «УАЗ», летевший вниз с пересечения небесной вершины перевала Ак-Байтал, миновал старую каменную заставу старого цар Николая на берегу Муз-Куля и остановился у белых крытых корпусов ДЭУ на обочине где живут сотрудники дорожники Памирского тракта.

Из машины военного цвета вышли три человека, высокие, подтянутые в военной форме. Судя как эта военная машина подъехала к поворотному пункту, и остановилась прямо у входа в общежитие дорожников, можно было понять что, это был не первый их визит этого места. Из здания с крыльцом вышли их встречать двое мужчин, один из которых был высокого роста.

Знакомые русские ехали в рабочую командировку из военного отряда в Мургабе в комендатуру Кара-Куля. Встреча дорожников с военными длилась долго. Они стояли с радостным видом на лице, громко приветсуясь то обнимаясь, то дружески похлопывая друг друга по спине. Это были жильцы гор..., они жили и работали среди гор в гармонии и с природой и с людьми, каждый из них выполняли свои обязанности, понимали друг друга и придерживались особой миссии в дань уважения человечности.

Дорожники, в качестве хозяев взяв троих гостей вошли в коридор и направились во внутреннюю комнату.

Эта комната с окнами, выходящими на сторону Муз-Куле скромна, но притягивает человека, входящего в нее.

В комнате не видно особо дорогой мебели, всё просто.

В середине длинный стол, ряды стульев и радио на большом синем шкафу в углу.

Офицеры и дорожники располагались лицом друг к другу на стулья, улыбались и разговаривали о чём то.

На их лицах можно увидеть следы радости. Ну конечно, в таком безлюдном месте не каждый день бывают такие знакомые люди.

Через какое-то время на стол прибыло жареное мясо, хлеб, мелко нарезанный лук и суп из аркаршины. Ой, как же вкусно мясо архара на Памире, запах супа просто не передаваемый словами.

Все счастливые горцы громко смеялись.

На печке у входа кипит вода в чайниках, и кажется что, они присоединяются со своим шумным, радостным барахтаньем к сегодняшней встрече дорожников и пограничников.

Один из русских пограничников, евший за столом мясо архара вдруг вышел из дома и достал из машины три бутылки русской водки "Столичная".

Пока произносились тосты, алюминиевые кружки, выстроенные в ряд на длинном столе, переходили из рук в руки и сталкивались друг с другом шумным стуком.

Каждый из сидящих здесь с удовольствием рассказывает о том, как они попали в этот заоблачный Памир, покинув родные места.

Один из них говорит, что он из Сибири: - Э...ээх! Сибирь и Памир! Какая разница между снегом там и ветром на Памире? Там огромные леса с высокими соснами, а здесь высокие горы с оглушительными скалами, среди которых живут аркары, кулджи... Да, разница есть, но мы единый народ и сильное государство под названием СССР.

Один из дорожников не менее согревая обстановку пылкими речами рассказывает что, приехал сюда из жаркого горного Бадахшана, где созревают вкусные плоды тутовника, и теперь водит здесь бульдозер.

В разных местах на земле разные люди, и разные характеры, но судьба иногда сводит их вот так вот, за одним столом.

Сегодня был один из самых счастливых и праздничных дней и ночей в доме дорожников.

Была лунная ночь, и со стороны перевала Ак-Байтал были видны огни грохочущих машин.

Луна медленно приближалась к окну дома строителей, лаская своим светом лица людей, которые сидели и пили горячую похлебку и русскую водку. Их лица с наружи виднелись тусклыми а голоса еле слышными.

Месяцы, годы, времена... проходят быстро и без остановки. А знакомые люди живущие и работающие в горах, соскучившиеся друг по другу встречаются за таким столом только один тогда, когда у них есть время...

Далекie горы друг с другом не встречаются, но так люди живущие в отдаленных горных деревнях иногда могут это себе позволить.

Эта встреча — само по себе счастье, а сидеть в горах со знакомыми людьми, разговаривать по душам, и пробовать пищу приготовленный с любовью для дорогих гостей- друзей — это и есть огромное счастье, как кыргызы любят говорить "тоодой бакыт".

Толкались речи с тёплыми пожеланиями, громкие тосты перекликались с шумным чоканием алюминиевых кружек: - "Не имей сто рублей, а имей сто друзей"!

Памирских дорожников, у которых не сто а трое друзей, и у пограничников, у которых есть знакомые друзья- дорожники ... Не знаешь, что и сказать!

Нет большего счастья, чем дружба!

Дружба не подчиняется национальности, языку, цвету кожи, времени, расстоянию, судьбе, препятствиям.

Только люди живущие среди горах могут знать настоящую дружбу, доверие и любовь друг к другу. Они чувствуют это нутром.

Памир, горы, дорожники, пограничники, и запах отварного бульона из мяса архара.

Автор: Оскенбай Бердибаев.

Перевод: Роза Худобердиева.

Посвящается ветеранам-пограничникам.

ПОГРАНИЧНИК ВАЛЕРА В ГОРАХ ПАМИРА

Данная работа посвящена ветеранам-пограничникам СССР (России), служившим в горах Памира.

Российские пограничники несли службу в горах Памира, веками охраняя границу и выполняя свой долг упорным трудом.

Русские офицеры пережили в долине Памира много трудных и тяжёлых дней и испытаний. Холод, ветер, дождь, мороз, бури, оглушающая тишина в пустыне и сухая летняя жара в некоторых долинах не могли сломить стальной острой воли солдат.

Этот молодой русский солдат с голубыми глазами и желтым цветом лица был счастлив оказаться в горах Памира.

Его звали Валера и военные офицеры звали его Валя

Валерии особенно нравятся горы Памира, он своими глазами видел разных горных животных, когда приезжал в эти горы.

Сам Валера горец, он родился и вырос в красивом маленьком поселке на горах Урала.

Владик заботился о подкормке специальных боевых лошадей в воинской части Памира.

Он особенно любит лошадей, потому что с детства рос верхом на лошадях.

Какое наслаждение ездить верхом по горным дорогам, какое чудо.

Когда он впервые приехал, он думал, что кроме диких зверей в горах Памира нет жизни, но он ошибался, здесь в

горных реках водится самая здоровая рыба, и он много раз ел ее из военной столовой за праздничными столами. Ох, горная рыба так прекрасна, он однажды он ходил с офицерами на рыбалку, и большая, толстая, синяя блестящая рыба долго была перед его глазами.

Валерий удивлялся, не только услышав, но и увидев столько драгоценных камней и месторождений золота и серебра в пластах гор Памира, и чувствовал себя безгранично счастливым среди этих великих гор.

Валера с детства мечтал стать военным.

Он хочет отслужить в армии еще полгода, потом учиться в большом городе и вернуться служить пограничником в горах Памира.

Когда он думал об этих мыслях, ему становилось легко даже в тяжелом шинеле, в сапогах из чистой толстой кожи на ногах, и с необходимым снаряжением, прикрепленном к толстому ремню, в мыслях он парил как птица сокол.

- О Памир, мой Памир, ты стал моей любимой краем, ты стал яркой звездой моей юности, - о Памир, я пришел к тебе и увидел яркий свет звезд на небе, - я счастлив с тобой!

Во время службы Валера то пешком, то верхом думал об этих мыслях и мечтал странствовать в бесконечном пространстве.

Мирная ночь среди гор Памира.

Ночь в этом месте спокойна, внизу течет голубая река Мургап, а журчание воды слышно вплоть до военной сторожевой башни.

Особую красоту окрестностям придает белый свет луны восходящей с вершины горы.

Черные тени, оставленные горами, сначала появляются на земле, становятся очень большими, а затем, по мере того

как луна поднимается по небу, черные тени становятся все меньше и меньше, а белый свет все больше и больше покрывает земную поверхность.

Голоса фазанов эхом раздаются с гор, щебечут всевозможные птицы, и тогда горный хребет словно превращается в страну чудес.

Валеру потревожил звук пасущихся у реки лошадей и прервал его мысли. Лошади паслись, ели траву, а потом пошли к реке пить воду.

Прошло около двух с половиной лет с тех пор, как Валера впервые попал в горы Памира, по сравнению с тем, как он впервые приехал, он многое понял, многому научился, привык к жизни, военная жизнь его приготовила, и теперь он чувствует себя здоровым и стойким.

Среди гор человек получает особое влияние и становится сбалансированным как сами горы.

Валерий в эту ночь дежурил в карауле и всю ночную смену думал о каких-то особенных мыслях.

Горящие звезды на небе удалялись, и белела заря. далеко внизу бурлила река Мургап.

--- Чиррр-чиррр, в какой-то момент мысли Валеру были прерваны громким свистом дежурного с той стороны.

Его сторожевая служба подходила к концу. Но он был на страже в сегодняшней звездной ночи, погруженный в сладкие мысли и чувства.

Он спустился по каменным ступеням сторожевой башни. Ночь на этих местах спокойна.

Как прекрасна ночь в сердце гор Памира.

Письмо домой с Памира.

Валера раз в месяц пишет письмо домой с Памира, пишет матери и отцу о красоте гор Памира, высоте, ветре, холоде,

высоких перевалах рек и озер, и с гордостью пишет, что безукоризненно выполнил свой воинский долг среди гор.

Сегодня Валерий написал очередное письмо, почта доставит его письмо в далекую отцовскую деревню.

Он, как обычно, написал длинное и красноречивое письмо, а в конце написал название воинской части, в которой служил, месяц, год, число и сегодняшнюю погоду, а в конце расписался.

Как обычно, он нарисовал синими чернилами на другой стороне клетчатой бумаги горный Памир и написал на этих горах «ПАМИР».

Сегодня он написал такое же письмо, но это было не одно, а два письма, одно письмо было к его родителям и братьям и сестрам домой, а другое письмо было к его любимой девушке.

Сегодня он оставил свое имя в горах.

Валерий пошел на специальную караульную службу в высокие горы, где на тех перевалах всегда дуют сильные ветры, и горы хорошо видны снизу.

Посреди гор скалы черные и белые разных цветов, некоторые из них похожи на статуи людей, некоторые на животных.

Эти каменные зоопарки тихо гудят, словно множество изготовленных на заказ гигантских статуй.

На большом камне, как стена, Валера написал свое полное имя, вырезая камнем, красиво прорисовал каждую букву, сначала свою фамилию, потом собственное имя, потом имя отца, потом месяц, день, год и число.

Он кончил писать и долго смотрел на эти записи, потом немного опустил и снова посмотрел: имя русского солдата Валеру было ясно видно на черном камне.

Он бесконечно радовался, имя его навечно написано в горах Памира, его следы, его военная жизнь и дни его юности — все написано на этих высоких скалах.

Широкоплечий юноша в длинном шинеле весело спускался с горы, и его имя было написано его рукой на лице Памира в эти самые дни.

Его имя было написано навсегда.

Валера любит дружбу и мир.

Валера, русский солдат, приехавший служить на границу в горы Памира, установил дружеские отношения с местным населением и подружился со всеми.

Жители Мургапской долины очень гостеприимны, гуманны, великодушны, добросердечны, просты, терпеливы, отважны и трудолюбивы.

Охраняя границу между горами Памира, русский солдат несколько раз заходил в дом пастухов, пил чай и ел пищу с их столов.

Вадера прекрасно знает, что пища, которую готовят памирцы, очень вкусная.

Валера не раз замечал, что их разнообразные блюда из молока, мяса и муки особенные.

Когда Валера входил в дом пастухов, он удобно усаживался и безбоязненно с ними разговаривал.

Он как свои пять пальцев знает, что Валера они не причинят вреда.

Пастухи спрашивают Володю как обычно - у тебя есть отец? - У тебя есть мать? - Ты с ними переписываешься? - Ты не голоден? - Ты здоров? - Тебе не тяжело? Подобные вопросы они задают.

Валера, русский солдат, с удовольствием сидел и разговаривал с местными жителями Памира.

Эх, он любит их, потому что они благородные жители горы, чья щедрость подобна золоту.

Одни пастухи шутят и курят с ним, а другие разговаривают и смеются.

Горцы — люди чистые, с хорошим характером и без подвохов.

Валера всей душой любил жителей Памира и привык к ним.

Валера много раз фотографировался с памирцами на память, эти снимки сохранили дружбу, межнациональное согласие и единство, а сегодня стали исторической находкой.

Эх, сколько времени прошло с тех пор, но Валера должно быть, не забыл с молодости Памирские горы.

О благородные люди Памира!

ВАЛЕРИЙ

В этом произведении Валера — персонаж, изображающий образ русского народа (Российских пограничников) среди гор Памира, яркий образ всех ветеранов-пограничников России.

Дни, проведенные в горах, молодость, юмор, путешествия, мечты, прошедшая эпоха, путь, судьба и история.

Это символ единства дружбы людей разных национальностей в ту эпоху!

Пограничник Валера — солдат-пограничник СССР, написавший свое имя на скале в горах Памира.

Валера - характер, который стал нераздельным братством людей того времени, культуры и высокой человечности.

Валера — горный памятник пограничнику прошлой эпохи в горах Памира.

Валера- неизгладимый след на Большом Памире, где через Памирские долины прошли русские войска.

И, описывая образ Валера-, мы оставили небольшую запись о прошлом.

Пусть это будет наш букет для ветеранов-пограничников, служивших на Памире!

Никто, никогда, ничто не будет забыто!

Мы не забудем прошлое!

Автор:

Осконбай Бердибаев.

Перевод: Роза Худобердиева.

(Художественное произведение, написанное для особых воспоминаний).

МЕЖДУ ГОРАМИ

Пролетавший в небе вертолет нарушил покой мирного горного хребта.

Гур-гур-гур, гур-гур, скалы отзывались эхом от вертолета, а гора ревела.

Архары, лежавшие на противоположной стороне, в страхе собрались вместе, а куницы подняли головы с плеч и засвистели, как бы сигнализируя друг другу.

Ревущий вертолет медленно сделал два-три круга над высокими горами и приземлился на противоположном берегу реки.

Рев в горах, внезапно превратившийся в катастрофу, постепенно стихал,

Снова воцарилась тишина.

Это явление было не впервые, оно повторяется раз в месяц.

Метеорологи на вертолете каждый месяц чередуются на метеостанции в самом сердце возвышающихся гор Памира.

Приезжают новые специалисты, которые работают на метеостанции месяц, а прежние возвращаются.

Борт вертолета открылся, и люди начали высаживаться, затем в деревянных ящиках и серых мешках выгрузили продукты и сумки метеорологов.

Юра легко спрыгнул с вертолета на землю.

Кстати, настроение у Юры хорошее, а глаза широко раскрыты.

Кажется, он давно скучал по метеостанции.

Юра руками откинул за спину светлые волосы и, повернувшись лицом к ветру, не мог нарадоваться запаху горных цветов.

Бааа!! Какой свежий запах цветов в горах Памира!

Юра был счастлив вернуться на Памир, его радость была улыбочивой.

На самом деле Памирские горы Юра кажутся ему близкими, он с детства очень интересовался горами, а после окончания школы он поступил в крупный ВУЗ и прошел спецподготовку метеорологов в городе Алма-Ата.

Как только он закончил учебу, Юру отправили работать на метеостанцию в горы Памира. С этого дня судьба, жизнь, душа Юры, любовь к природе и горам тесно переплелись.

Каждый камень, вода, круглогодичные сезоны, животные этого места Юре знакомо, он знает все это как свои пять пальцев.

Ах, как прекрасны Памирские горы! Каждое утро он идет в горы, чтобы проверить метеоприборы. Оттуда иногда вылезает и убегает зайчики, иногда свистят ласки, а цветы пахнут и танцуют на прохладном горном ветру.

Солнце садится за горы. Юра долго сидит, наслаждаясь неповторимым чудом вечерних сумерек в горах Памира.

Месяц, целый месяц Юра будет в горах Памира. Затем тот же ревущий вертолет возвращается, нарушая покой гор.

Забирают смену Юры и привозит новую смену. Как восхитительно и счастливо пройдет у Юры месяц, но как улетающая птица всё пройдет как в мгновение ока.

Таким образом, гремющий вертолет двенадцать раз в год прилетает на метеостанцию в горах Памира и двенадцать раз летит обратно!

Автор: ОСКОНБАЙ БЕРДИБАЕВ.

Перевод: Худобердиева Роза.

ГОРОД

Когда мы были детьми, когда старшие рассказывали истории: "Давным давно за горами был большой Город", я думал что за Памирскими горами, откуда мы живем, был загадочный или красивый город. Мечты были разные... люди там, кареты с двумя лошадьми, особенно красиво одетые женщины и господа, заставляли меня представить как они будут прекрасны передо мной. Даже запах духов, рассыпанных людьми того города казалось, приходил в себя в мой нос.

Оказалось, что своей прекрасной детской мечтой я сделал особенным для своей души сказочный город. Позже, когда я стал взрослый, я увидел много городов, объездил много мест, я увидел не тот город, какой представлял себе в детстве. Оказывается город моей мечты был особенным. У моего города не было названия, но я бы назвал его своим городам. Всякий раз, когда еду в город, я ищу черты и сходство моего города. Иногда во сне я еду в город своей мечты и отдыхаю и развлекаюсь как обычно.

Кстати, в этом городе нет машины, техники, светофоров, пробки и т. п. Улицы безупречно чистые по ним ездят только перовозки, заряженные порой лошадей .

Иногда когда я устаю от городского шума, когда я опаздываю на работу из-за того что, стаю в пробке мне хочется поехать в город своей мечты .

И я думаю что когда я навсегда покину этот мир, я навсегда отправляюсь в свой загадочный город. Я представляю в себе загадочной город и не перестаю думать о нем...

КЫРГЫЗЫ СРЕДИ ВЕЛИКИХ ГОР

Сарыкольские (мургапские) кыргызы - древний великий народ, веками живший среди самых высоких гор Памира, на высоте от четырех до пяти тысяч метров над уровнем моря. Сарыкольские кыргызы несмотря на суровости высокогорья, суровым климатическим условиям (удушье, ветер, холод) и т. д, несмотря на трудности, сохраняют и развивают поголовье живности, унаследованных от предков.

Из-за климатических условий в Сарыколе (Мургап) невозможно запастись больше кормов на зиму из-за низкого роста трав на земле. Осенью немного, для новорожденных ягнят и козлят, заготавливается пару машин сено.

На горных равнинах домашний скот пасется почти натуральной травой.

Сарыкольские (Мургап) кыргызы снабжают большую часть Таджикистана мясом. Он обеспечивает 90 процентов Горно-Бадахшанской автономной области натуральным мясом: бараниной, козьим и мясом яков. Каждый день из Сарыкола заготовленное мясо тоннами перевозится на внедорожниках «Паджеро» и «Тойота» в город Хорог и другие регионы Таджикистана.

Мясо сарыкольского (мургапского) яка - это натуральный и экологически чистый продукт, очень полезный для здоровья и с низким содержанием холестерина. Мясо яка улучшает обмен веществ и укрепляет иммунную систему. Оно очень полезно для людей с анемией. крови. Мясо яка содержит эритроциты, цвет мяса темный и немного напоминает оленину. Научные исследования показали, что мясо яка - бесценное средство от 62 болезней. Если пострадавшие от простуды люди выпьют приготовленный суп, головноекружение исчезнет, и улучшится настроение.

Особенным вкусом обладает мясо яка, который посётся на высокогорной траве.

Слава трудолюбивым сарыкольцам, которые готовят для населения такую неоценимую пищу, выращивая в горах яков и обеспечивая людей качественным мясом (которого не хватает многим народам всего мира)!

Не только выращивание яков, а само проживание на высоте от четырех до пяти тысяч метров над уровнем моря является сложным и опасным.

Хочу выразить благодарность горскому народу Сарыкопа, с давних времён живущим на земле наших предков, и несмотря ни на что сохранивших наследие предков.

Да здравствуют настоящие кыргызы гор !!

Автор:

Осконбай Бердибаев.

Перевод: Кадыралы Мырзамбетов.

ГЕОЛОГҲО ДАР КУҲҲОИ ПОМИР МУМИЁҲОРО ЧУСТУЧЌУ МЕКУНАД

Дар кӯдаки ман дар байни кӯҳҳои Помир ба воя расидам. Мо дар кӯҳсор қутос парвариш мекардем. Ман дар синфи панҷум таҳсил мекардам. Дар вақти таътил ба кӯҳ омада, ба падарам кӯмак мекардам. Рӯзе як мошини УАЗ ба тарафи мо омада истод ва ду нафар аз мошин фаромада, халтаҳои азимро холи карданд. Мошини УАЗ чанги рохро тоза карда пас баргашт. Ба хонаи мо одамони ношинос гуре даста меомаданд. Онҳо ба мардуми маҳалли монанд набуданд, яке коматбаланд, тахминан 35-40 сола, ришу дароз, чашмони кабуд, мӯйи зард ва дуом тақрибан панҷоҳсола, бинии тунд, абрӯвони ғавс, либоспӯши дошт сарпӯши пӯшида (ба назар ба қаҳрамони филм монанд аст). Он рӯзҳо қариб касе ба кӯҳи дур намерафт, магар касе дидаю доништа сарват меҷуст. Хусусан омадани меҳмонони ношинос барои ман як ҳодисаи хеле ғайриҷашмдошт ва ҷолиб буд. Ман бо тааҷҷуб нигоҳ мекунам. "Здрастуйте" бо табассум пешвои гирифт. Модарам барои меҳмонон чой тайёр кард. Падарам дар сари дастархон бо меҳмонон суҳбати шавқовар сар кард. Ман ба суҳбат шавқу ҳавас дорам ба суҳанронии меҳмонон, ва ба рафтору кирдори онҳо бо диққат менигарам. Меҳмонон ба забони руси, бо баъзе узбеки омехта суҳбат карданд. Ман баъзе калимаҳои русиро хуб намефаҳмам, баъзеро мефаҳмам барои ҳамин даҳон кушода ништастам. "Душанбе город Душанбе" мегуфтанд бале ин меҳмонон аз шаҳри дури Душанбе омадаанд. Вақте ки иттиҳодия гул-гул шукуфт, геолог шуда кор мекард. Ин аввалин сафари онҳо ба кӯхистон нест, онҳо одамоне ҳастанд ки қаблан чанд маротиба дар кӯхистони Помир кор кардаанд. Онҳо ҳар як гӯшаи кӯхро медонистанд. Номи ҳар як ҷойро як ба як ҳисоб

мекарданд. "Да слева,слевая стороны Пыщарцкий хребет" мегуянд. Ман ба сухбат шавқу ҳавас доштам, ҳар як ҷумларо муддати дароз бо мароки зиёд гӯш мекардам ва ҳама чизро мефаҳмидам. Мегӯянд, ки давраи гул-гулшукуфии СССР гузашт, ин геологҳо бекоранд. Маош нест, кор нест, геологҳои зиёд ба дигар минтақаҳо ба Русия рафтаанд. Мувофиқ аст, ки ин геологҳо қариб ду сол бекор буданд ва баъд аз ин кӯҳҳо мумияро гирифтаанд. Ба гуфтаи онҳо, мумиёи кӯхистони Помир хеле тоза буда, дорои хосиятҳои шифобахши баландсифат аст. Харидорон назар ба мумиёи дар дигар ҷойҳо хеле баландтар мебаранд. Меҳмонон мегӯянд ки дар паси ин қазия пули зиёде пинҳон аст. Ин геологҳо барои ҷамъоварии мумиёҳо низ ба кӯхистон фиристода шудаанд, ки бо маблағи савдогарони мумиё таъмин карда шудаанд. Гуфтаанд, ки имрӯз бо шумо мемонем, пагоҳ ба баландтар мебароему дар он ҷо дар ҳаймаҳо зиндагӣ мекунем,ду ҳафта гизо дорем. Онҳо ду ҳафта мумияро ҷамъ карда, баъд ба ҳона рафтанд. Теъдоди мумиёҷӯён рӯз то рӯз меафзояд ва мегӯянд ки ҳоло мумиё як тиҷорати бузург аст. Шӯҳи ба падарам, агар даҳ халта мумиё гиред як мотосикл, агар бист халта ҷамъ кунед як мошин мегиред харидорро мо меёбем гуфта геологӣ риши дароз суханаширо ба охир расониду аз ҷӣ сабаб бошад, ки лақзае аз худ рафт. Дар ҷашмонаш торикии аҷоиб ё осори андешаҳои тира ба ҷашм мерасид. Ба фикрам ин геологҳо мумиё не, балки ҷавонии гумшуда, ҳаёти ободи замони шукуфони СССР, даврони ҷавонӣ, ҳаёти пурҷӯшу хуруши худро аз даст додаанд. Зиндагии хушбахтонаро дар кӯхистони Помир гуё бахшиши худро мечуст. Падарам низ аз пошхӯрии СССР ғамгин шуда нишаст. Гуфтанд, ки ҳоло ҳама чиз мисли пештара нест, камомад ҳаст. Гуфтанд, ки сару либоси махсус, пойафзол, сумка, ҳайма ва дигар таҷҳизоти заруриё, ки замоне ҳангоми кор дар соҳаи

геология ба даст овардаанд, олоти нодир буда, дар айни замон ин ашёҳо дар ҷамъоварии мумиё истифода мешаванд.

Меҳмонон то нисфи шаб бо падарам сухбат карда, ҷойи кабуд менӯшиданд, сигорҳои помирӣ мекашиданд. Аз ҳона бӯи сигор меомад ва боз ба ман маъқул шуд. Пароканда шудани СССР, мумиёҳо дар кӯҳсор, геологҳои ришдор... инҳоро фикр карда ҳобам бурдааст.

Пагоҳӣ модарам маро аз хоб бедор кард, вақте ки аз ҷо хеста ба кӯча баромадам, геологҳо дар хавлӣ буданд. Онҳо халтаҳои калони худро паҳн карда, бағочи заруриашонро таксим карданд. Ман бо тааҷҷуб ба чизҳои ӯ нигоҳ кардам.

Ҳаймаи брезентии дукафара, ҳатто хангоми кашидани шаш гирех шикастнопазир, ресмони дарозе, ки ба шаш банд баста бошад ҳам намеканд, болғаи дастаи охарин, болғаи дастаки ҷӯбин, дар сари фонус, консерва нони хушк(сухарик) сутунҳои оҳанин, сигаретҳои помирӣ... бисёр чизҳо буданд.. Аз мафтунӣ ман ба объектҳо шод шуда як ангушти калон додам: Очен хороший Союз СССР. Ба фикрам ин чизҳо барои кӯхистон хубанд, сифати баланд пайдору устуворанд ва ҳоло ба ин чиз монандро намеёбед. Онҳо чизу ҷораи худро чун тӯхфаи ниёгон нигоҳубин мекунанд ва бо тартиб тоза мекунанд. Геологҳо нонушта карда ба падару модарам гаштаю баргашта миннатдорӣ баён мекунанд. "Большое спасибо" гуфта дастони падарамро саҳт мекунанд. Онҳо дар болои кӯҳи калон дар болои мо ҳайма фушурд. Онҳо дар болои кӯҳи калон дар болои мо ҳайма зада, дар он ҷо истодаанд. Пас аз як ҳафта ману падарам ба дӯстони геологамон ҳуҷум бурдем. Онҳо дар зерин санг, дар ҷои ороми лаби об ҳаймаҳо гузоштанд. Дар халтаҳои ҷои ороми лаби об ҳаймаҳо гузоштанд. Дар халтаҳои калони сафед мумиёҳо ҳастанд хеле мумиёи зиёд ҷамъ кард мегӯяд падарам. Пас аз чанде онҳо ҳам аз кӯҳ фурумаданд, тақрибан як соат сӯхбат кардем ва баъд баргаштем. Ҳамин тавр геологҳо қариб понздаҳ рӯз атрофи кӯҳро давр зада, ба ғорҳо даромаданд ва мумиёи зиёде ҷамъ карданд. Рӯзи

ҳабдахум аз роҳи поён мошини ГАЗ 66 омада борҳои онҳоро бор кард. Ба мо меоянд ё рост аз он тараф мераванд? фикр кардам. Онҳо бор карда рост ба хонаи мо омаданд. Моро ба оғӯш гирифта хайрухуш карданд. Падарамро гаштаю баргашта ба оғӯш гирифт "Хороший человек" гаштаю баргашта дасти модарамро фишурда, аз рухсорам бўсиданд ва бо ҳамаи мо хайрухуш карданд. Хостам каме гирия кунам. Он вақт мо ҳатто аз онҳо пул нагирифтаем. Мо ҳатто дар бораи гирифтани пул фикр намекардем. (ва ҳоло фикр мекунам ки касе пул талаб мекард.) Мо онҳоро дӯст дошта ба онҳо одат кардаем. Геологҳо рафтанд ва мо аз рӯи одат дар байни кӯҳҳо мондем. Дар ҳар қадам ман дар бораи онҳо фикр мекунам, бо дили пок раҳм мекунам ба падарам дилам меояд. Кош падарам пир нашавад ва дар кӯҳсор бемор нашавад. Вақте ки ман калон шудам мехостам геолог шавам. Геолог шуда дар кӯҳҳои Помир кор карданро орзу мекардам. Лекин баъди рафтани меҳмонон орзуи ман мисли оби рӯи реги шишагин нопадид шуд!

Не, не, ман геолог намешавам. Ман геолог шуда наметавонам! Чунки Иттифок вайрон аст, бинобар ин геологҳо ҳам нест.!

Ба худ такрор мекунам: Ман геолог шуда наметавонам, вале лекин ҳамеша дар байни кӯҳҳои Помир мемонам!

Ман ба падарам кумак мекунам!

Ман бо падарам кӯтос парвариш мекунам!

Ман дар кӯҳҳо кӯтос парвариш мекунам!

Ман ба падарам кумак мекунам!

Ман дар кӯҳҳо кӯтос парвариш мекунам!

Аз забони қирғизӣ тарҷума кардааст:

Автор: Осконбай Бердибаев.

Перевод:

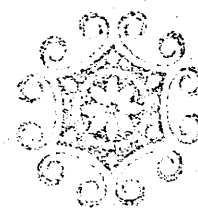
Худобердиева Миргул.

PAMIR

The people of Murghab live in great the Pamir Mountains over 5000 meters above the sea level. They have been living the Pamir for centuries. Despite of the high mountains, harsh climate, cold temperatures, and wildy conditions, people have been sustaining life through livestock keeping. Due to less vegetation and inability to grow crops, local people have been struggling to store enough fodder grass to overcome long winters and spring in the Pamirs. Despite this, livestock retains important factor of human diet in the region as the high plateau with limited vegetation still provide enough body size of yaks, sheep, and goats and their well-being. The livestock produced in the Pamirs are transported to the main market in Khorog to be sold in the markets. The meet provided in the markets thus sustains lives of the local population. Living in the higher elevation, being able to produce livestock and sustain life then is hard work of which people of the region must be proud. I will wellness to the people of Murghab people.

Автор: Осконбай Бердибаев.

Перевод: Далер Казиев..

СҮРӨТТӨР

III бөлүм

Э. Рахмоновко Мургаптык кыргыздар ат мингизип,
ак калпак кийгизген.

Мургаптан Бишкекке алынып келген Асила апанын
кымкап чапаны

Асила эненин Мургаптан Бишкекке алынып келген
"Дүрия" жоолугу.

Асила эненин "Кымкап чапаны"

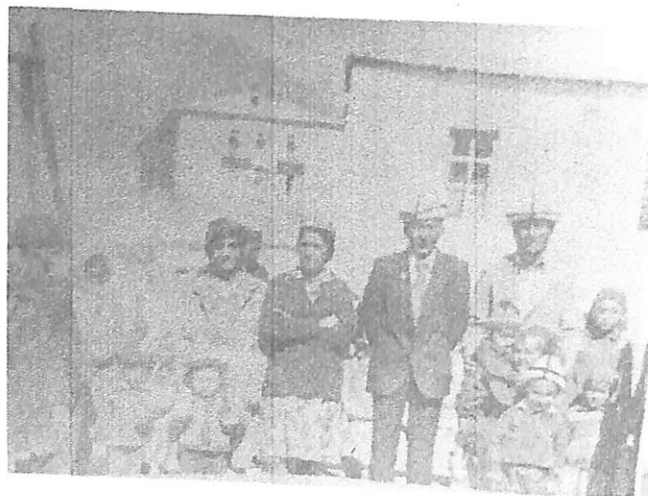
Улуттук баалуулуктарды сактап калган Асила эне.

Мургаптык айымдар

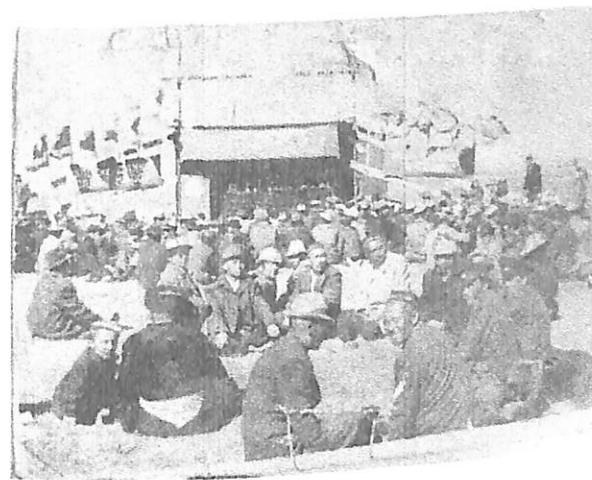
Мургаптык кыргыздар. Кара-Көл айылы.

Мургап району.
Кыргыз улутундагы мырзалар жана тажик улутундагы айымдар.

Мургаптык эне жана бала

Мургап жергесиндеги майрам.

Мургаптык кыргыздардын " чач өрдү" салты.

Мургаптык айымдар эл чарбасында.

Мургаптык эне

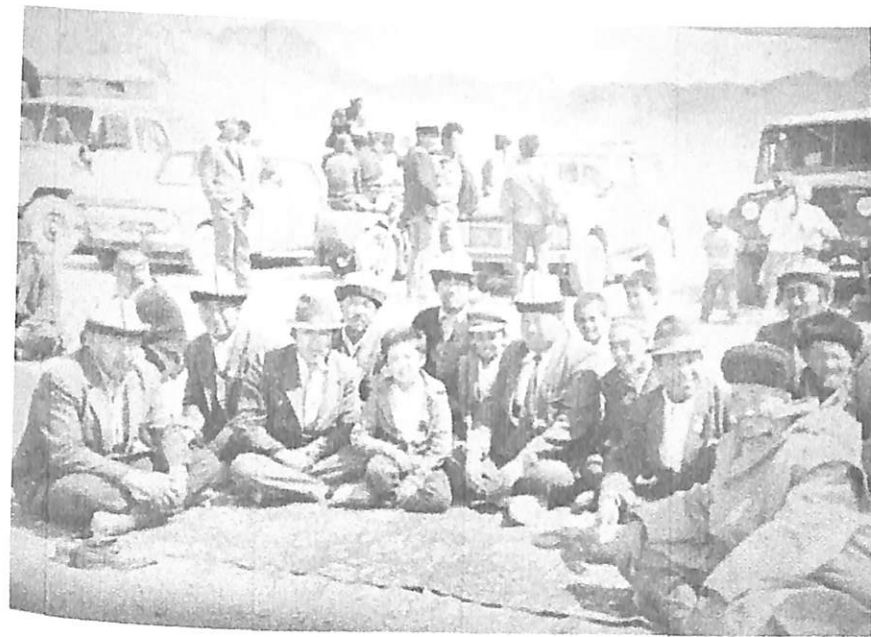
Согуштун жана эмгектин ардагерлери.
Мургап району.

Мургап району.
Өлөң айтуу салтынан бир көрүнүш.

Кыргыз элинин улуттук тамак-аш көргөзмөсү.
Мургап району.

Мургаптык кыргыздар.

Мургаптык кыргыздар.

Мургаптагы майрам.
Улуттук баалуулуктардын көрсөтмөсү.

Мургаптык мерген.

Мургаптык кыргыздар

Мургаптык кыргыздар

Дооронбек Садырбаев Мургапта.

Мургаптык өнөрпоздор.

Жаныбек Алыкулов Мургапта

Мургаптык мугалим аксакал.

Мургап өрөөнү.
Жайкы талаа жыйыны.

Мургап району.
Тапак балбан.

Мургаптык кыргыздар.
Эт устукандоо.

Мургаптык кыргыздар.
Ордо оюнунан бир көрүнүш.

Мургап району.
Як-40 жана топозчу.

Малчыларга концерт келгенде.
Мургап району.

Мургап элдик театры гастролдо

Мургап району.
Кол өнөрчүлүк.

Мургап району.
Кол өнөрчүлүк.

Мургап элдик театры.

Мургап өнөрпоздору.

Мургап таланттары.

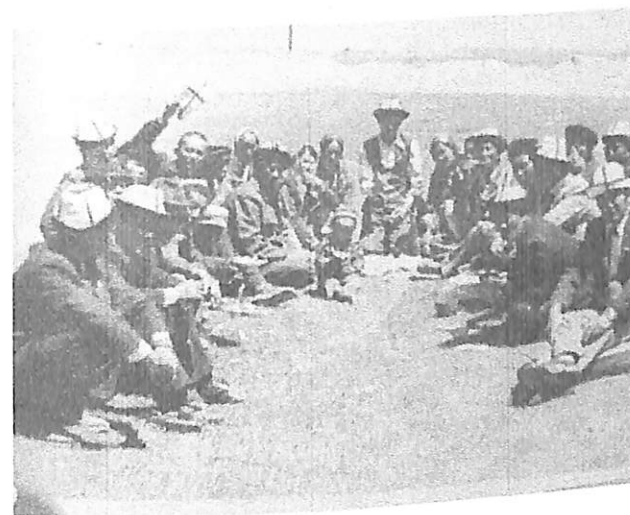
Мургап элдик театры.

Мургап элдик театры.
Спектакль учурунда.

Мургап таланттары.

Ак калпакчан кыргыздар.
Мургап району.

Мургап району.
Элдик өнөрпоздор.

Памир-Ош жолуна 50- жыл.

Элдик каада салттарды көрсөтүү.
Мургап району.

Мургаптык окурман айымдар.

Чай ичүү.
Мургап району.

Түрдүү улуттардын өкүлдөрү.
Мургап району.

Топоз минген кыргыздар.
Мургап району. СССР.

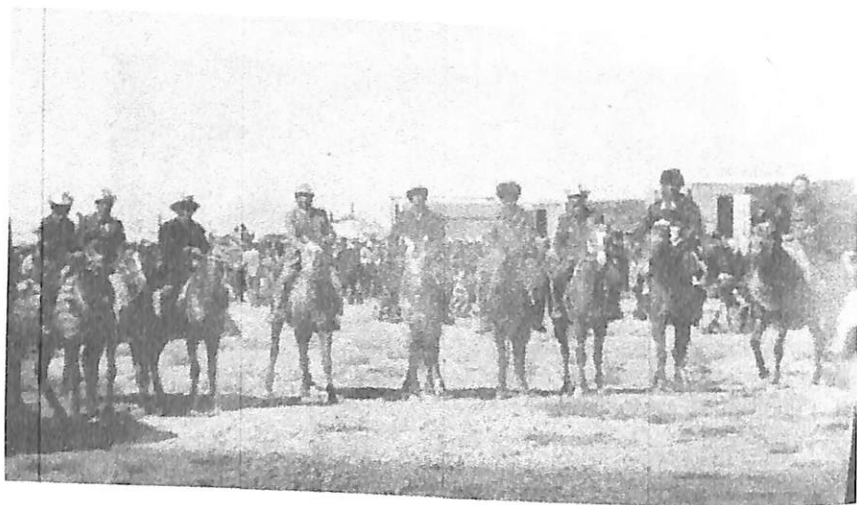
Мургап элдик театры.

Мургап району.
Өнөрлүү кыргыздар.

Мургаптык аксакалдар

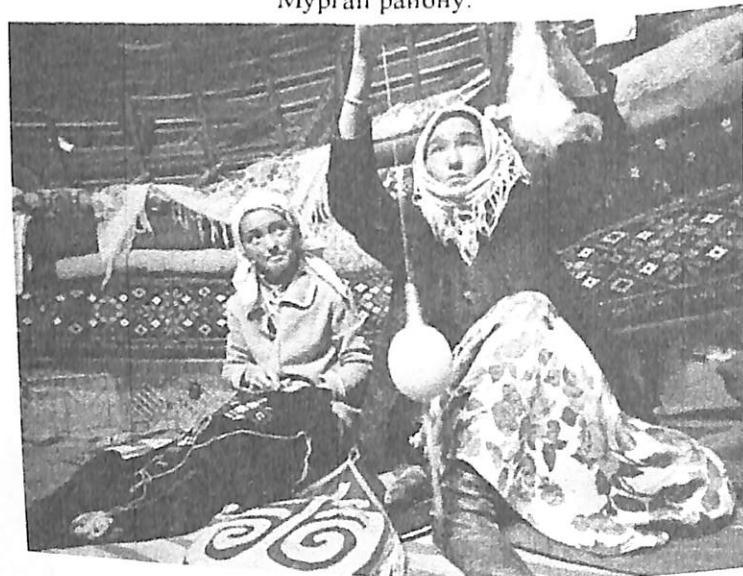
Мургап району.
Топозчулардын майрамы

Тоолук топозчулар

Кыз көчүрүү салты.
Мургап району.

Чебер айымдар. Мургап өрөөнү

КИТЕПТИН ЖАРЫК КӨРҮҮСҮНӨ СЕБЕПЧИ БОЛГОН ИНСАН ЖӨНҮНДӨ

Ушул китептин жарык көрүүсүнө себепчи болгон Сары-Кол өрөөнүндөгү Мургап элинин чыгаан айымдарынын бири Майизбүбү Бердибекова эжебизге чын дилибизден ыраазычылык билдиребиз.

Эжебиз алыскы Россия Федерациясында эмгектенип жүрсө дагы, жүрөгү элим-жерим деп согору анык. Бул инсандын изги тилеги Сары-Кол, Мургап кыргыздарынын жоготпой сактап калган маданий мурастарын, улуттук баалуулуктарын жалпыга жайылтуу элибиздин каада-салт, үрп-адатын нукура өнөрлөрүн аздектеп көздүн карегиндей сактап калуу болуп эсептелет.

Жогоруда айтылган сөздөрдүн алкагында Майизбүбү эжебиз көптөгөн алгылыктуу иштерди алдыга жылдырып келе жатат.

Элибиздин сыймыктуу кыздарынын бири Майизбүбү эжебиздин өмүр баянын, өзү демилгелеп жарыкка чыгарууга жан үрөп себепкер болгон ушул китепке чыгарууну туура көрдүк.

Эл журтунун оор жүгүн колдон, жеңилин жерден алган эжебиз, ар-дайым бар болсун демекчибиз.

Бердибекова Майизбүбү Орозоевна 1966-жылы Тажик ССРинин Тоолуу Бадахшан автономиялуу облусунун Мургап районундагы Мургап шаарчасында жарык дүйнөгө келген.

Кесиби: врач гинеколог.

1974-1984 жылдары Мургаптагы В.И.Ленин атындагы орто мектепти бүтүргөн.

1985-1992-жылдары Душанбе шаарындагы Тажик мамлекеттик медициналык институтун (Т.Г.М.И.) бүтүргөн.

1992-1993-жылдары Душанбе шаарында интернатурадан ийгиликтүү өткөн.

1993-1994-жылдары Мургап райондук борбордук ооруканада врач гинеколог болуп эмгек жолун баштаган.

1999-2004-жылдары Кыргыз Республикасынын Баткен облусуна караштуу Айдаркен шаарында врач гинеколог болуп иштеген.

2006-2009-жылдары Кара-Балта шаарында үй-бүлөлүк дарыгерлер бөлүмүндө, андан соң 2009-2013-жылдары Беловодский шаардык төрөт үйүндө гинеколог болуп эмгектенген.

2013-жылдан бери Россия Федерациясынын Москва шаарында жеке клиникада врач гинеколог болуп эмгектенет.

Өз кесибинен тышкары Россия Федерациясындагы Сары-Кол өрөөнүнөн келген Мургаптык кыргыздардын "Сары-Кол" коомун түзүп, миграцияда жүргөн Мургаптык кыргыздардын башын бириктирип көптөгөн алгылыктуу иштерди жасап келе жатат.

"Мекенчил" Партиясынын активдүү мүчөсү.

2016-жылы "Датка" медалы менен сыйланган.

2022-жылы Кыргыз Республикасынын Элдик Курултайынын катышуучусу.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин жана башка көптөгөн уюмдардын ардак грамоталары жана ыраазычылык каттары менен бир канча жолу сыйланган.

Үй-бүлөлүү, эки уул бир кыздын сүйүктүү энеси жана эки неберенин сүйүктүү тайэне чоң энеси.

Майизбүбү Бердибековага автордун жана редакциялык топтун атынан чоң ыраазычылык билдиребиз !!

МАЗМУНУ

БАШ СӨЗ ОРДУНА	3
АЛИЧОРГО ВЕРТОЛЁТ КОНГОНДО	5
РАХМОН САРЫ-КОЛ ӨРӨӨНҮНӨ КЕЛГЕНДЕ	7
КЫЛЫМДАР БОЮ ЫНТЫМАКТА ДОСТУКТА	
ЖАШАГАН ЭЛ	8
КАЧКЫНДАРДЫ КАБЫЛ АЛГАН МУРГАПТЫК	
КЫРГЫЗДАР	9
РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯСЫНДА ЭМГЕКТЕНГЕН	
МУРГАПТЫК КЫРГЫЗДАР	10
ХОРОГ ШААРЫНДА КӨЧКҮДӨ КАЗА БОЛГОН	
КЫРГЫЗДАР	11
МУРГАБ ШААРЧАСЫНДАГЫ ДОСТУКТУН СИМВОЛУ	
БОЛГОН МЕМОРИАЛДЫК ТАКТА	13
ДООРЛОРДУ ТООЛОРГО ЖАШЫРГАН ОШ-ХОРОГ	
ЖОЛУ	14
МИНИСТРДИН УУЛУНУН ТУУЛГАН КҮНҮ	15
УЛУТТАР АРАЛЫК ДОСТУКТУН БЕЛГИСИН	
БИЛДИРГЕН АДАМ ЫСЫМДАРЫ	18
АЗИЗ АТАНЫН КОЛ ЖАЗМАЛАРЫ	20
ЧЕКИР ЧООРЧУ	24
АТТАРДЫН ИЗДЕРИ	27
ДОСТУКТУН ОРДОСУ БОЛГОН АЛТЫН ӨРӨӨН	33
ЖАПАЙЫ АДАМ	34
ПАМИР ТООЛОРУНУН АРАСЫНДАГЫ	
МЕРГЕНЧИЛИК ЖӨНҮНДӨ	39
ЧОҢ КОЁН	43
ЭСКИ КАТТАРДЫ БАРАКТАП	45
ЭСКИ КАТТАРДЫ БАРАКТАП	47
ЖОЛЧУНУН ТАГДЫРЫ	49
АСКА БЕТИНДЕГИ СҮРӨТТӨР	53
МАДИЯН ӨРӨӨНҮНДӨ	59

КОМУЗЧУ ЖАНА ДАСТАНЧЫ АБДЫКАДЫР УУЛУ	
ЖАПАР	60
КЫМБАТ БААЛУУ ТАШ	61
ПАМИР ТООЛОРУНУН АРАСЫНДА ЖАШАГАН	
ДАСТАНЧЫ	64
ТЫРМАК АЛГЫЧ	65
АТАМ ЖАНА КОМУЗ ЖӨНҮНДӨ	67
ТӨТӨГӨ ТӨГҮЛГӨН ҮЙЛӨР	68
СТАНЦИЯДАН УЧКАН ШАРЛАР	69
ООЗ КОМУЗ	71
ЖЕТИ ЖЕЛДЕТТИ ЖЕР КУЧАКТАТКАН АЯЛ	72
ТӨӨНҮ КӨТӨРГӨН АЯЛ	74
ТООЛОРДО КЕЗИККЕН БАКЫТ	75
ТОО АРАСЫНДАГЫ ТОПОЗ МИНГЕН ЖИГИТ	82
СТАНЦИЯДАН УУРДАЛГАН КИТЕПТЕР	86
ПАМИРДИН АРКАР КУЛЖАЛАРЫ	94
БААЛУУ БУЮМ ЭЛЕ БИЗ ҮЧҮН	97
ААЛАМДЫН ЧОКУСУНДАГЫ АЗДЕКТЕЛГЕН БУЮМ	
.....	98
БИЙИК ТООЛОРДУ САГЫНГАН ПОЛКОВНИК	99
ТООЛОРДОН ТООЛОРГО УЛАНГАН ӨМҮР	99
ДҮЙНӨНҮН ЧОКУСУ ЧЫГЫШ-ПАМИР ӨРӨӨНҮНӨН	
ЧЫККАН ЧАБАНДЕС	101
УЛУТТУК МУРАСТЫН САКТООЧУСУ	102
ТҮНДҮК ЖӨНҮНДӨ	103
ДҮЙНӨНҮН ЧОКУСУНДА КОМУЗ ЧАПКАН УСТА ..	104
ДЕНИЗДЕН АЛЫСТАГЫ ОЙЛОР ЖАНА ТАШ КУРУТ	
ӨСҮМДҮГҮ	105
ЖАҢЫ ЖЫЛ	107
БАШЫ ЖОК ЧАБАНДЕС	108
ЧЫРАК	109
АБАЛАК	111
КИНО	112

КОМУЗУН АЗДЕКТЕГЕН ЭЛ	113
"ШАПАЛАК" ҮЧҮН ШАПАЛАК	114
ЧАЙ ЖӨНҮНДӨ	115
ИЛБИРС МЕНЕН КҮРӨШКӨН ЖИГИТ	117
КЫЗЫЛ КАРЫШКЫР	118
КАЙБЕРЕН АҢДЫГАНДАР	121
ТОО АРАСЫНДА	123
Таңыш деген ким болгон?	126
Кар өлчөмдөрүн ченөө	128
МУЗ-ТӨРГӨ КОНГОНДОР	129
ЖҮРӨКТҮН КЫЛДАРЫН ЧЕРТКЕН	
КАЙРЫКТАР	133
ЭЭНСИРЕГЕН ЭСКИ СТАНЦИЯ	136
МУМИЯ ИЗДЕГЕН ГЕОЛОГДОР	140
Салам алыскы Памир тоолорунун арасында жүргөн иним	
Мераж !	145
ДАРАКСЫЗ ДАРАК	146
Муз - Көлдө шамал!	147
Сары-Колдук кыргыздардын күнүмдүк турмушта	
колдонуп жүргөн сөздөрү	148
ЖҮРӨКТӨ КАЛГАН МАХАБАТ	154
ААЛАМ ЧОКУСУНДАГЫ КЫРГЫЗДАР	158
САПАРДАГЫ ОЙЛОР	160
КАЧКЫНДАР	162
УЛУУ ТООЛОРДУН АРАСЫНДАГЫ КЫРГЫЗДАР ..	169
БАРАТАМ БАКЫТ ИЗДЕП ПАМИР КӨЗДӨЙ	171
МЕТЕОСТАНЦИЯ	173
НА ПАМИРЕ	177
ПОГРАНИЧНИК ВАЛЕРА В ГОРАХ ПАМИРА	180
МЕЖДУ ГОРАМИ	186
ГОРОД	188
КЫРГЫЗЫ СРЕДИ ВЕЛИКИХ ГОР	189

ГЕОЛОГҲО ДАР КУҲҲОИ ПОМИР МУМИЁҲОРО ҶУСТУҶҮ МЕКУНАД.....	191
КИТЕПТИН ЖАРЫК КӨРҮҮСҮНӨ СЕБЕПЧИ БОЛГОН ИНСАН ЖӨНҮНДӨ.....	225

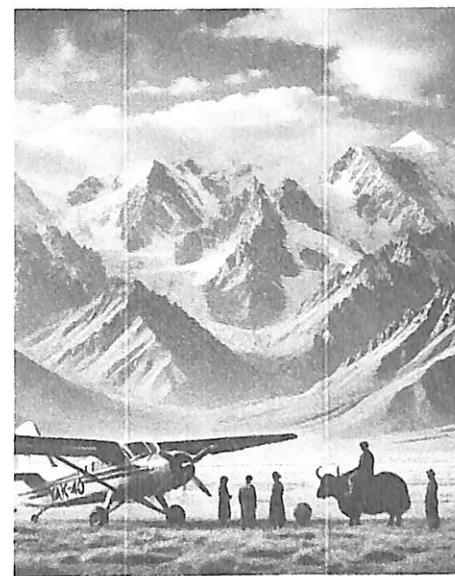
Бердибаев Өскөнбай

ДОСТУКТУН ОРДОСУ БОЛГОН АЛТЫН ӨРӨӨН

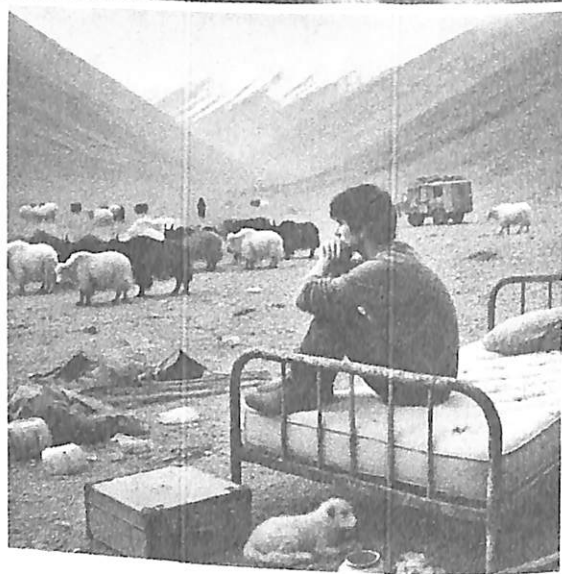
Редактору жана
компьютердик калыпка салган:
Молдалиев Бактыбек

Терүүгө: 28.02.2025-жылы берилди. Басууга:
13.03.2025-жылы кол коюлду. Офсет кагазы.
Офсеттик ыкма менен басылды. Заказ №
тиражи: 100

ЖИ "Шабданалиева Т.К." басмаканасында басылды.
Ысык-Көл облусу. Балыкчы ш. Кыдыр-Аке, 16

Акылдуу интеллектнин жардамы менен
жасаган автордун сүрөттөрү

Акылдуу интеллектинин жардамы менен
жасаган автордун сүрөттөрү

